

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra trestního práva

Diplomová práce

„Trestní odpovědnost právnických osob“

Lina Zatsepina

2010

Vedoucí diplomové práce
Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 1.10.2010_____

OBSAH

<u>Předmluva k pojetí a koncepci diplomové práce</u>	5
---	----------

Kapitola I.

Trestní odpovědnost právnických osob –

úvod do problematiky	9
-----------------------------	----------

1.1. K vymezení pojmu trestní odpovědnosti právnických osob s ohledem na účel diplomové práce	10
---	----

Kapitola II.

Postavení právnických osob v českém právním řádu	13
---	-----------

2.1. Vývoj institutu právnické osoby	13
2.2. Právnická osoba v českém právním řádu	16
2.3. Právní subjektivita a způsobilost právnických osob k právním úkonům	18
2.4. Jednání právnických osob. Přičitatelnost deliktního jednání fyzických osob právnické osobě v občanském, obchodním a správním právu	19
2.5. Jednání právnické osoby v intencích trestního práva	24
2.5.1. Právní stav <i>de lege lata</i>	24
2.5.2. Jednání za jiného	25
2.6. Anglo-americké modely deliktní odpovědnosti právnických osob a přičitatelnost jednání fyzických osob právnické osob	26

Kapitola III.

Trestní odpovědnost právnických osob: pro a proti	34
3.1. Argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	34
3.1.1. Kriminálně-politické důvody. Vysoká míra účasti právnických osob na ekonomickém a sociálním životě společnosti. Nové protiprávní aktivity právnických osob. Nutnost efektivního prosazení práva	34
3.1.2. Odpovědnost právnických osob je ve sféře jejich činnosti větší, než odpovědnost fyzických osob, které tuto činnost vykonávají uvnitř právnické osoby	36
3.1.3. Nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti	38
3.1.4. Rovnováha práv a povinností	40
3.1.5. Nevyhovující administrativněsprávní úprava deliktů odpovědnosti právnických osob	41
3.1.6. Schopnost trestního práva postihovat porušení abstraktně formulovaných pravidel žádoucího chování právnických osob	43
3.1.7. Kvalita procesních záruk v trestním řízení a vhodnost soudního projednání závažných deliktů právnických osob	43
3.1.8. Efektivita trestního postihu a trestních sankcí	45
3.1.9. Poskytování mezinárodní právní pomoci při pronásledování pachatelů trestných činů	48
3.1.10. Mezinárodní závazky a doporučení	48
3.2. Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob	49
3.2.1 Fiktivní povaha právnické osoby	49

3.2.2	Nezpůsobilost právnické osoby jednat trestně relevantním způsobem	50
3.2.3	Nezpůsobilost právnické osoby jednat zaviněně	53
3.2.4	Trestní odpovědnost právnických osob zavádí kolektivní vinu	54
3.2.5	Nevhodnost, neúčelnost trestních sankcí. Možnost řešit delikt ní odpovědnost právnických osob mimotrestními nástroji	56
3.2.6	Zneužitelnost institutu trestní odpovědnosti právnických osob	59
3.2.7	Přetíženost trestní justice	60

Kapitola IV.

Česká republika a trestní odpovědnost právnických osob 64

4.1.	Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim – základní rozbor	64
4.1.1.	Historické souvislosti vzniku	64
4.1.2.	Hlava I. Obecná ustanovení	67
4.1.3.	Hlava II. Základy trestní odpovědnosti právnických osob	69
4.1.4.	Hlava III. Tresty a ochranná opatření	73
4.1.5.	Hlava IV. Trestní řízení	75
4.2.	Důvody zamítnutí návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim.	79

Kapitola V.

Interdisciplinární dimenze otázky zavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu 81

<u>Závěr</u>	94
<u>Anglické resumé / English Summary</u>	97
<u>Ruské resumé / Русское резюме</u>	99
<u>Seznam použitých zkratk</u>	101
<u>Seznam použité literatury</u>	103
<u>Příloha 1</u>	
Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim	110
<u>Příloha 2</u>	
Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim	139

Předmluva k pojetí a koncepci diplomové práce

Platný právní řád České republiky nezná trestní odpovědnost právnických osob a je důsledně vybudován na teoretických základech připouštějících pouze individuální trestní odpovědnost jednotlivce. *De lege lata* platí zásada: „*Societas delinquere non potest*“.

V průběhu posledního desetiletí jsou však čím dál zřetelnější tlaky na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Vysvětluje se to jednak rostoucí ekonomickou silou právnických osob jako tržních subjektů, doprovázejícím tuto tendenci výskytem velmi závažné společensky nebezpečné trestné činnosti a nutnosti efektivního prosazování práva státem, jednak požadavky mezinárodních dokumentů na přijetí takové právní úpravy, která by zaručovala ukládání právnickým osobám „účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí“. Určitou mírou přesvědčivosti fakticky působí i skutečnost, že se stále rozšiřují řady zemí evropské kontinentální právní kultury (mezi nimiž podstatnou část reprezentují členské státy Evropské unie), které přes veškeré odmítavé stanoviska nakonec zavedly institut trestní odpovědnosti právnických osob do svých právních řádů.

Otázka zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu stále patří k jednomu z nejdiskutovanějších a nejkontroverznějších témat mezi trestněprávními odborníky. Uvedené platí být:

- a) v rámci rekodifikace trestního práva v České republice bylo upuštěno od pokusů o zařazení institutu trestní odpovědnosti právnických osob do nového trestního zákoníku a odkázáno na administrativněprávní postih významné protiprávní činnosti právnických osob;

- b) vládní návrh samostatného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim byl v roce 2004 zamítnut Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR již v prvním čtení a nebyl ani vrácen k přepracování;
- c) žádný z mezinárodních ani unijních dokumentů závazných pro Českou republiku striktně nepožaduje postih právnických osob instrumenty trestního práva¹.

O aktuálnosti problematiky svědčí jak nárůst počtu prací, článků a příspěvků v odborné literatuře, tak i provádění každoročních mezinárodních právních konferencí právě na téma trestní odpovědnosti právnických osob.

S přihlédnutím k výše uvedenému je možné konstatovat, že zavedení trestní odpovědnosti právnických osob patří k jednomu z nejaktuálnějších otázek celospolečenského významu², která má zajisté vysoký teoretický a praktický potenciál. Lze jenom uvítat co nejširší odbornou diskuzi na toto téma. Existující situaci nejlépe popisuje přiléhavá zásada „*In disputatione nascitur veritas*“³, jež vzešla ze Sokratovy metody nalézání odpovědí právě cestou vedení diskuzí a dialogů na sporné téma. Ať již zákonodárce zvolí k dodržení mezinárodních závazků České republiky v oblasti ukládání sankcí právnickým osobám kteroukoli cestu, doporučení a závěry dosažené v průběhu diskuze se nepochybně dají použít pro podstatné zkvalitnění budoucích legislativních návrhů jak v oblasti trestního, tak i správního práva.

Zvolené téma diplomové práce je velmi rozsáhlé a vyžaduje jak analýzu teoretických otázek, tak i komparaci existujících úprav trestní odpovědnosti

¹ Musil, J., Prašková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob *de lege ferenda*. Trestní právo 2001, č. 3, str. 8

² někteří odborníci soudí, že otázkám trestní odpovědnosti právnických osob je věnována v české nauce dokonce širší pozornost, než jiným, stejně závažným a koncepčním otázkám základů trestní odpovědnosti – srov. např. Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 32.

³ *lat.* „V diskuzích se rodí pravda“.

právnických osob v zahraničí. Domnívám se však, že tak širokou materii jako je institut trestní odpovědnosti právnických osob lze v celém rozsahu jen velmi stěží kompaktně zpracovat do jedné diplomové práce, aniž by se v ní neztrácel základní smysl, tj. určité hlubší teoreticko-praktické zamyšlení nad zpracovávaným tématem. Proto mým cílem bylo podat co nejucelenější výklad zkoumané materie aplikovatelný především na českou právní a společenskou realitu, čemuž jsem se snažila přizpůsobit i strukturu této diplomové práce.

První kapitola stanovuje mantinely pro předmět zkoumání diplomové práce, tj. vymezuje právní obsah pojmu „trestní odpovědnost právnické osoby“.

Druhá kapitola se zabývá vymezením pojmů a institutů platného českého práva jako např. právnická osoba, právní subjektivita, způsobilost právnické osoby k právním úkonům, deliktní způsobilost právnické osoby, přičitatelnost jednání fyzických osob osobě právnické apod. a nastiňuje některé historické souvislosti vývoje institutu právnické osoby. V závěru druhé kapitoly pak shrnuji modely vyvození deliktní odpovědnosti právnické osobě (derivativní a originální teorie deliktního jednání právnické osoby) aplikované zahraničními právními řády.

Třetí kapitola obsahuje široký přehled názorů na institut trestní odpovědnosti právnických osob prezentovaných v domácí a zahraniční odborné literatuře a rovněž souhrn důvodů pro a proti jejímu zavedení do českého právního řádu. Každý z těchto důvodů se na příslušných místech pokouším kriticky zkoumat jak z pohledu teoreticko-dogmatického, tak i ryze praktického.

Čtvrtá kapitola rozebírá jednotlivá ustanovení zamítnuté osnovy vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jen „Osnova“). V zájmu přehlednosti a zachování doporučeného rozsahu diplomové práce nevěnovala jsem vybraným zahraničním úpravám trestní odpovědnosti právnických osob (např. francouzské, nizozemské, rakouské, anglické atd.) zvláštní oddíly, nýbrž jsem zvolila model bezprostřední komparace jednotlivých

ustanovení Osnovy s příslušnými zákonnými ustanoveními a s praxí zahraničních právních řádů.

Pátá kapitola reflektuje interdisciplinární povahu zkoumaného tématu a věnuje se provázanosti kriminologických, ekonomických a sociálních aspektů protiprávní činnosti právnických osob. Tyto jsem považovala z teoretického i praktického hlediska za velmi zajímavé a jejich rozbor za přínosný.

V závěru diplomové práce je pak její celkové shrnutí, poukázání na některé problematické aspekty současného právního stavu a několik návrhů *de lege ferenda*. V poslední části je provedeno cizojazyčné resumé diplomové práce a seznam použité literatury.

Diplomová práce vychází z právní úpravy platné ke dni 1. září 2010.

Kapitola I.

Trestní odpovědnost právnických osob – úvod do problematiky

V záhlaví této kapitoly jsou obsaženy dva právní termíny, jejichž přesné vymezení (anebo přinejmenším pokus o takové vymezení) je nezbytnou podmínkou – *conditio sine qua non* – a teoretickým základem pro podrobný rozbor a zpracování tématu této diplomové práce. Prvním z nich, ač se na první pohled nejeví jako problematický, je pojem „právnická osoba“. Druhým, podstatně méně vyhraněným termínem, je pojem „trestní odpovědnost“ používaný právě v souvislosti s právnickými osobami. Oba tyto výrazy si заслужují pečlivého definování a jsou předmětem zkoumání prvních kapitol diplomové práce. Jako mostu spojujícímu oba výrazy do souvětí „trestní odpovědnost právnických osob“ bude navíc věnována zvláštní pozornost pojmům „jednání právnické osoby“ a „přičitatelnost jednání právnické osobě“. V rámci rozboru se budu zabývat zejména otázkou přičitatelnosti protiprávního jednání zástupců (ať již zákonných či smluvních) a/nebo statutárních orgánů přímo právnické osobě.

Vymezení pojmu „trestní odpovědnost právnických osob“ patří k základnímu kroku pro definování oblasti zkoumání. Vzhledem k účelu této diplomové práce, jejíž závěry se musí v konečném důsledku aplikovat na právní řád České republiky, rozbor pojmů „právnická osoba“, „jednání právnické osoby“ a „přičitatelnost jednání právnické osobě“ bude propojen s rozbohem a charakteristikou těchto právních institutů českého právního řádu ve druhé kapitole diplomové práce.

1.1. K vymezení pojmu trestní odpovědnosti právnických osob s ohledem na účel diplomové práce

Na první pohled jasná otázka vymezení pojmů „trestní odpovědnost právnických osob“ naráží na praktické a teoretické překážky jednotného chápání, jakožto i na různorodé cizojazyčné výrazy a překlady mezinárodních dokumentů a zahraničních právních úprav. Mluví se o **pravé a nepravé, přímé a nepřímé originární, derivativní, akcesorické a subsidiární, hybridní a pseudotrestní odpovědnosti**. Řada autorů se proto věnovala především pokusu o systematizaci určitých způsobů aplikace odpovědnosti za deliktní jednání ve sféře právnických osob, jakožto i jejich sankcionování.

Tak např. P. Šámal konstatuje, že ve vnitrostátním právu různých států existuje téměř všudypřítomná odpovědnost v souvislosti se zločiny či delikty vztahujícími se k právnickým osobám, kterou je možné označit jako „trestní“, ale rozlišuje především důsledky vyplývající z takové odpovědnosti. Těmito důsledky jsou:

- a) **přímé trestní sankce**, jež nejsou podmíněny trestním stíháním fyzické osoby (např. nizozemská, francouzská a portugalská právní úprava);
- b) **určitá trestní opatření**, které lze uložit právnickým osobám v případě, že podle platné právní úpravy může být trestně odpovědným pouze jednotlivec – fyzická osoba (např. tzv. „vedlejší důsledky trestného činu“ ve Španělsku);
- c) **subsidiární civilní nebo správní odpovědnost**, alespoň pokud jde o hospodářské důsledky trestného činu (např. německá právní úprava)⁴.

⁴ Šámal, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice, in Kratochvíl, V., Löff, M. (eds): Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob. Brno: Masarykova univerzita, 2003, str. 159.

M. Kavěna, autor studie Parlamentního institutu, rozlišuje tyto tři základní modely trestní odpovědnosti právnických osob (pro upřesnění je třeba dodat, že v případě třetího modelu se jedná pouze o administrativněsprávní odpovědnost):

- a) **americký model** velmi rozsáhlé odpovědnosti právnických osob za veškeré činy jejich zaměstnanců porušujících trestněprávní předpisy. Tento odpovědnostní model vychází z tzv. agregační teorie, podle níž právnická osoba odpovídá za každý trestný čin zaměstnance, pokud tento jednal v rámci své náplně práce a jménem právnické osoby;
- b) **anglo-francouzský model** trestní odpovědnosti, který je v porovnání s americkým modelem více restriktivní a podle kterého se právnická osoba činí odpovědnou pouze za trestné činy vysoce postavených funkcionářů anebo jednotlivců, kteří mají zásadní rozhodovací pravomoc v rámci organizační struktury společnosti;
- c) **německý model** správního trestání s propracovaným systémem správních sankcí, jež podle názoru autora plní obdobnou funkci jako trestní právo, pokud jde o prevenci, předvídatelnost, jednoznačnost a spravedlnost⁵.

V této souvislosti J. Jelínek vymezuje dva základní modely: **anglo-americký a kontinentální model trestní odpovědnosti** právnických osob.

V rámci kontinentálního právního okruhu dále rozlišuje tři možné koncepce deliktů odpovědnosti právnických osob, pokud jde o prostředky veřejného práva:

⁵ **Kavěna, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5.270, 2007, str. 5 – 6

- a) **koncepte pravé trestní odpovědnosti**, která pracuje s úpravou trestní odpovědnosti právnických osob obsaženou buď přímo v trestním zákoně (např. francouzská, nizozemská, finská právní úprava) anebo ve zvláštních zákonech o trestní odpovědnosti právnických osob (např. polská, slovinská, rakouská právní úprava) a kdy právnickým osobám jsou ukládány sankce v trestním řízení;
- b) **koncepte nepravé trestní odpovědnosti**, která umožňuje uložit právnickým osobám quasitrestní sankce, i když trestní odpovědnost právnických osob není v tom kterém právním řádě zakotvena (např. španělská právní úprava);
- c) **koncepte administrativněsprávního trestání** splňující kritéria pro ukládání „účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí“ ve smyslu mezinárodních závazků a doporučení (např. německá právní úprava)⁶.

Pro účely dalšího výkladu se pod pojmem „trestní odpovědnost právnických osob“ bude rozumět **pravá trestní odpovědnost** ve smyslu vymezení J. Jelínka, pokud z povahy věci nebude vyplývat něco jiného.

Pojmy „**přímá a nepřímá**“, „**originární a derivativní**“ trestní odpovědnost právnických osob mají odlišný teoreticky významový obsah a jsou předmětem zkoumání posledního oddílu druhé kapitoly. Tento oddíl se zabývá rozбором existujících zahraničních modelů pro **způsob [konceptuálního] vyvození trestní odpovědnosti** právnické osoby jako takové v závislosti na indiferenci či naopak na nutnosti zohlednění určitého právně relevantního chování osoby fyzické.

⁶ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 22 – 23; shodně **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1700

Kapitola II.

Postavení právnických osob v českém právním řádu

2.1. Vývoj institutu právnické osoby

Idea způsobu, rozsahu a obecně možnosti postihování protiprávního chování právnických osob je historicky těsně spjata s vývojem teoretických názorů na konstrukci právnické osoby jako takové.

Každá vyspělejší společnost se dříve či později setkávala s poměry a vytyčovala si cíle dlouhodobého či dokonce trvalého charakteru, přesahující délku jednoho lidského života. Proto přirozeně vyvstávala otázka nezbytnosti vytvoření určité právní konstrukce, která by byla schopná účinně vyřešit problém pomíjivosti a nejistoty trvání a existence osoby fyzické. Tímto řešením bylo propůjčit (ať již z důvodu nutnosti či užitečnosti) právní subjektivitu určitým sdružením, souborům, jednotám osob či věcí. Taková jednota osob či věcí se stavěla do protikladu osobám fyzickým, přirozeným, tj. jednotlivcům, kteří byli subjekty práva. Jako pro útvary umělé, fiktivní, pouze právem uznávané se pro takové sdružení osob či soubory věcí v různých právních řádech ujaly takové pojmy jako „osoba morální“ (*personne morale*) nebo „osoba mystická“.

Právnická osoba jako souborný a obecně charakterizovaný institut se v právní terminologii prosadil teprve zhruba před 200 lety.⁷ Dnes již běžně a všeobecně přijímané označení „osoba právnická“ není pro tento institut příznačné

⁷ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 174

od počátku jeho vzniku. Např. staří Římané užívali obratu „*personae vice fungitur*“ – působí jako osoby, existují na místě osob.⁸

Již římské právo rozlišovalo v rámci nadřazeného pojmu právnické osoby, které přiznávalo samostatnou, na určitých přirozených osobách nezávislou existenci, dva odlišné druhy, a to jednoty osob – *universitates personarum* neboli korporace a jednoty věcí – *universitates rerum (bonorum)* neboli nadace.⁹ Mezi římskými korporacemi se již za republiky rozlišovaly korporace soukromého práva (různé spolky – tzv. *collegia*) a korporace veřejného práva (typicky římský stát, města a obce).

Přiznání korporaci právní subjektivity, její osamostatnění a důsledné oddělení od sféry jednotlivých fyzických osob – jejích členů – nevyhnutelně muselo vést k pokusům o vymezení způsobu jednání právnické osoby, a to jak jednání v souladu s právními normami, tak i jednání protiprávního, deliktního. Římské právo důsledně dodržovalo zásadu, že právnická osoba je fiktivním útvarem, že sice má právní subjektivitu, ale protože není nadána vlastní vůlí, nemůže ji tak ani projevovat navenek, potažmo nemůže s právními účinky jednat. Z tohoto důvodu musela mít každá korporace či nadace určeného statutem zástupce, který za ni jednal. Tento zástupce ovšem jednal pouze v poměrech smluvních jako náhradník, tj. bez přímých účinků; při protiprávním jednání bylo zastoupení vyloučeno.

Deliktů se korporace dopustit nemohla, neodpovídala ani za delikty svých členů: jen vzešel-li korporaci z deliktního jednání jejích zástupců nějaký prospěch, musela jej vydat¹⁰. Platila tu neporušitelná zásada „*Societas delinquere non potest*“ neboli „Společnost nemůže jednat protiprávně“.

Jelikož římské právo neuznávalo přímé zastoupení, statuty určené jednatele právnických osob vystupovali při jednání za korporaci či nadaci jako pouzí náhradníci. Trvalo dosti dlouho než v těchto poměrech byly připuštěny výjimky a

⁸ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, str. 80

⁹ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, str. 56

¹⁰ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Op. cit. str. 81

povoleny žaloby přímo proti právnickým osobám, zejména po skončení jednatelského oprávnění¹¹.

K romanistické bipartice korporací a nadací se v moderní době přidružila třetí forma právnických osob, označovaná jako ústav¹², ale jinak římské pojetí právnických osob, jakož i dělení na nadace a korporace soukromého a veřejného práva se ukázalo být životaschopným a přetrvalo v základních rysech v evropských právních řádech až do přijetí novodobých občanských zákoníků. Ještě občanské zákoníky z počátku 19. století [rakouský obecný občanský zákoník z roku 1811 (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch), francouzský občanský zákoník z roku 1804 (Code civil)] pojem právnické osoby v současném smyslu neznaly¹³.

Druhá vlna zájmu o hlubší propracování teoretických osnov institutu právnické osoby byla vyvolána narůstající potřebou lidí sdružovat se za účelem uspokojování společných cílů a využívat právnické osoby pro podnikatelské aktivity v podmínkách rychle se rozvíjejících tržních výrobních vztahů.

Ačkoli šlo o pojem, jehož vznik byl vyvolán především praktickou potřebou, názor na jeho přesné vymezení nebyl nikdy jednotný. Nehledě na nespočet pokusů o definování právnické osoby jako takové, její pojmové vymezení zůstává i dodnes stále neuzavřeno¹⁴.

V průběhu 19. století v právní literatuře (německé, francouzské a rakouské) byla představena celá škála různých teorií, které se zjednodušeně dají rozdělit na názorový proud pozitivistický (zejména pozitivistická teorie fikce a teorie normativní, považující právnickou osobu za právnětechnickou konstrukci odvozenou zákonodárcem z existujících právních institutů nebo za pouhý „bod

¹¹ Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995, str. 106

¹² Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 163.

¹³ Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 3. aktualizované a doplněné vydání. Svazek I. Praha, ASPI 2002, s. 173

¹⁴ Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 161.

přičitatelnosti práva“) a jusnaturalistický (zejména teorie organická, teorie reality)¹⁵.

Z prvního směru je nejznámější **Savignyho fikční teorie** zdůrazňující, že na rozdíl od skutečně existujících osob fyzických osoba právnická osoba nemá svou existenci v reálném světě a je pouhou juristickou fikcí. Dle některých odborníků „jde v tomto směru o zřejmou nesprávnost, neboť celá konstrukce právní subjektivity je dílem zákonodárce, takže jako pro účastenství právnických, tak i fyzických osob v právních vztazích platí nedávno“.¹⁶

Za prototyp jusnaturalistického (sociologického) směru se označuje **Gierkeho organická teorie**, podle níž mají právnické osoby stejný reálný základ jako osoby fyzické, že existují jako jsoucí sociální organismy a právní řád tento fakt pouze akceptuje. I v tomto názoru však nacházíme podobné logické rozpory, neboť i právní subjektivita člověka zakládá normativní svět.¹⁷

2.2. Právnická osoba v českém právním řádu

Českým platným právním předpisem, vymezujícím subjekty práv, jejichž výčet je závazný pro všechna právní odvětví, je zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění novel. Jako většina kontinentálně evropských právních řádů (s výjimkou Francie) se i český občanský zákoník opírá o fikční koncepci, tj. právnické osoby obecně upravuje, přiznává jim způsobilost k právům a povinnostem, avšak je výslovně nedefinuje, nýbrž pouze charakterizuje, který subjekt se považuje za právnickou osobu a které vlastnosti takový subjekt musí vykazovat (§ 18 a násl. OZ).

¹⁵ **Knappová, M., Švestka, J. a kol.:** Občanské právo hmotné. 3. aktualizované a doplněné vydání. Svazek I. Praha, ASPI 2002, str. 174

¹⁶ **Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.:** Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 161

¹⁷ **Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.:** Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 161

M. Knappová shledávala názorový průnik rozličných teorií v určení definičních znaků právnických osob¹⁸. Shodně i Prof. K. Eliáš mezi ně zařazuje především tyto znaky:

- a) samostatná (účelově zaměřená) právní subjektivita právnické osoby;
- b) odvozená z právní subjektivity způsobilost k právním úkonům;
- c) delikttní způsobilost¹⁹;
- d) majetková samostatnost;
- e) určitý stupeň formalizace organizační struktury právnické osoby.

K. Eliáš k tomu navíc přidává nezaměnitelný název právnické osoby a její sídlo jako základní identifikační znaky²⁰.

Občanský zákoník uvádí taxativní výčet subjektů, jež jsou právnickými osobami. Mezi ně patří:

- a) sdružení fyzických nebo právnických osob (korporace);
- b) účelová sdružení majetku;
- c) jednotky územní samosprávy;
- d) jiné subjekty, o kterých to stanoví zákon (např. státní podniky, státní příspěvkové organizace).

Ačkoliv dikce tohoto ustanovení § 18 odst. 2 OZ vyvolává zdání definice, jedná se pouze o numerativní výčet různých útvarů považovaných českým právním řádem za právnické osoby.

Občanský zákoník se tak dle názoru řady civilistů zřetelně přiklonil k teorii fikce a právnickou osobu považuje za umělý výtvar, který je následně vnímán a

¹⁸ **Knappová, M., Švestka, J. a kol.:** Občanské právo hmotné. 3. aktualizované a doplněné vydání. Svazek I. Praha, ASPI 2002, str. 175

¹⁹ Autorka však již na tomto místě upozorňovala, že podle české současné pozitivně právní úpravy nemůže být právnická osoba subjektem trestní odpovědnosti, což platí dodnes.

²⁰ **Eliáš, K. a kol.:** Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 179

vystupuje jako právní realita²¹. Nicméně Prof. K. Eliáš konstatuje, že současný postoj českého zákonodárce je charakterizován spíše kompromisem mezi teorií fikce a teorií reality²².

V judikatuře Nejvyššího soudu v devadesátých letech minulého století však bylo možné pozorovat určitý posun, který fikční pojetí narušuje a v jednotlivých typových příkladech připouští uznání určitého útvaru za právnickou osobu implicitním přiznáním pojmových znaků právnické osoby, aniž by zákon takový subjekt výslovně uznával²³. Tato právní konstrukce se označuje za **teorii podstatných náležitostí**. Jsoucnost určitého útvaru jako právnické osoby se tak vyvozuje z jeho skladebných prvků, tj. základních pojmových znaků právnické osoby.²⁴ Je však nutno podotknout, že judikatura, přiznávající *via facti* subjektivitu státním orgánům (např. ministerstvům) byla vesměs překonána legislativním vývojem (zejména zákon č. 219/2000 Sb., o majetku české republiky a o jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů).

2.3. Právní subjektivita a způsobilost právnických osob k právním úkonům

Jednání právnických osob je spojeno především s otázkou způsobilosti k právním úkonům. Plnou způsobilost k právním úkonům získává právnická osoba současně se způsobilostí k právům a povinnostem, a to okamžikem svého vzniku.

²¹ Např. **Knappová, M., Švestka, J. a kol.:** Občanské právo hmotné. 3. aktualizované a doplněné vydání. Svazek I. Praha, ASPI 2002, str. 175; **Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.:** Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 162

²² **Eliáš, K. a kol.:** Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 176

²³ např. stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. **Cpjn 68/97** (R 32/1998); stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. **Cpjn 27/98** (R 19/99).

²⁴ **Eliáš, K. a kol.:** Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 178; **Švestka, J., Jehlička, O., Škárava, M., Spáčil, J. a kol.:** Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 162

Na rozdíl od doktríny „*ultra vires*“²⁵, která svého času byla velmi široce aplikována ve státech anglo-americké právní kultury a podle níž právnická osoba může činit jen takové právní úkony, které jsou v souladu s předmětem činnosti určeným v jejích zakladatelských dokumentech²⁶, vychází česká platná právní úprava ze zásady, že právnické osoby mohou činit veškeré takové právní úkony, které nejsou v rozporu se zákonem či dobrými mravy nebo zákon neobchází.

Tento princip odpovídá i čl. 2 odst. 3 Listiny, že „každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“.

Úsudek, že se jednotlivá základní práva a svobody garantované ústavním pořádkem České republiky vztahují i na právnické osoby (pokud z jejich smyslu nevyplývá výlučná aplikovatelnost na osoby fyzické), byl postaven najisto názorem Ústavního soudu ČR, který ve svém nálezu uznal možnost, aby se právnické osoby dovolávaly ochrany před Ústavním soudem, pokud jde o základní práva a svobody²⁷.

2.4. Jednání právnických osob. Přičitatelnost deliktního jednání fyzických osob právnické osobě v občanském, obchodním a správním právu

Jednání právnické osoby může být uskutečněno ve dvou formách, a to jako jednání přímé anebo nepřímé. Jedna-li právnická osoba svým statutárním orgánem²⁸, jedná přímo. Jedná-li za právnickou osobu zástupce, jde o jednání nepřímé, poněvadž zástupce jako osoba od právnické osoby odlišná projevuje

²⁵ *lat.* „nad rámec způsobilosti“

²⁶ **Smyth, J. E., Soberman, D. A., Easson, A. J.:** The law and business administration in Canada. 11th edition, Toronto: Pearson Education Canada, 2007, str. 587

²⁷ viz nálezn pléna Ústavního soudu sp. zn. **Pl. ÚS 15/93** (publikováno pod č. 3/1994 Sb. n. u. ÚS)

²⁸ Srov. § 20 odst. 1 OZ, § 13 odst. 1 ObchZ

svou vlastní vůli, avšak činí tak jménem právnické osoby (za právnickou osobu) a tudíž s právními důsledky (účinky) pro právnickou osobu.

Statutární orgány právnické osoby mají tzv. generální jednatelské oprávnění, poněvadž mohou činit právní úkony právnické osoby ve všech věcech. Toto generální jednatelské oprávnění statutárního orgánu právnické osoby nelze platně omezit; je atributem statutárního orgánu, že je oprávněn jednat ve všech věcech. Pokud zákon určité omezení dovoluje, pak zároveň upřesňuje, že takové omezení je vůči třetím osobám neúčinné²⁹ neboli působí jenom dovnitř právnické osoby a může znamenat jenom odpovědnost jednajících subjektů vůči společnosti.

Aby právní úkon statutárního orgánu byl přímo přičitatelný právnické osobě, musí být učiněn relevantním způsobem. V této souvislosti zákon v závislosti na počtu členů a způsobu rozhodování rozlišuje dva druhy statutárních orgánů, a to statutární orgány individuální a statutární orgány kolektivní. V případě kolektivního statutárního orgánu musí být stanoveno, jakým způsobem bude tento orgán jednat. Např. úprava obchodních společností v ObchZ vychází z principu, že každý, kdo je statutárním orgánem, může jednat samostatně, pokud společenská smlouva nestanoví něco jiného (že musejí jednat všichni společně anebo alespoň několik z nich).

Druhou možností jednání právnické osoby je jednání nepřímé, jednání prostřednictvím zástupce. V úvahu pak připadá buď zastoupení zákonné (*ex lege*) anebo zastoupení smluvní (*ex contractu*).

Za právnickou osobu mohou činit úkony její pracovníci nebo členové pokud tak stanoví vnitřní předpisy právnické osoby anebo pokud je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé³⁰. Pro oblast obchodněprávních vztahů je tato problematika upravena podrobněji, zejména v ustanoveních § 13 až 16 ObchZ.

²⁹ Srov. ustanovení § 133 ObchZ ve vztahu k jednatelům společnosti s ručením omezeným

³⁰ § 20 odst. 2 věta první OZ

Pokud zástupce jedná v souladu s právními předpisy a případně i se smluvními ujednáními, nevzniká žádný rozpor mezi takovými úkony zástupce a předpokládanou „vůli“ právnické osoby. V opačném případě vyvstává velmi závažná otázka přičitatelnosti úkonů zástupce právnické osobě. Ustanovení § 20 odst. 2 věta druhá OZ pamatuje na možnost vybočení jednající osoby z mezí jejích zástupných oprávnění (exces) a určuje objektivní a subjektivní hledisko přičitatelnosti chování právnické osobě, jež musejí být splněné kumulativně. Jedná se o to, že se sporný právní úkon přičte právnické osobě, pokud se týká předmětu činnosti právnické osoby a zároveň adresát takového úkonu o excesu zástupce nemohl ani při vynaložení náležité péče vědět. Nebudou-li tyto podmínky splněny kumulativně, právnická osoba z takového jednání zavázaná není.

Při konstrukci odpovědnosti za deliktní jednání účastníků právních vztahů rozlišují české soukromoprávní předpisy tyto formy odpovědnosti na základě vztahu objektivních a subjektivních předpokladů:

1. **subjektivní odpovědnost** (odpovědnost za zavinění)

- a) úplná subjektivní odpovědnost;
- b) odpovědnost za presumované zavinění s možností je vyvrátit³¹;

2. **objektivní odpovědnost** (odpovědnost bez ohledu na zavinění)

- a) objektivní odpovědnost absolutní (bez ohledu na zavinění)³²;
- b) objektivní odpovědnost s přípuštěním liberačních důvodů³³.

Objektivní odpovědnost nachází široké uplatnění v moderních právních systémech zejména proto, že struktura a provázanost společenských ekonomických vztahů je čím dále složitější a prosazení práva vynucuje zavedení

³¹ např. § 420 OZ

³² např. § 421a OZ

³³ např. § 420a odst. 3 OZ

efektivnějších postupů. Náročnost určitých provozů (např. výrobních, dopravních) a technických výkonů je natolik vysoká, že zkoumání subjektivního vztahu účastníka právního vztahu k protiprávnímu výsledku je téměř nemožné či přinejmenším velmi zdlouhavé a nákladné. Právně politická teorie proto vychází z úvahy, že zavedení objektivní odpovědnost je odůvodněno nutností „přiměřeného, realistického a spravedlivého rozložení rizik, práv a povinností mezi jednotlivé subjekty, pokud dojde k výsledku, který je v rozporu s právem“³⁴. Jinými slovy se to dá popsat tak, že pokud má někdo mít prospěch z určité činnosti (typicky podnikatel očekává zhodnocení vloženého kapitálu), musí nést určité riziko z této činnosti vyplývající, a to v podobě případné objektivní odpovědnosti (ať již absolutní či připouštějící uvedení liberačních důvodů). Navíc se na určité subjekty ekonomických vztahů přenáší větší odpovědnost z důvodů jejich profesionality a větší informovanosti (např. obrácené důkazní břemeno v případě presumované subjektivní odpovědnosti či objektivní odpovědnosti s uvedením liberačních důvodů). Tímto se stát snaží zavést takový rámec pro fungování ekonomických vztahů, aby bylo možné vyvážit rozdílné postavení jejich účastníků (např. prodávající či výrobce jako podnikatel versus méně informovaný kupující jako spotřebitel³⁵).

Idea spravedlivého rozložení rizik v souvislosti s ochranou spotřebitele a odpovědnosti výrobců za nekvalitní produkci našla své uplatnění v judikatuře soudu zemí anglo-americké právní kultury v již v první polovině 20. století³⁶. Ve svých rozhodnutích soudy konstatovaly, že výrobní procesy dosáhly takového stupně komplexnosti a sofistikovanosti, že pro spotřebitele je nadále téměř nemožné odhalit nedostatky výrobků, které by mohly činit výrobek škodlivým či

³⁴ **Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.:** Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 176

³⁵ k otázce selhání trhu v podobě asymetrických informací viz dále v kapitole V.

³⁶ Viz např. *Donoghue v. Stevenson*, [1932] A.C. 562; *MacPherson v. Buick Motor Co.* 111 N.E. 1050 (1916); *Grant v. Australian Knitting Mills* [1936] A.C. 85; *Viridian Inc. v. Dresser Canada Inc.* (2002), 216 D.L.R. (4th) 122.

dokonce životu nebezpečným. Proto se odpovědnost výrobců musela zvýšit v míře odpovídající míře rozvoje techniky a technologií.

Vyvozovala se presumovaná subjektivní odpovědnost výrobce za škodu způsobenou výrobkem tak, že se předpokládalo, že v nějakém stadiu návrhu výrobku, jeho výroby či následné kontroly došlo k pochybení či zanedbání povinné péče („*duty of care*“). Důkazní břemeno se ze spotřebitele přesunulo na výrobce, který musel prokázat, že k pochybení z jeho strany v žádném případě nedošlo a že byla učiněna veškerá opatření pro to, aby se zabránilo výskytu vadných výrobků. Americké soudy šly v této otázce ještě dál a ve svých rozhodnutích se spíše kloní k modelu objektivní odpovědnosti bez ohledu na zavinění, podle něhož výrobce implicitně zaručuje, že jeho výrobky jsou prostě jakýchkoliv vad či defektů³⁷.

Podobně jako úprava soukromoprávní zná i správní právo v České republice objektivní a subjektivní odpovědnost za protiprávní následek deliktního chování fyzických a právnických osob.

Na rozdíl od fyzických osob je však u osob právnických odpovědnost za správní delikty založena zásadně bez ohledu na zavinění³⁸ a až na výjimky bez možnosti liberace. Jedním z důvodů aplikace objektivní odpovědnosti, který se však vztahuje jak na právnické, tak i na fyzické osoby – podnikatelé, jsou úvahy a principy spravedlivého rozložení rizik uvedené v oddílu pojednávajícímu o soukromoprávních modelech odpovědnosti této práce výše. Dalšími důvody jsou praktické otázky spojené s odvozením odpovědnosti v případě právnické osoby. Subjektivní odpovědnost nutně vyžaduje prokázání zavinění, příp. jeho vyvrácení. Zaviněním se však rozumí vnitřní, psychický vztah rušitele k protiprávnímu chování a k jeho následku. Zavinění jako psychický vztah je založeno na spojení prvku vědění (intelektuální složka zavinění) a prvku vůle (volní složka zavinění),

³⁷ **Smyth, J.E. – Soberman, D.A. – Easson, A.J.:** The law and business administration in Canada. 11th edition, Toronto: Pearson Education Canada, 2007, s. 59, pozn. 42.

³⁸ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 205; 226 – 229; 420; 448

kdy se volní složka vztahuje jak na chtění, tak i na srozumění s rozhodnými skutečnostmi³⁹. V tomto smyslu, jak uvádí H. Prášková⁴⁰, je však obtížné hovořit o zavinění právnické osoby. K tomu dále přistupuje snaha zjednodušit postavení správního orgánu při ukládání sankcí právnickým osobám. Realizace deliktů způsobit je možná jenom tak, že právní povinnost poruší fyzická osoba (statutární orgány, jiní zaměstnanci, členové apod.), a toto porušení se přičte právnické osobě⁴¹.

Právě s poukazem na existenci deliktů odpovědnosti právnických osob v moderním správním právu apeluje řada odborníků i na možnost zavedení trestní odpovědnosti právnických osob. Za situace, když nejenom soukromoprávní odpovědnost, ale dokonce i správní předpisy přiznávají právnické osobě deliktů způsobit, nevidí potom tito autoři⁴² žádné logické opodstatnění jejího upírání v oblasti trestního práva.

2.5. Jednání právnické osoby v intencích trestního práva

2.5.1. Právní stav *de lege lata*

Zákon č. 140/1960 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, otázku odpovědnosti právnických osob výslovně neřešil. Trestní odpovědnost právnických osob nebyla zavedena do českého právního řádu ani po velké rekonstrukci trestního práva hmotného, jejíž výsledkem bylo přijetí zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, jež nabyl účinnosti 1.1.2010.

³⁹ **Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.:** Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 175

⁴⁰ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 448

⁴¹ **Hendrych, D. a kol.:** Op. cit., str. 445

⁴² např. **Kozlov, A.P.:** Ponjatije prjestupljenija. Sankt-Peterburg: Juridičeskij centr Press, 2004, str. 402

Česká trestněprávní nauka i praxe vycházejí většinou z názoru, že právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí bez reálného podkladu, nemá vůli, bez vůle není viny, a tedy ani trestní odpovědnosti. Trestní odpovědnost právnických osob není slučitelná s pojetím trestního práva budujícím na individuálním zavinění.

České trestní právo totiž podobně jako většina právních řádů evropského kontinentálního typu právní kultury spočívá na zásadě individuální odpovědnosti. Jinými slovy české trestní právo nezná institut kolektivní odpovědnosti, nepřipouští odpovědnost za cizí vinu a rovněž nezná ani odpovědnost právnických osob.

Za trestné činy spáchané ve sféře právnické osoby může být *de lege lata* trestně odpovědný jen jednotlivec, který trestný čin spáchal nebo se na něm účastnil, tedy ten, kdo jednal jménem právnické osoby a dopustil se pro společnost nebezpečného jednání, jehož následek zavinil. U kolektivních orgánů mohou být odpovědní všichni jejich členové jako jednotlivci, pokud následek zavinili.⁴³

2.5.2. Jednání za jiného

Novelou č. 253/1997 Sb., byl s účinností od 1.1.1998 do českého trestního práva zaveden institut jednání za jiného. Smyslem ustanovení § 90 odst. 2 TZ bylo postihnout fyzickou osobu jednající za osobu právnickou v těch případech, kde trestní zákon počítá se zúženým okruhem pachatelů, přičemž jejich znaky splňuje

⁴³ rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 5 Tz 43/98 ze dne 15.4.1998, právní věta II. (publikováno pod č. 23 – II/ 99 Sb. rozh. tr.): „Pokud rozhodlo představenstvo akciové společnosti jako kolektivní statutární orgán o určité otázce, která má význam pro naplnění znaků trestného činu, nevylučuje to obecně individuální trestní odpovědnost jednotlivých fyzických osob jako členů takového kolektivního orgánu, kteří se na zmíněném rozhodnutí podíleli, jestliže naplnili svým jednáním všechny znaky konkrétního trestného činu...Konkrétní podíl jednotlivých fyzických osob na takovém rozhodnutí kolektivního orgánu však musí být prokázán“; viz např. také rozhodnutí Krajského soudu v Plzni sp. zn. 8 To 7/2001 ze dne 17.1.2001 (publikováno pod č. 47/01 Sb. rozh. tr.)

pouze osoba právnická, nikoliv za ní jednající osoba fyzická. Nový trestní zákon se koncepčně nikterak neodchýlil od úpravy tzv. „jednání za jiného“ oproti ustanovením již neplatného trestního zákona a navíc výslovně zakotvil aplikovatelnost svého § 114 odst. 2 také na případy, kdy k jednání pachatele došlo před vznikem právnické osoby (§ 114 odst. 2 písm. a)), jestliže právnická osoba vznikla, ale její vznik byl neplatný (§ 114 odst. 2 písm. b)) anebo právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu byl neplatný nebo neúčinný (§ 114 odst. 2 písm. c)). Fyzická osoba jednající za osobu právnickou tedy může být pachatelem nebo spolupachatelem pouze za předpokladu, že zaviněně naplní všechny znaky trestného činu a současně se musí jednat o skutkové podstaty trestných činů se zúženým okruhem pachatelů, tzn. o případy, kde přicházejí do úvahy pouze subjekty konkrétní a speciální.

Tento institut nelze a současně není potřebné aplikovat u skutkových podstat obecných. V těchto případech, i kdyby pachatel jednal jménem právnické osoby, bude odpovědný přímo on sám. Na otázku zda tento institut neprolamuje individuální trestní odpovědnost, lze odpovědět celkem jednoznačně a to, že i když pachatel – fyzická osoba – jedná jménem právnické osoby, jde o vlastní jednání tohoto pachatele, i když zároveň jedná i za jiného ve smyslu právním. Přestože institut jednání za jiného směřuje k pravé trestní odpovědnosti právnických osob je stále ve své podstatě určitou formou individuální trestní odpovědnosti fyzických osob.

Prof. Jelínek se v této souvislosti ptá, zda bychom vhodnou úpravou ustanovení o jednání za jiného a o zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty nedospěli k reformovanému systému sankcionování právnických osob. V tomto případě by trestní postih právnických osob byl veden po druhé koleji trestněprávních sankcí, kterou představují ochranná opatření⁴⁴.

⁴⁴ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 25

2.6. Anglo-americké modely delikt ní odpovědnosti právnických osob a přičitatelnost delikt ního jednání fyzických osob v zahraničn ích právnických úpravách

Zatímco české trestní právo je založeno na individuální odpovědnosti fyzických osob (platí zásada: „*Societas delinquere non potest*“) a nemusí tak zdolávat překážky pro stanovení právně-teoretických základů trestní odpovědnosti osob právnických, jiné státy, které trestní odpovědnost právnických osob znají, se musely vyrovnat především s otázkou přičitatelnosti protiprávního jednání individuí právnické osobě (**derivativní** trestní odpovědnost) anebo vymežit modely původní (**originární**) trestní odpovědnosti právnických osob.

Originární trestní odpovědnost právnických osob je nejnovějším a zatím nejméně rozšířeným teoretickým konceptem, který je založen na zohlednění rozdílností mezi jednotlivými fyzickými osobami a kolektivními subjekty.

Jak již bylo zmíněno na začátku této diplomové práce, v zásadě se dají rozlišit dva základní modely trestní odpovědnosti korporací, a to **anglo-americký** a **kontinentální model trestní odpovědnosti**⁴⁵.

Kontinentální evropské státy se zavedenou trestní odpovědností právnických osob však vycházejí z modelů již aplikovaných v anglo-americké právní kultuře, kde došlo ke dřívějšímu nástupu průmyslové revoluce a následnému prudkému růstu významu korporací v životě společnosti. Proto ze nejvíce přínosné z pohledu teorie považují rozbor především základních anglo-amerických modelů trestní odpovědnosti právnických osob.

Především je třeba podtrhnout, že v rámci jednotlivých jurisdikcí common law mohou být korporace shledány odpovědnými za spáchaní v zásadě stejných trestných činů, jako tomu je v případě osob fyzických. Vyloučeny jsou pouze ty trestné činy, které právnická osoba objektivně nemůže spáchat s ohledem na její

⁴⁵ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 22

povahu (např. bigamie); v některých jurisdikcích common law byly právnické osoby odsouzeny za (neúmyslné) zabití (*manslaughter*).⁴⁶ V praxi se však korporace nejčastěji dopouštějí tzv. „*regulatory offences*“, tj. trestných činů vyplývajících z porušení veřejnoprávních norem regulační povahy (upravujících bezpečnost dopravy, ochranu zdraví, bezpečnost práce apod.)

Teoretické koncepce trestní odpovědnosti korporací aplikované ve státech common law mohou být rozděleny do tří základních skupin, jak se vymezuje např. Celia Wells:

- a) koncepci založenou na principu **zástupné odpovědnosti** neboli ručení právnické osoby za činy jejích zaměstnanců či, přesněji, osob vystupujících v právních státech jejím jménem či v jejím zastoupení – tzv. „*agency principle*“;
- b) **identifikační teorii** nebo také **teorie „alter ego“**; a
- c) nejnovější tzv. **moderní holistické teorie** trestní odpovědnosti korporací⁴⁷.

Ad a). Do první skupiny patří především koncepce tzv. „*vicarious liability*“, která byla převzata z teorie a dlouholeté praxe civilního práva common law⁴⁸. Tato koncepce je typická pro Velkou Británii. Vicarious liability neznamená nic jiného než zástupnou (zastřešující) odpovědnost korporace za jednání jejích agentů, tzn. nikoli pouze vedoucích, ale i řadových zaměstnanců, pokud k protiprávní činnosti došlo v rámci působnosti právnické osoby a zároveň v rámci náplně práce, pověření či zmocnění toho kterého pracovníka. Jedná se o formu přičitatelnosti deliktního chování fyzických osob osobě právnické.

⁴⁶ **Smyth, J.E. – Soberman, D.A. – Easson, A.J.:** The law and business administration in Canada. 11th edition, Toronto: Pearson Education Canada, 2007, s. 59, pozn. 646

⁴⁷ **Wells, C.:** Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, str. 3, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

⁴⁸ zde pojem „civilní“ znamená „civil law“, jelikož v common law není základní dělení na právo veřejné a právo soukromé jak ho chápou právní řády států patřících do kontinentálně evropského právního okruhu – viz **Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.:** Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 23

Koncepce tzv. „*strict liability*“ je obdobou objektivní odpovědnosti v českém právu. V tomto případě se právnické osobě přičítá následek způsobený a zaviněný jednou nebo více fyzickými osobami, přičemž se nevyžaduje konkrétní forma zavinění. Právnická osoba se může zbavit odpovědnosti pouze v tom případě, jestli prokáže, že vynaložila veškerou rozumně předvídatelnou péči („*reasonable care*“) pro to, aby zabránila protiprávnímu následku.

Pro úplnost je třeba se rovněž zmínit o koncepci **absolutní [trestní] odpovědnosti**, která nepřipouští možnost vyvinění. Nejvyšší soud Kanady (the Supreme Court of Canada) vyslovil závěr, že odsouzení pachatele (zde fyzické osoby) na základě koncepce absolutní odpovědnosti je protiústavní, pokud vede k uložení trestu odnětí svobody.⁴⁹ Jedná se však o marginální skupinu trestných činů i v případě osob právnických.

Na rozdíl od Velké Británie se ve Spojených státech amerických uplatnila rozsáhlejší forma přičitatelnosti deliktního jednání právnické osobě v podobě teorie „*respondeat superior*“ (v rámci koncepce přičitatelnosti založené na zástupné odpovědnosti). V tomto případě se právnické osobě přičítají trestné činy jejich zaměstnanců, které byly spáchány zaviněně v rámci činnosti právnické osoby a v její prospěch, přičemž postačí, aby znaky trestného činu byly naplněny kumulativním jednáním a stavem vědomí většího počtu osob, nikoli u každé fyzické osoby zvlášť. Nepřihlíží se ani k postavení takových fyzických osob ve společnosti, ani se nevyžaduje identifikace konkrétního viníka.

Ad b). Odpovědnost právnické osoby založena na **identifikační teorii** neboli na teorii „*alter ego*“ je rovněž koncipována jako derivativní odpovědnost. Rozdíl oproti koncepci zástupné odpovědnosti však tkví v tom, že identifikační teorie hledá fyzické osoby, jejichž chování se považuje **přímo** za chování

⁴⁹ *R. v. Transport Robert* (1973) Ltee (2003), 234 D.L.R. (4th) 546

právnícké osoby⁵⁰. Vychází přitom z toho, že se všechny pracovníci dají rozdělit do dvou skupin, tj. na ty, kteří tvoří výkonné složky – „ruce“ společnosti a na vůdčí orgány, které tvoří její „mozek, řídicí mysl“, neboli „*directing mind*“. Potom právnícká osoba odpovídá pouze za trestné činy spáchané jejími vedoucími představiteli⁵¹.

Základem pro vznik identifikační teorie posloužila celá řada případů, jejichž společným jmenovatelem byla snaha odvodit existenci u právnícké osoby psychického vztahů ke spáchanému deliktu, tj. subjektivní stránky trestného činu⁵².

Ad c). Nejnovějšími jsou **holistické teorie** vyvození trestní odpovědnosti právníckých osob. Nehledají závislost na deliktním jednání konkrétního jednotlivce či skupin jednotlivců v rámci té které korporace, ale operují s originární trestní odpovědností právnícké osoby.

Agregační teorie („*Aggregation theory*“)⁵³, neboli **doktrína kolektivního vědomí** („*doctrine of collective knowledge*“) se uplatňuje především ve Spojených státech amerických při konstruování odpovědnosti právníckých osob za vědomě spáchané trestné činy. Respektuje skutečnost, že v rámci některých korporací existuje vysoká míra specializace rozhodovacích procesů a tak nemůže být aplikovaná relativní striktní teorie *alter ego*, protože jednotliví nejvyšší manažeři nemusí mít přístup k veškerým informacím, jež jsou podstatné pro přijetí rozhodnutí a pro předvídatelnost určitého výsledku takovýchto rozhodnutí. Podstatou velice široké agregační teorie je, že právnícká osoba odpovídá za trestný

⁵⁰ Wells, C.: Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, str. 5, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

⁵¹ okruh řídicích osob, jejichž deliktní jednání se může přímo přičítat právnícké osobě byl zásadně stanoven rozhodnutím *Tesco v. Natrass* [1972] A.C. 153

⁵² zásadním mezníkem pro možnost vyvození zavinění u právnícké osoby bylo rozhodnutí Sněmovny Lordů – *Lennard's Carrying Co. Ltd. v. Asiatic Petroleum Co. Ltd.*, [1915] A.C. 705

⁵³ Wells, C.: Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, str. 6, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

čin vyžadující znak vědomí („*knowledge*“), pokud existence vědomí může být vyvozena, resp. agregována ze souhrnného – kolektivního vědomí několika řídicích fyzických osob. C. Wells to ilustruje následujícím schematickým příkladem: „*pokud osoba A zná skutečnost p a osoba B zná skutečnost q, znalost skutečnosti p a q se přičítá relevantní právnické osobě*“.⁵⁴

Do druhé skupiny můžeme zařadit **systemové teorie**⁵⁵, jež jsou představovány teorií organizační a kulturní. Tyto teorie již však nejsou příznačné pouze pro angloamerické common law, ale jsou aktuální i pro kontinentální úpravu trestní odpovědnosti právnických osob. Prvky těchto teorií je možno najít například ve francouzské právní úpravě⁵⁶.

Ve státech commol law **teorie organizace** navazuje na identifikační teorii tam, kde právnickou osobu nelze shledat trestně odpovědnou proto, že řídicím osobám nemůže být prokázána vědomost určitých skutečností, resp. jejich následků. Vůdčí myšlenka organizační teorie spočívá v představě, že určitá fyzická osoba, jež se protiprávního chování dopustila je součástí korporátní organizace. Prvek vědomí se pak shledává ve skutečnosti, že určitá korporace „*výslovně, mlčky nebo implicitně schválila nebo dovolila spáchání trestného činu*“.⁵⁷

Za nejmodernější lze zajisté označit **kulturní teorii** korporace, jež je aktuální pro celou řadu vědeckých disciplín, včetně podnikové ekonomiky a managementu. Je založena na myšlence osamostatněnosti právnické osoby ve smyslu existence vlastní, na fyzických osobách nezávislé vůle. Existence její vědomí a vůle je vyvozována ze zvláštní, tzv. korporátní kultury organizace. Výstižnou je definice J. Vebera, českého odborníka v oblasti managementu:

⁵⁴ Wells, C.: Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, str. 6, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

⁵⁵ Wells, C.: Op. cit., str. 6-7

⁵⁶ Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1703

⁵⁷ Australian Criminal Code Act 1995, Art. 12.3: „*fault element must be attributed to a body corporate that expressly, tacitly or impliedly authorised or permitted the commission of the offence*“

„Kultura organizace („corporate culture“) je jednak souhrnem zvyklostí, symbolů, rituálů, a ceremoniálů užívaných v organizaci, jednak souhrnem zásad, přístupů, norem a hodnot v organizace sdílených a udržovaných jako obecné vzorce chování, jednání a vystupování“⁵⁸.

Podobnou definici korporátní kultury jako základu pro vyvození trestní odpovědnosti právnických osob podává i C. Wells⁵⁹.

S kulturou organizace bezprostředně souvisí i její **etika**. Pod pojmem etiky organizace jako celku spatřuje J. Veber řadu „symptomů“, které charakterizují žádoucí či nežádoucí chování, jako je dodržování či obcházení zákonů, budování vzájemné důvěry, dodržování smluvních závazků včetně příslušných termínů nebo zneužívání děr ve smluvních vztazích, spoléhání na nepružnost soudů, platební disciplína, placení daní, vztah k zaměstnancům, ochrana životního prostředí⁶⁰. Navážeme-li dále na systémovou teorii trestní odpovědnosti právnických osob v podobě teorie korporátní kultury, nebude činit větší potíže porozumění závěrů právních teoretiků o tom, že právnická osoba musí být shledána odpovědnou za určitý trestný čin právě z důvodu existence takového kulturního prostředí, které spáchání trestného činu umožnilo či k jeho spáchání dokonce nabádalo, resp. proto, že náležité prostředí respektování zákonných norem nebylo příslušnou korporací vytvořeno.

Existenci u korporací samostatné nezávislé vůle uznává např. i francouzská úprava trestní odpovědnosti právnických osob, která vychází z předpokladu, že

⁵⁸ **Veber, J. a kol.:** Management. Základy, prosperita, globalizace. Praha: Management Press, 2004, str. 629

⁵⁹ **Wells, C.:** Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, str. 8, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

⁶⁰ **Veber, J. a kol.:** Management. Základy, prosperita, globalizace. Praha: Management Press, 2004, str. 636

právnícká osoba má vlastní vůli („*volonté générale*“), odlišnou od vůle jednotlivých členů („*volonté de tous*“)⁶¹.

V závěru můžeme konstatovat, že by v případě zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu měl český zákonodárce na výběr poměrně širokou škálu teoretických koncepcí ke zpracování.

Jako vždy v takových případech relativně pozdější implementace určitého institutu má dotyčný stát výhodu v podobě možnosti vyvarovat se určitým chybám při zavedení toho kterého konceptu do právní praxe a vlastního právního prostředí. Vzhledem ke všemu popsanému výše lze českému zákonodárci jednoznačně doporučit provedení co nejširší diskuzi odborníků nejen z oblasti práva, ale také podnikové ekonomiky, managementu aj.

⁶¹ **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní forum 2006, č. 5, str. 175

Kapitola III.

Trestní odpovědnost právnických osob: pro a proti

3.1. Argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

3.1.1. Kriminálně-politické důvody. Vysoká míra účasti právnických osob na ekonomickém a sociálním životě společnosti. Nové protiprávní aktivity právnických osob. Nutnost efektivního prosazení práva

Jako základní argument pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob se uvádí skupina důvodů, jež můžeme označit jako důvody kriminálně-politické.

V této souvislosti se upozorňuje především na gradující narůst míry účasti právnických osob na životě společnosti, jejich **sílicí hospodářskou moc**, pronikání do hlubších vrstev rozličných aktivit celospolečenského významu, prosazování vlivu mimo jiné prostřednictvím účinného lobování a vyžití vysokého ekonomického potenciálu národních, mezinárodních a nadnárodních společností pro páchání protiprávní činnosti.

Mimořádným rozsahem společenských a ekonomických změn tak byl bezprostředně podmíněn i výskyt **nových druhů společensky škodlivých jednání** ve sféře právnických osob, jež jsou spojeny s rozvojem hospodářských vztahů, internacionalizací a globalizací kriminálních aktivit.

Protiprávní činností právnických osob dochází k páchání zejména **hospodářské kriminality**. Přestože její podíl na celkové kriminalitě není tak vysoký (např. v roce 2005 tvořil podíl hospodářské kriminality na celkové kriminalitě v České republice 12,8 %⁶²), její společenská nebezpečnost je více než evidentní⁶³.

Právnické osoby často vystupují jako **nástroje k páchání trestných činů**, přičemž k některým z nich jsou dokonce nutné, neboť právní forma je zde podmínkou vystupování v určitých právních vztazích. Pomocí právnických osob se tak v dnešních podmínkách páchají trestné činy jako např. podvodné vylákání subvencí a dotací, hospodářské podvody a jiné hospodářské machinace (podvody a korupce v oblasti veřejných zakázek, získávání úvěrů podvodem, rozvoj podvodných modelů kapitálových investic, různé způsoby krácení nebo neplacení daní, zejména prováděné prostřednictvím bankovních převodů do ciziny atd.⁶⁴).

Velkou hrozbou je také páchání **organizovaného zločinu** v rámci složitých organizačních struktur právnických osob, které často mívají mezinárodní povahu (mezinárodní terorismus, praní špinavých peněz, obchodování se ženami, rozsáhlá drogová kriminalita, nelegální nakládání s lidskými tkáněmi a orgány atd.).

To názorně dokládají i výsledky výzkumu Max-Planckova institutu pro zahraniční a mezinárodní trestní právo v německém Freiburgu, podle nichž „je v Německu více než 80 % registrovaných případů hospodářské kriminality páchaných skrytě, pod rúškom obchodno-právnej spoločnosti. V ostatných rokoch sa v Německu vykryštalizovali následovné skupiny prípadov podnikateľskej kriminality: podvody pri výberovom konaní a korupčné aktivity, rozširovanie podvodných spôsobov investovania kapitálu, pomoc pri skrátaní dane

⁶² **Strémy, T.:** Trestná zodpovednosť právnických osôb. AUC – Iuridica 2, 2007, str. 185

⁶³ **Fryšták, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1711

⁶⁴ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 82

prostřednictvím transferu kapitálu cez banky v zahraničí, [...] a pranie peňazí prostredníctvom investovania ziskov zo zločinu do legálnej hospodárskej sféry“⁶⁵.

Zvláštní skupinu následků protiprávní činnosti právnických osob tvoří ohrožování a **poškození životního prostředí** (ropné havárie lodí, únik nebezpečných chemických látek do atmosféry a hydrosféry, přesun odpadů na území cizího států, ohrožení vzácných a chráněných živočichů atd.). Specifickými znaky ekologických deliktů jsou jednak jejich povětšinou nedbalostní nikoliv úmyslná povaha (např. nedodržování bezpečnostních požadavků provozu), jednak nevratné negativní změny životního prostředí a globální rozsah škodlivých následků, který často přesahuje hranice jednoho států.

Všechny tyto problémy nevyhnutelně vedly k diskuzím ohledně **účinného prosazení práva** a způsobů postihování právnických osob za trestnou činnost páchanou jejich jménem či jejich prostřednictvím jak na vnitrostátní, tak i na mezinárodní úrovni.

Tímto byl zahájen proces „nenápadného stírání a nabourávání výlučnosti zásady individuální trestní odpovědnosti fyzických osob“⁶⁶ jako základu tradičního trestního práva zemí kontinentálně evropského typu právní kultury.

3.1.2. Odpovědnost právnických osob je ve sféře jejich činnosti větší, než odpovědnost fyzických osob, které tuto činnost vykonávají uvnitř právnické osoby

Právnická osoba představuje určitou organizační strukturu, živoucí systém, jehož účinnost není dána prostým součtem jednání fyzických osob tvořících personální substrát této právnické osoby, ale projevuje se v podobě mnohém

⁶⁵ Čečet, V., Segeš, I.: Trestná zodpovednosť právnických osôb? Justičná revue 2001, č. 1, str. 20

⁶⁶ Fryšták, M.: Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1712

významnějšího synergického efektu společného jednání jednotlivců. Potenciál právnických osob působit společensky nebezpečně a škodlivě mnohonásobně převyšuje takový potenciál u fyzické osoby⁶⁷.

Důležitou roli tu hraje i ten fakt, že některé dříve neznámé druhy kriminálního chování jsou dostupné jen právnickým osobám právě z toho důvodu, že výkon určitých legálních činností, v jejichž rámci se trestná činnost následně uskutečňuje, jsou zákonem svěřeny pouze právnickým osobám (např. bankovníctví, pojišťovnictví).

Musíme přitom vzít v úvahu také skutečnost, že ačkoliv tzv. kriminalita bílých límečků se považuje spíše za kriminalitu iniciovanou a páchanou jednotlivcem⁶⁸, je to v mnoha případech právě ona organizace či organizační struktura, která vytváří podmínky či dokonce tlaky na páchání trestných činů zaměstnanci a řídicími orgány společnosti. V této souvislosti se jeví jako nezbytné zohlednit míru účasti samotné právnické osoby na protiprávní činnosti (v podobě „vědomých, konsensuálních a koncepčních rozhodnutí řídicích orgánů společnosti“⁶⁹) a také její podíl na zisku či jiných formách prospěchu nebo výhod dosažených v důsledku takové trestné činnosti osob za ní jednajících. Nebudou-li odstraněny samotné strukturální prvky umožňující či podporující páchání trestné činnosti v rámci právnické osoby, nebude postih konkrétních jednotlivců mít za následek zabránění v opakovaném trestném jednání právnické osoby do budoucna⁷⁰.

V praxi jsou např. široce uplatňovány přísliby právnických osob „odškodnit“ své manažery v případě, že by jim jako osobám individuálně odpovědným za určitý delikt spáchaný jménem nebo ve prospěch právnické osoby

⁶⁷ srov. např. **Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.:** Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo. Praha, 2001, č. 3, str. 10.

⁶⁸ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str.38

⁶⁹ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 38

⁷⁰ Viz např. článek **Stessens, G.:** Corporate criminal liability: a comparative perspective. The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43 (1994). Nr. 13, str. 493-520

byly správními orgány či soudy uloženy peněžité či jiné sankce⁷¹. Takové refundace se někdy sjednávají i *pro futuro* v podobě tzv. paušální **prémie za riziko** přidávané k platu manažerů či jiných vedoucích zaměstnanců, čímž se páčání trestné činnosti v rámci právnické osoby nejenom umožňuje, ale i plně podporuje. Vzhledem k tomu, že peněžité sankce ukládané fyzické osobě jsou řadově nižší, než sankce, které by mohly být uloženy právnické osobě, jsou podobné refundace pro právnickou osobu často velmi výhodné z hlediska efektivnosti a v porovnání s dosaženým prospěchem. Neplní tudíž žádnou preventivní funkci a jsou pouze jednou s nákladových položek, přenášených zpravidla na konečného spotřebitele v podobě přírážky k ceně výrobku či služby.

Uvedený pohled na reálnou moc a postavení právnických osob v kontextu páčání trestné činnosti vede k závěru, že prosazení individuální trestní odpovědnost jednotlivců v podmínkách složitých kolektivních organizačních forem není s to zabránit zvláště škodlivým důsledkům vznikajícím ve sféře činnosti právnických osob. Postih pouze fyzických osob jako individuálních pachatelů se za takové situace jeví mnohým odborníkům jako neadekvátní.

3.1.3. Nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti

Jako jeden ze základních argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob se uvádí potřeba vyplňování mezer sankcionování tam, kde nelze dovodit individuální trestní odpovědnost⁷². V tomto případě se jedná

⁷¹ tato problematika byla předmětem polemiky v rozhodnutí *R. v. Bata Industires Ltd.* (1992), 9 O.R. (3d) 329.

⁷² viz např. **Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.:** Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. *Trestní právo*. Praha, 2001, č. 3, str. 11; **Fryšták, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law*. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1715; **Šimovček, I., Jalč, A.:** Procesné práva právnických osob v trestnom konaní. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law*.

nejenom o složitost či dokonce nemožnost prokázání například trestněprávně relevantního jednání a/nebo zavinění konkrétní fyzické osoby v podmínkách složité organizační struktury a netransparentnosti řídicích a odpovědnostních vztahů uvnitř právnické osoby, ale rovněž o objektivní nemožnost naplnění znaků některé ze skutkových podstat trestného činu u konkrétních fyzických osob přesto, že společensky nebezpečný či škodlivý následek protiprávního jednání ve sféře právnické osoby je zřejmý.

Ačkoli o mezerách v objektivním právu lze konkrétně mluvit pouze *de lege ferenda*⁷³, použití výrazu „mezery v sankcionování“ pokládám v daném případě za velmi přiléhavé. Navozuje to totiž dojem, že při sankcionování některých společensky vysoce škodlivých jednání má stát „krátké ruce“ a celá řada delikventů unikne postihu právě kvůli objektivní nemožnosti vyvození individuální trestní odpovědnosti anebo díky rozmělnění odpovědnosti ve spleť organizační struktury právnické osoby. V literatuře se v této souvislosti někdy mluví o „organizované neodpovědnosti“⁷⁴ či o „strukturální individuální neodpovědnosti“⁷⁵.

Jako nejproblematictější z pohledu efektivity trestního práva se může jevit situace, kdy následek společného, ale nikoliv konsensuálního jednání (nejde tedy o trestní součinnost) několika fyzických osob v rámci právnické osoby představuje takové porušení či ohrožení společenských vztahů nebo hodnot, jež by mohlo patřit do sféry ochrany trestního práva, avšak žádná z těchto osob nenaplnila znaky skutkové podstaty trestného činu. I to je jeden z důvodů pro zavedení možnosti trestněprávního postihu právnické osoby v zájmu efektivního prosazování práva.

Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1789; **Stessens, G.**: Corporate criminal liability: a comparative perspective. The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43 (1994). Nr. 13, str. 511

⁷³ **Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.**: Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, str.

101

⁷⁴

⁷⁵

3.1.4. Rovnováha práv a povinností

Za zásadní argument pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob lze dále považovat právě požadavek na vyvážení postavení fyzických a právnických osob z hlediska jim přiznávaných práv a povinností. Tento požadavek vyplývající z dlouhé liberální tradice rovnosti subjektů byl nepochybně jednou z příčin spontánního „uznání“ trestní odpovědnosti právnických osob cestou soudních rozhodnutí v zemích anglo-americké právní kultury. Tamní liberální tradice a představě o dělbě moci totiž lépe odpovídá, jestliže sankční normy mají univerzální charakter a jestliže o trestání deliktů rozhodují nezávislé soudy ve veřejném soudním řízení⁷⁶.

Jelikož český právní řád vychází ze zásady generality právní subjektivity právnických osob obsažené především v § 19a odst. 1 OZ⁷⁷, a přiznává jim téměř všechny atributy samostatného a samostatně odpovědného subjektu právních vztahů, logicky se nabízí otázka, proč jsou právnické osoby vyjmuty z trestní odpovědnosti a tím podstatně zvýhodněny oproti osobám fyzickým.

Dále se v odborné literatuře uvádí, že v posledních desetiletích lze pozorovat „relativně jednotnou tendenci směřující k maximálnímu sblížení právních statutů osob fyzických a osob právnických“⁷⁸. Velký posun v nahlížení na postavení právnických osob a jejich přiblížení osobám fyzickým znamenalo i vyslovení názoru Ústavního soudu ČR, který ve svém nálezu uznal možnost, aby se právnické osoby dovolávaly ochrany před Ústavním soudem, pokud jde o základní práva a svobody⁷⁹.

Přiznání většího rozsahu povinností v souvislosti se zavedením trestní odpovědnosti však na druhé straně znamená i vyvážení rozsahu procesních práv právnických osob a zvýšení kvality jejich ochrany co se týká procesních záruk

⁷⁶ DZ, I. Obecná část, str. 4

⁷⁷ (1) *Způsobilost právnické osoby nabývat práva a povinnosti mlže být omezena jen zákonem.*

⁷⁸ Hurdík, J.: *Právnické osoby a jejich typologie*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, str. 75

⁷⁹ viz náleží pléna Ústavního soudu sp. zn. **Pl. ÚS 15/93** (publikováno pod č. 3/1994 Sb. n. u. ÚS)

zákonosti v trestním řízení oproti řízení správnímu či občanskoprávnímu (viz dále).

Tak E. Burda považuje za nejhorší možné řešení úpravu, která sice trestní odpovědnost právnických osob nezavádí, avšak předpokládá uložení právnické osobě v trestním řízení ochranného opatření zabránění peněžní částky či majetku a tímto *de facto* zavádí negativní důsledky, které s individuální trestní odpovědností souvisí, aniž by tyto byly vyváženy náležitými procesními právy obviněného⁸⁰.

3.1.5. Nevyhovující administrativněsprávní úprava deliktů právnických osob

Jak zastánci, tak i odpůrci zavedení do českého právního řádu trestní odpovědnosti právnických osob shodně kritizují nedostatky platné hmotněprávní a procesněprávní úpravy správních deliktů právnických osob. Nejzásadnější problém se spatřuje v její roztržitosti, nepřehlednosti a v absenci jednotných institutů obecné povahy.

Delikty právnických osob nejsou ve správním právu kodifikovány. Pramenem jejich právní úpravy jsou jednotlivé zvláštní zákony, z nichž valná většina upravuje správní delikty právnických osob v kombinaci se správními delikty fyzických osob – podnikatelů⁸¹ (např. živnostenský zákon, zákon o cenných papírech, zákon o ochraně spotřebitele, stavební zákon, katastrální zákon, zákon o pojišťovnictví aj.). Příkladem úpravy správních deliktů právnických osob v „čisté podobě“ může být např. zákon ČNR č. 280/1992 Sb., o resortních,

⁸⁰ **Burda, E.:** Prečo nám trestní zodpovednosť právnických osob naháňa hrôzu. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1686

⁸¹ avšak právnické osoby odpovídají za správní delikt bez ohledu na to, zda jsou podnikatelským subjektem či nikoli – viz **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 447, poznámka pod čarou č. 48.

oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách, ve znění pozdějších předpisů.

Soudí se, že správní trestání v České republice je ve srovnání s jinými evropskými státy velmi široce uplatněno. O tom vypovídá dlouhý seznam zákonů obsahujících skutkové podstaty správních deliktů, jež sčítá přes dvě stě předpisů⁸².

Skutkové podstaty správních deliktů právnických osob jsou obsaženy ve zvláštních zákonech⁸³, které existují vedle sebe téměř bez jakékoli logické provázanosti. Tyto předpisy se od sebe liší nejenom podmínkami odpovědnosti, druhy a výměrami sankcí, ale nejsou sjednocené ani z pohledu ustanovení o správním řízení. Často se v nich objevují pouze úryvkovité procesní postupy doplněné v případě potřeby o subsidiární použití správního řádu.

Shrneme-li výše uvedeny nedostatky úpravy správních deliktů právnických osob, lze namítnout, že tyto **samy o sobě dostatečně neodůvodňují potřebu zavedení trestní odpovědnosti** právnických osob do českého právního řádu.

Takový argument vychází pouze z praktických problémů a nedokonalostí správního trestání, které mohou být odstraněny cestou zkvalitnění právní úpravy a rovněž i její kodifikace. Zavedení či nezavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob nemá vliv na potřebu celkové „inventarizace“ a přehodnocení příslušných správních předpisů.

Správní trestání právnických osob má v systému právních řádů kontinentálně evropského typu právní kultury nezastupitelnou úlohu a funkci⁸⁴. Kladná či záporná odpověď na otázku „být či nebýt trestní odpovědnosti právnických osob?“ v žádném případě nepredikuje opačnou odpověď na otázku potřeby zachování jejich deliktní odpovědnosti ve správním právu.

⁸² **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 11

⁸³ uvádí se počet přibližně 150 zákonů – např. **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní forum 2006, č. 5, str. 170

⁸⁴ **Štefánik, O.:** Problematika sankcionování právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1799

3.1.6. Schopnost trestního práva postihovat porušení abstraktně formulovaných pravidel žádoucího chování právnických osob

Tento důvod se uvádí ve světle srovnání efektivity především trestního a správního postihu deliktního chování subjektů (v soukromoprávních odvětvích viz např. zásada „*neminem laedere*“ jako pravidlo chování obecně vyjádřené v § 415 OZ a možnost vyvození soukromoprávní odpovědnosti bez ohledu na porušení této dále konkretizované povinnosti). Správní právo je totiž schopno postihovat a sankcionovat pouze takové delikty právnických osob, jež jsou porušením striktně stanovených zákazů a příkazů a nikoliv abstraktních pravidel chování. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob by se v tomto případě jevilo jako pozitivní krok k zabránění beztrestnosti příslušných subjektů jenom v důsledku nemožnosti subsumpce určitého jednání pod dispozici některé správní normy.

3.1.7. Kvalita procesních záruk v trestním řízení a vhodnost soudního projednání závažných deliktů právnických osob

Pro zajištění rovnosti postavení fyzických a právnických osob, co se týká nejen rozsahu nejen povinností, ale také práv se zmiňuje potřeba projednání závažné protiprávní činnosti právnických osob v trestním řízení. Podrobně propracované trestněprocesní zásady zajišťují oproti řízení správnímu či soudnímu občanskému řízení vyšší standardy dokazování pro možnost vyslovení odsuzujícího rozsudku, lepší záruky dodržování zákonnosti a tudíž i největší míru ochrany práv příslušného subjektu.

Nejdůležitějšími z těchto procesních záruk jsou např.:

- Zásada **presumpce nevin**y (čl. 40 odst. 2 Listiny; § 2 odst. 2 TŘ);

- **Zákaz *reformationis in peius*** [např. § 150 odst. 1, 3; § 259 odst. 4; § 264 odst. 2; § 265p odst. 1; § 265s odst. 2; § 273 ve spojení s § 150; § 314i písm. b) TŘ⁸⁵];
- Zásada ***ne bis in idem*** [§ 11 odst. 1 písm. f), g), h) TŘ];
- Procesní pravidlo ***in dubio pro reo***⁸⁶, jež vyplývá ze zásady presumpce nevinny a může se týkat jediné otázky skutkových (důkazních)⁸⁷;
- Jednotlivé složky **práva na spravedlivý proces**: právo na obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny; § 2 odst. 13 TŘ), právo odepřít výpověď (pravidlo „*nemo tenetur se ipso accusare*“) (§ 100 TŘ), právo vyjádřit se k prováděným důkazům (§ 33 odst. 1 TŘ), veřejnost soudního řízení (čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 odst. 2 Listiny; § 2 odst. 10 TŘ) atd.
- Zásada **obžalovací** (obecně upravena v § 2 odst. 8 TŘ);
- Zásada **oficiality** (§ 2 odst. 4 TŘ);
- Zásada **legality** (§ 2 odst. 3 TŘ);
- Zásada **volného hodnocení důkazů** (§ 2 odst. 6 TŘ).

Na podporu vhodnosti a větší účinnosti soudního (trestního) řízení oproti řízení správnímu se rovněž uvádí, že trestní právo procesní upravuje širokou škálu použitelných důkazních prostředků, přičemž jejich výčet v trestním řádu je demonstrativní a nebrání vyhledávání a provedení jiných, které mohou pomoci objasnit skutek⁸⁸. Rovněž se musí zohlednit skutečnost, že oběti protiprávního jednání právnických osob mají k soudům lepší přístup a že trestní řízení obsahuje silnější záruky uplatnění práva na náhradu škody způsobené trestným činem než řízení správní⁸⁹.

⁸⁵ zásada zákazu *reformationis in peius* se u konkrétních druhů opravných prostředků v trestním řízení uplatňuje v různé míře

⁸⁶ *lat.* „V pochybnostech ve prospěch obžalovaného“.

⁸⁷ **Císařová, D., Fenyk, J. a kol.:** Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004, str. 294

⁸⁸ Musil, str.111

⁸⁹ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 97

3.1.8. Efektivita trestního postihu a trestních sankcí

Příznivci zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jsou toho názoru, že nelze vystačit s administrativněprávní odpovědností a sankcemi, které evidentně nejsou schopny dostatečně postihnout společensky škodlivé důsledky činnosti právnických osob.

Poukaz na efektivitu či na neefektivitu trestního postihu a trestních sankcí se však vyskytuje jak na seznamu zastanců zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, tak i jejích odpůrců. Tento argument je obecný a záleží na míře akcentování kladných či záporných aspektů trestního sankcionování právnických osob či dokonce na jeho subjektivním vnímání a politicko-právních názorech toho kterého autora.

Pokusíme-li se vymezit nesporné znaky či specifika trestněprávních sankcí oproti sankcím správním, výsledkem bude konstatování, že:

1. trestněprávní postih a sankce jsou spojeny s vyšším stupněm difamace;
2. dosahování vyššího preventivního účinku hrozby trestní sankce v podobě rizika spojeného s poškozením dobrého jména právnické osoby;
3. škála (případných) sankcí trestního práva je (resp. může být) mnohém rozmanitější;
4. při ukládání přísných sankcí poskytuje trestní právo větší záruky dodržení zákonosti.

Odsouzení osoby v trestním řízení má značný negativní dopad na její společensko-sociální postavení. Odhlédneme-li od skutečnosti, že *de lege lata* jsou trestně odpovědné pouze osoby fyzické, lze s jistou mírou abstrakce konstatovat, že téměř stejný difamující dopad by mělo vyslovení odsuzujícího rozsudku i na

společenské a ekonomické postavení osoby právnické. Jedno z kritérií pro odlišení správních a soudních deliktů je právě kritérium difamace (společenského odsouzení pachatele a s tím spojené následky pro bezúhonnost odsouzené osoby)⁹⁰. Určité stigma v očích veřejnosti a obchodních partnerů je potenciálně schopno značně poškodit dobrou pověst podnikatelského subjektů a dlouhodobě narušit obchodní vztahy a vazby. Může to ale mít také bezprostřední a okamžitý, příp. až nenapravitelný negativní dopad na finanční poměry společnosti v důsledku např. konstatování úvěrující bankou tzv. kreditní události a navození předčasné splatnosti dlouhodobého úvěru. V konkurenčním prostředí tržního hospodářství však mají tyto difamující účinky trestání „významný kriminoinhibitivní a tím i preventivní účinek“⁹¹.

Trestní právo právě s ohledem na generální a individuální preventivní účel svých sankcí není narozdíl od práva správního jakýmsi „anonymním nástrojem“, ale má k dosažení difamujících účinků vhodné nástroje (zveřejňování rozsudků, vedení rejstříku trestů). Riziko nenávratného poškození dobrého jména právnické osoby tak má značný preventivní účinek⁹² a může pozitivním směrem ovlivňovat chování jak managementu, tak i řadových zaměstnanců společnosti díky „aktivizaci vědomí si vlastní odpovědnosti a aktivnímu impulsu pro právní obedienci“⁹³.

V případě správního sankcionování právnických osob jde o velmi omezený okruh trestů a tyto tresty nejsou s to odpovídajícím způsobem zohlednit závažnost toho kterého správního deliktu v závislosti na individuálních podmínkách případu, rozsahu způsobených následků, době trvání a v neposlední řadě i specifických rysech konkrétní právnické osoby (analogie přihlédnutí k individuálním poměrům

⁹⁰ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 410

⁹¹ **Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.:** Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo 2001, č. 3, str. 11

⁹² **Nikiforov, A. S.:** K voprosu o priznanii juridičeskich lic subjektami prjestupljenija. Časopis Advokatskije vjesti, 2001, č. 7, str. 17

⁹³ **Vaníček, D., Rada, T.:** Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. Trestní právo, 2007, č. 5, str. 7

pachatele v trestním právu). Sankcí ukládanou právnické osobě za správní delikt je nejčastěji peněžitý trest – pokuta, jejíž výše je zpravidla určena pevnou horní hranicí. V některých případech je možno uložit i jinou sankci, např. propadnutí kontrolovaného zboží, zákaz činnosti⁹⁴.

S výjimkou zákazu činnosti mohou správní tresty *de lege lata* přivodit právnickým osobám újmu pouze na majetkových právech, které jsou však přirozenou doménou především soukromoprávních úprav. Úloha trestního práva je ale mimořádná a nezastupitelná oproti např. civilněprávním odvětvím právě v tom, že by mělo sledovat preventivní účinek svých norem, jejichž účelem je předcházení trestné činnosti.

U pokut působí kontraproduktivně především možnost předchozího kalkulování se sankcemi, jež pak lze zahrnout do jednotlivých položek nákladové funkce či zohlednit jako rizikový faktor při rozhodování ekonomického subjektu. Tyto kalkulace lze vyloučit či vyvážit právě ukládáním jiných než peněžitých sankcí či kombinací sankcí různé povahy, jejichž širokou škálu může nabídnout právě trestní právo⁹⁵.

K tomu H. Prášková uvádí, že „katalog trestů za [...] závažné delikty by měl vedle pokuty (peněžitého trestu) zahrnovat i další, efektivní tresty, např. zákaz účasti ve veřejných soutěžích a zakázkách, zákaz přijímání subvencí a dotací, nařízení soudního dohledu, dočasné uzavření podniku či zařízení, zveřejnění rozsudku, zrušení právnické osoby“ a dále, že „ukládání tak přísných trestů se závažnými dopady do práv a svobod by nebylo vhodné svěřovat do pravomoci správních orgánů“.⁹⁶ Tento argument přímo souvisí právě s většími zárukami dodržení zákonnosti v rámci trestního řízení při ukládání přísných sankcí, jejichž výčet a rozbor byl předmětem zkoumání předchozího oddílu.

⁹⁴ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 449

⁹⁵ **Vaniček, D., Rada, T.:** Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. Trestní právo, 2007, č. 5, str. 7

⁹⁶ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 444

3.1.9. Poskytování mezinárodní právní pomoci při pronásledování pachatelů trestných činů

Zajímavým argumentem je poukaz na skutečnost, že si státy na mezinárodní úrovni poskytují právní pomoc v pronásledování delikventů pouze v trestněprávních věcech, kdyžto už dnes je zřejmé, že protiprávní (trestná) činnost právnických osob bude mít čím dál více globalizovanou, příp. nadnárodní povahu⁹⁷.

3.1.10. Mezinárodní závazky a doporučení

Mezinárodních dokumentů požadujících či doporučujících prosazení efektivního trestání deliktního chování ve sféře právnických osob je dlouhá řada a jejich počet stále narůstá. Mezi nimi můžeme najít jak právně závazné mezinárodní smlouvy, jejichž smluvní stranou je Česká republika, tak i nezávazná doporučení, a to z oblasti mezinárodního práva veřejného a supranacionálního práva Evropské unie.

Ačkoli se ve většině případu jedná o úzce vymezenou věcnou oblast úpravy toho kterého nástroje (např. potírání obchodování s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí, boj s organizovaným zločinem, ochrana spotřebitele, boj s korupcí v soukromém sektoru atd.), některé dokumenty se do značné míry překrývají, navazují či doplňují a tvoří nesystematizovaný a nepřehledný celek. Protože podrobný rozbor těchto nástrojů přesahuje cíl a rozsah diplomové práce a rovněž i s ohledem na smysl a strukturu této kapitoly jsem nepovažovala za účelné

⁹⁷ **Stessens, G.:** Corporate criminal liability: a comparative perspective. The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43 (1994). Nr. 13, str. 511

uvádět seznam těchto dokumentů – jejich demonstrativní výčet je ostatně obsažen i v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim, jež tvoří Přílohu 2 této diplomové práce.

Podstatným pro celkové shrnutí věcnosti argumentu zastánců zavedení trestní odpovědnosti právnických osob poukazujících na mezinárodní závazky a doporučení je závěr, že ke dnešnímu dni **nepožaduje** žádná pro Českou republiku závazná mezinárodní smlouva ani žádný ze závazných dokumentů z oblasti evropského práva **zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu** (resp. zavedení **pravé trestní odpovědnosti právnických** osob jak byla definována v oddílu 1.1. této diplomové práce).

3.2. Argumenty proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob

3.2.1 Fiktivní povaha právnické osoby

Tradiční a výsostně dogmatický argument odpůrců zavedení trestní odpovědnosti právnických osob číslo jedna se opírá o Savignyho fikční teorii existenci právnické osoby⁹⁸ v její nejčistší podobě. Poukazuje se na zcela umělou podstatu právnické osoby, jež je pouhou právní konstrukcí, a proto u ní nepřichází v úvahu trestněprávní subjektivita.

Tato teze pozbyla v konfrontaci s živelným vývojem společensko-ekonomické reality posledních desetiletí na své aktualitě a přesvědčivosti. Právnické osoby natolik upevnily své postavení a nezastupitelnou úlohu

⁹⁸ Touto otázkou jsem se podrobně zabývala v prvním oddílu druhé kapitole diplomové práce a proto v tomto rozsahu odkazují na předchozí výklad.

v některých nejpodstatnějších oblastech života společnosti, že již nelze přehlížet jejich kvalitu samostatných a samostatně odpovědných právních subjektů. Nehledě na to, že český právní řád zakotvuje institut právnické osoby v podobě teorie fikce⁹⁹, toto nahlížení na podstatu právnické osoby je postupně zpochybňováno a oslabováno¹⁰⁰.

Za stavu, kdy trestní právo poskytuje ochranu hodnot a společenských vztahů založených právními odvětvími, které plně uznávají subjektivitu a taktéž i deliktní způsobilost právnických osob, není logických důvodů pro jejich upírání v rámci trestního práva (viz následující oddíl).

3.2.2 Nezpůsobilost právnické osoby jednat trestně relevantním způsobem

Na předchozí argument bezprostředně navazuje další námitka proti zavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob, jíž má být nezpůsobilost právnické osoby jednat trestně relevantním způsobem.

Názor, že právnické osoby nejsou způsobilé jednat trestně relevantním způsobem, se vyvozuje ze skutečnosti, že se jednání právnické osoby nemůže projevit ve vnějším světě tak, jak to předpokládá objektivní stránka trestního činu. Poukazuje se na to, že jednání právnické osoby je vždy odvozené a uskutečňuje se prostřednictvím osob fyzických (ať již statutárních orgánů anebo zákonných či smluvních zástupců), jejichž jednání se jako takové nemůže přičítat právnické osobě a založit tak její trestní odpovědnost.

⁹⁹ srov. předchozí výklad v oddílu 2.2 výše

¹⁰⁰ **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5, str. 171

Tento názor není podložen jinými argumenty, než právně dogmatickými a apeluje pouze na ustálenost principů tradiční koncepce trestního práva založené na individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby.

Je namístě zdůraznit, že se s problematikou přičitatelnosti jednání právnickým osobám musela svého času vyrovnat i civilněprávní nauka. Jako samostatný subjekt práva způsobilý nabývat práva a povinností měla být právnická osoba vybavena takovými vlastnostmi či nástroji, které by umožňovala nabývání takových práv a povinností nejen pasivním, ale i aktivním způsobem. Institut jednání právnických osob v podobě právních a protiprávních úkonů tak byl modelově vytvořen po vzoru právně relevantního jednání v podobě projevu vůle osob fyzických. Poněvadž právnická osoba není schopná činit vlastní úkony ze samotné své podstaty, musela být vytvořena právní konstrukce, dle které jsou právnické osobě přičítány úkony určitých fyzických osob¹⁰¹. V tomto směru je v civilním právu plně dána jak způsobilost k právním úkonům, tak i deliktní způsobilost právnických osob¹⁰².

Koncepce přičitatelnosti protiprávních úkonů fyzických osob osobě právnické se nakonec prosadila i ve správním právu jako odvětví práva veřejného, ačkoliv ještě předválečná česká administrativněsprávní nauka a judikatura tehdejšího Nejvyššího správního soudu důsledně dodržovaly zásadu, že právnická osoba nemůže být subjektem správního deliktu¹⁰³.

P. Janda rovněž upozorňuje na to, že přičitatelnost jednání není pojem zcela cizí českému trestnímu právu, založenému na individuální odpovědnosti, a že se s přičítáním jednání můžeme setkat v podobě institutů spolupachatelství, účastenství atd.¹⁰⁴ (ačkoli se ani zde v žádném případě nejedná o prvek kolektivní odpovědnosti).

¹⁰¹ Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svázek. Praha: Linde, 2008, str. 191

¹⁰² srov. předchozí výklad v oddílech 2.3 a 2.4 výše.

¹⁰³ Prašková, H.: Správní delikty právnických osob. AUC – Iuridica, 1992, č. 4 – 5, str. 7

¹⁰⁴ Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5, str. 171

Tvrzení dogmatiků o nezpůsobilosti právnické osoby jednat v trestněprávním smyslu vyvrací J. Musil: „jestliže jsou právnické osoby reálně způsobilé být samostatně nositeli práv a povinností, potom musí být také způsobilé jednat buď konformně, tj. v souladu s příkazem práva, nebo naopak nekonformně, tj. v rozporu s prvními povinnostmi“¹⁰⁵. Musíme přitom mít na zřeteli, že trestní právo jako právo druhotného (sekundárního) charakteru¹⁰⁶ je přizváno chránit hodnoty a společenské vztahy založené jinými právními odvětvími v případě, že jiné způsoby ochrany jsou již nedostačující nebo neúčelné (zásada subsidiarity trestní represe). Tyto právní odvětví (např. občanské, obchodní, pracovní, správní právo) však přiznávají právnickým osobám plnou právní subjektivitu, způsobilost k právním úkonům a taktéž i delikt ní způsobilost. Není potom logicky vysvětlitelná odpovědnostní disproporce¹⁰⁷ za situace, kdy v případě méně závažného porušení právních povinností jsou si právnické a fyzické osoby rovné, ale v případě nejvíce společensky nebezpečných a škodlivých jednání jsou trestně odpovědné pouze osoby fyzické. Tento fakt se ještě umocňuje skutečností, že ve velkém množství společenských aktivit mají právnické osoby dominantní postavení (např. mezinárodní obchod, průmyslová výroba, stavebnictví atd.), avšak jejich mimořádná reálná ekonomická a společenská moc není vyvážená odpovídající mírou případného postihu ze strany státu.

V některých zahraničních úpravách se s otázkou přičitatelnosti delikt ního jednání příslušných fyzických osob osobě právnické bylo vypořádáno pomocí teorie derivativní [trestní] odpovědnosti právnické osoby v podobě např. modelů „*vicarious liability*“ a „*strict liability*“¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, Trestní právo 2000, č. 7 – 8, str. 3

¹⁰⁶ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 17

¹⁰⁷ shodný názor vyslovuje i ruský odborník A.P. Kozlov in: Kozlov, A.P.: Ponjatije prjestupljenija. Sankt-Peterburg: Juridičeskij centr Press, 2004, str. 402

¹⁰⁸ srov. předchozí výklad v oddílu 2.6.1. výše

3.2.3 Nezpůsobilost právnické osoby jednat zaviněně

Kontinentálně evropská tradice trestního práva pracuje se zaviněním jako s obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu. Není tomu jinak ani v platném českém právním řádu¹⁰⁹. Zaviněním se rozumí vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořených pachatelem nebo objektivně existujících bez jeho přičinění¹¹⁰.

Zavinění je vybudováno na:

1. **složce vědění** (intelektuální nebo též představová složka zavinění) a
2. **složce vůle** (volní složka zavinění)¹¹¹.

V této souvislosti se zdůrazňuje, že v důsledku fiktivní podstaty právnické osoby, jež je umělou právní konstrukcí nemající přímou oporu v biosociální realitě člověka, nelze jí připisovat originální psychické vlastnosti, z nichž by bylo možné odvozovat tvorbu vlastní vůle právnické osoby¹¹². Proto je pojmově vyloučeno, aby právnická osoba mohla jednat zaviněně¹¹³.

Nepochybné je, že trestní odpovědnost právnických osob a trestní odpovědnost osob fyzických jsou natolik kvalitativně odlišnými instituty jak z hlediska důvodů pro jejich zavedení, tak i z hlediska vnitřního obsahu, že není možná důsledná aplikace stejného pojmosloví, ani stejných zásad. Tak J. Jelínek shrnuje, že použití takových fundamentálních pojmů tradičního individuálního trestního práva, jako je vina, zavinění, chtění, vědění, vytýkatelnost a sociálně etický odsudek, jež mají svůj pevně ustálený smysl pouze ve vztahu k osobám

¹⁰⁹ srov. § 13 odst. 2 TZK

¹¹⁰ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, str. 150

¹¹¹ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Op. cit., str. 151

¹¹² srov. komentář k § 20 OZ in Eliáš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008, str. 191

¹¹³ srov. např. Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, Trestní právo 2000, č. 7 – 8, str. 9 – 11, Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5, str. 171.

fyzickým, je ve vztahu k právnickým osobám nepřítomné¹¹⁴. S tím souvisí i tendence vytvoření vedle individuálního trestního práva i zcela odděleného trestního práva korporací, které prosazuje odlišný obsah pojmu subjektivní stránky trestného činu¹¹⁵.

Snaha identifikovat u právnické osoby subjektivní stránku trestného činu vyústila v trestněprávní nauce a praxi zahraničních zemí v konstrukci principu derivativní [trestní] odpovědnosti v podobě např. teorie identifikace (doktrína „*alter ego*“); principu originární [trestní] odpovědnosti v podobě např. teorie agregace; nebo, například, modelu „chybného výkonu rizikového managementu“¹¹⁶ atd., jinde byla tato problematika zcela ponechána výkladu soudů (viz Nizozemí)¹¹⁷.

3.2.4 Trestní odpovědnost právnických osob zavádí kolektivní vinu

Za jeden z nejzásadnějších a nejvíce opodstatněných argumentů odpůrců zavedení trestní odpovědnosti právnických osob lze považovat tezi o nespravedlivosti uložení sankcí právnické osobě, které ve své podstatě znamenají zavedení kolektivní viny.

Sankcionování právnické osoby by tak mohlo plošně dopadnout i na nevinné osoby, které nebyly žádným způsobem zúčastněny na trestné činnosti, ani o ní neměly povědomí: minoritní akcionáře, menšinové společníky, smluvní partnery, věřitele, zaměstnanci. V důsledku značného časového rozmezí mezi spácháním trestného činu a jeho postihem (např. typicky v případě ochrany životního prostředí) však může dojít i k takové absurdní situaci, že trest bude

¹¹⁴ Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 100

¹¹⁵ Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5, str. 171

¹¹⁶ srov. předchozí výklad v oddílu 2.6.1. výše

¹¹⁷ Šámal, P.: K otázce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, str. 1781

uložen právnické osobě, jejíž personální substrát se od doby uskutečnění deliktního jednání prodělal kompletní změnu. Upozorňuje se rovněž na vysokou pravděpodobnost přivození právnické osobě úpadkového stavu v důsledku uložení peněžité trestní sankce se všemi negativními důsledky z toho vyplývajícími¹¹⁸.

Není to ovšem otázka pouze právně teoretická, ale naráží na ochranu základních práv a svobod a na praktická omezení uplatnění státní moci a ústavněprávními předpisy¹¹⁹.

Na druhé straně nemůžeme ignorovat ten fakt, že stejný dopad má i sankcionování právnických osob za správní delikty a že se podobné nežádoucí vedlejší účinky sankcí se vyskytují i při trestání osob fyzických (např. odsouzením živitele rodiny jsou postiženy i její ostatní – nevinní členové). Řešením by podle J. Jelínka bylo ukládání vhodných trestů a uvážlivá aplikace v praxi¹²⁰.

J. Kocina vyzývá k tomu, aby se v případném zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob byly vyjádřeny zásady, které by při ukládání jednotlivých sankcí chránily práva třetích osob nabytá v dobré míře a aby byly upraveny postupy umožňující takovým osobám realizovat ochranu svých práv v řádném procesu¹²¹. Jedině to může zaručit respektování určitých atributů právní jistoty, jimiž v daném případě jsou:

¹¹⁸ **Kocina, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob a práva třetích osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1729

¹¹⁹ srov. **čl. 11 odst. 1 Listiny:** (1) Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje.

čl. 39 Listiny: Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.

čl. 2 odst. 2 Listiny: (2) Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví.

čl. 4 odst. 4 Listiny: (4) Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

¹²⁰ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 101

¹²¹ **Kocina, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob a práva třetích osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1729, 1731

1. jistota, že nikdo nebude bez zákonných důvodů omezen ve svých právech a
2. jistota, že bude šetřeno nabytých práv¹²².

3.2.5 Nevhodnost, neúčelnost trestních sankcí. Možnost řešit deliktní odpovědnost právnických osob mimotrestními nástroji

Jak jsem se již zmínila v oddílu pojednávajícím o argumentech pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob výše, otázka vhodnosti či nevhodnosti trestních sankcí je diskutabilní a záleží na zorném úhlu pohledu toho kterého odborníka.

Argumentem v neprospěch zavedení trestní odpovědnosti právnických je potřeba respektování zásady subsidiarity trestní represe¹²³ a používání trestních sankcí jako prostředku „*ultima ratio*“ pouze v situacích, kdy jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. Poukazuje se na to, že v liberálním demokratickém právním státě je třeba státní zásahy v rámci kriminální politiky uplatňovat přiměřeně a maximálně zdrženlivě¹²⁴. Dle názorů některých odborníků nebyly zatím nejenom vyčerpány, ale ani podrobně prozkoumány všechny možnosti soukromoprávních a administrativněsprávních nástrojů řešení závažných protiprávních jednání ve sféře právnických osob¹²⁵.

¹²² Gerloch, A.: Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001, str. 251.

¹²³ srov. také Musil, J.: Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestní represe? Kriminalistika 2007, č. 3, str. 161 – 175, dostupné také na:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2007/03/musil.pdf>

¹²⁴ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2008. V. volební období. Sněmovní tisk č. 410/0. **Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.)**. Část první. Obecná část, hlava II, § 12.

¹²⁵ Andronatij, A.: Juridičeskoe lico – subjekt prestuplenija? dostupné na: <http://www.md.spinform.ru/articles/aaa003.htm>

Zastánci zavedení trestní odpovědnosti právnických osob vysvětlují tento postoj svých oponentů spíš jejich konservatismem a určitým skepticismem k zásadním novátorským úpravám a strachem z neznámého¹²⁶. Řadou autorů a odborníků je všeobecně přijímán názor, že ve státech anglo-americké právní kultury není o tomto institutu diskuze právě vzhledem k jeho poměrně dlouhé existenci a tradici. Přesto ani tamní autoři nejsou v této otázce jednotní. Např. K.S. Khanna ve svém odborném článku na téma „Trestní odpovědnost korporací: jakou funkci plní?“¹²⁷, se zabývá analýzou výhod a nevýhod aplikace trestní odpovědnosti právnických osob oproti používání jiných druhů odpovědnosti právě z pohledu dlouholeté praxe (soukromoprávní odpovědnosti právnických osob, individuální trestní odpovědnosti řídicích orgánů korporací, individuální trestní odpovědnosti ostatních osob vystupujících v právních vztazích jménem společnosti a administrativněprávní odpovědnosti právnických osob). Dospívá však k závěru, že existuje poměrně velmi málo argumentů, odůvodňujících i nadále pokračovat v aplikaci trestní odpovědnosti právnických osob jako alternativy odpovědnosti soukromoprávní¹²⁸: „Vskutku, odpověď na otázku položenou v záhlaví [tohoto článku]: „Trestní odpovědnost korporací: jakou funkci plní?“ bude znít: „téměř žádnou“¹²⁹.

Autor přiznává, že v případě aplikace trestní odpovědnost právnických osob ve srovnání s odpovědností soukromoprávní se uplatňují širší procesní práva, účinnější prostředky právního postihu, přísnější a unikátnější sankce (např.

¹²⁶ **Burda, E.:** Prečo nám trestní zodpovednosť právnických osob naháňa hrôzu. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1685 – 1686

¹²⁷ **Khanna, K.S.:** Corporate criminal liability: what purpose does it serve? Harvard Law Review. Vol 109, Nr. 7, str. 1477-1534

¹²⁸ pozn.: „soukromoprávní odpovědnost“ se používá jako zastřešující termín v protikladu odpovědnosti trestní, jež jsou dva základní systémy odpovědnosti ve státech anglo-americké právní kultury. Rozlišují se soukromoprávní [mimosmluvní] delikty („*torts*“) a trestněprávní delikty („*offences*“) (citováno z **Smyth, J. E., Soberman, D. A., Easson, A. J.:** The law and business administration in Canada. 11th edition, Toronto: Pearson Education Canada, 2007, str. 644)

¹²⁹ shodně např. **Andronatij, A.:** Juridičeskoe lico – subjekt prestuplenija? dostupné na: <http://www.md.spinform.ru/articles/aaa003.htm>

postihující dobré jméno právnické osoby), což signalizuje i o podstatně více nebezpečných či více škodlivých následcích porušení objektivního práva, než tomu je v případě soukromoprávních deliktů. Přitom ale shrnuje důvody pro použití mimotrestních nástrojů následovně:

1. difamující sankce (stigma) jsou jen zřídka prospěšné pro společnost jako celek;
2. trestněprávní způsoby ochrany nejsou odůvodněny v případě jejich aplikace na právnické osoby;
3. preventivní a donucovací opatření pro dosažení takového jednání ve sféře právnických osob, které by nevybočovalo z rámce daného zákonnými normami jsou již obsaženy v jiných než trestněprávních režimech odpovědnosti právnických osob.

Ve většině případu, tvrdí autor, aplikace soukromoprávní odpovědnosti v kombinaci se zveřejněním v médiích, případně trestní stíhání řídicího orgánu příslušné právnické osoby slouží dostatečně efektivním a varujícím signálem pro společnost o nepřipustnosti takového jednání korporací.

V neposledně řadě se zohledňuje i větší uzpůsobenost správních orgánů (např. živnostenských úřadů, stavebních úřadů, vodoprávních úřadů atd.) postihovat právnické osoby za určitá protiprávní chování z důvodů jejich odborné zaměřenosti, „blízkosti“ projednávané problematice. Nesmíme však přehlížet ten fakt, že odpovědnost za správní delikty právnických osob je založena na objektivním principu téměř bez možnosti liberace, a tak prostor pro uplatnění odborných znalostí správních orgánů při rozhodování o správních deliktech se zužuje téměř jen na oblast ukládání trestů anebo na použití zásady oportunitity. Lze však nakonec namítnout, že rozhodování o tak přísných sankcích jakými jsou zrušení právnické osoby, propadnutí jejího majetku, či tresty omezující její

činnost, by mělo být vyhrazeno nezávislému soudu pod neodmyslitelnou kontrolou veřejnosti¹³⁰.

3.2.6 Zneužitelnost institutu trestní odpovědnosti právnických osob

Mezi ryze praktické důvody odmítání zavedení trestní odpovědnosti právnických osob specificky v České, resp. Slovenské republice patří obava ze zneužitelnosti toho institutu vyplývající z celkové nedůvěry v kvalitu právního systému a jeho fungování¹³¹.

V rámci konkurenčního boje tak může být iniciováno či dokonce „objednáno“ zahájení trestního stíhání určité právnické osoby, a to především s účelem pošpinit její jméno. Takové stíhání by potom ani nemuselo úspěšně skončit či vůbec pokračovat: v obchodním světě smluvních partnerů a klientely mimořádně ovlivnitelné tzv. „*word-of-mouth*“, postačí pro negativní vnímání určité obchodní společnosti často pouhá indikace její nedůvěryhodnosti. Tomu má bránit zásada presumpce neviny v trestním právu, jejímž účelem je zaručit ochranu práva subjektu např. na dobré jméno až do doby nabytí právní moci odsuzujícího rozsudku. V případě obchodní společnosti zúčastněné na ekonomických vztazích, jež mají své vlastní pravidla a zákonitosti, však nemusí zásada presumpce neviny zcela či zčásti zabránit tragickému dopadu i sebemenší publicity trestního stíhání na postavení právnické osoby ve vysoce konkurenčním prostředí.

E. Burda však vyvrací obavu ze zneužitelnosti jako nezpůsobilý argument proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob poukazem na to, že jakýkoli dobře míněný institut je vždy a všude zneužitelný¹³². Proto by se namísto

¹³⁰ srov. např. **Vaníček, D.:** Trestní sankce ukládané právnickým osobám. Trestní právo 2006, č. 8, str. 13

¹³¹ **Burda, E.:** Prečo nám trestní zodpovednosť právnických osob naháňa hrôzu. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1684

¹³² **Burda, E.** Op. cit. str. 1684

apriorního odmítání trestní odpovědnosti právnických osob jako takové spíše mělo hledat některé legislativní řešení, které by rizika zneužití tohoto institutu minimalizovalo.

Určitým východiskem v této souvislosti by mohlo být zvážení potřeby podrobnější právní úpravy a zpřísnění podmínek pro zveřejňování informací o stíhání právnických osob především v průběhu trestního řízení, jak to nabízí A. Nett ve svém příspěvku o procesněprávních aspektech trestního stíhání právnických osob¹³³.

3.2.7 Přetíženost trestní justice

Přetíženost trestní justice je již dlouhou dobu jednou z nejvíc problematických otázek vymahatelnosti práva v České republice. Obzvláště v oblasti řešení složitých hospodářských trestných činů, kdy je často dán mimořádný zájem na rychlosti soudního řízení, je situace poměrně tíživá.

Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu by znamenalo velký nápad především kauz právě hospodářské kriminality, jež je doménou trestné činnosti ve sféře právnických osob. Nutnost zajištění dodržování stejně rozsáhlých procesních práv právnické osoby a stejně striktních záruk zákonitosti řízení jak je tomu v individuálním trestním právu by nad únosnou míru zatížilo orgány činné v trestním řízení. V konečném důsledku by se tato skutečnost odrazila buď v ještě několikanásobně větší zdlouhavosti vyřizování trestních věcí anebo v „selektivním stíhání jen vybraných kauz“¹³⁴. V prvním případě by se jednalo o porušení ústavně zaručeného práva na projednání věci bez zbytečných

¹³³ **Nett, A.:** Vybrané trestněprocesní aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1761

¹³⁴ **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 106

průtahů¹³⁵, resp. v přiměřené lhůtě¹³⁶, ale také by to mohlo na druhou stranu fakticky znamenat odmítnutí spravedlnosti a porušení práva na soudní ochranu (např. při uplatnění náhrady škody v adhezním řízení v rámci trestního procesu; je tu avšak možnost odkázání poškozeného s jeho nárokem na občanskoprávní řízení); v druhém případě by se jednalo o porušení principu rovnosti¹³⁷ právnických a fyzických osob, ale také právnických osob navzájem, a práva nebýt diskriminován při užívání práv a svobod¹³⁸.

Zastánci administrativněprávní cesty trestání právnických osob zdůrazňují v této souvislosti větší pružnost, rychlost a uzpůsobenost správního řízení, které by tak mělo být vhodnější alternativou trestního řízení z pohledu nákladově-výsledkového pojetí efektivity.

Toto tvrzení má *de lege lata* určité opodstatnění. Pokusíme-li se zhodnotit stav, který by měl nastat po zavedení „účinných, přiměřených a odstrašujících“ sankcí v podobě jejich širokého doporučovaného katalogu do systému správního trestání právnických osob, nemusí již tato teze být vůbec přesvědčivá.

V důvodové zprávě k § 12 TZK se uvádí, že „návrh trestního zákoníku (§ 12) nepočítá vedle klasické trestní odpovědnosti osob fyzických se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob. Na základě dohody ministrů spravedlnosti a vnitra se úprava odpovědnosti právnických osob [...] upraví v návrhu správního trestání. [...] V rámci správního trestání bude naplněno i zajištění katalogu doporučovaných sankcí pro právnické osoby, jako např. zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, peněžité pokuty, dočasné či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, dohled, likvidace právnické osoby apod.“¹³⁹. Tím by však byl upřednostněn stav, kdy by správní orgány fakticky rozhodovaly o právech a povinnostech, o nichž přísluší rozhodovat soudům jako orgánům

¹³⁵ srov. čl. 38 odst. 2 Listiny

¹³⁶ srov. čl. 6 odst. 1 EÚLP

¹³⁷ srov. čl. 1 Listiny

¹³⁸ srov. čl. 3 odst. 1 Listiny a čl. 14 EÚLP.

¹³⁹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2008. V. volební období. Sněmovní tisk č. 410/0. **Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.)**. Část první. Obecná část, hlava II, § 12.

zaručujícím největší míru nezávislosti a odbornosti v otázkách práva.¹⁴⁰ Jinými slovy „je nesprávné aby správní právo přebíralo funkci postihu závažných protispolečenských jednání velmi přísnými sankcemi; jeho role by měla zůstat omezená na postih méně závažných deliktů mírnějšími sankcemi“¹⁴¹.

Lze důvodně předpokládat, že v případě uložení správním orgánem takového trestu právnické osobě, který bude představovat citelný zásah do jejích práv, ne-li přímo faktický či ekonomický zánik dotčené právnické osoby, bude v praxi zajisté využito možnosti zvrátit nepravomocné rozhodnutí správního orgánu cestou podání žaloby ve správním soudnictví¹⁴², příp. následně i kasační stížnosti¹⁴³. Tím se nejenom neuleví soudnictví (nepůjde však jenom o trestní soudnictví, jež dál bude rozhodovat o individuální trestní odpovědnosti fyzických osob tvořících personální substrát příslušné právnické osoby), ale bude navozen stav duplování správního a soudního řízení. Přispěje k tomu i nemožnost využít společného řízení ve věcech právnické a fyzické osoby na základě skutkově shodných jednání (nezávisle na sobě poběží správní a trestní řízení).

Výše popsané úvahy vedou k závěru, že návaznosti na rozšíření katalogu trestů pro právnické osoby při současném ponechání sankcionování právnických osob výlučně v rámci správního řízení dojde v konečném důsledku k multiplikačnímu efektu zatížení správních orgánů, trestní justice, ale i správního soudnictví. V porovnání s tím se může nakonec cesta zavedení trestné odpovědnosti právnických osob ukázat jako daleko efektivnější z hlediska

¹⁴⁰ **Hendrych, D. a kol.:** Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 444

¹⁴¹ **Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.:** Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo 2001, č. 3, str. 10

¹⁴² srov. **§ 4 odst. 1 písm. a) SŘS:** (1) *Soudy ve správním soudnictví rozhodují o*

a) *žalobách proti rozhodnutím vydaným v oblasti veřejné správy orgánem moci výkonné, orgánem územního samosprávného celku, jakož i fyzickou nebo právnickou osobou nebo jiným orgánem, pokud jim bylo svěřeno rozhodování o právech a povinnostech fyzických a právnických osob v oblasti veřejné správy, (dále jen "správní orgán");*

§ 153 odst. 1 SŘ: (1) *Domáhá-li se žalobce ve správním soudnictví*

a) *zrušení rozhodnutí správního orgánu, lze jej uspokojit změnou nebo zrušením tohoto rozhodnutí v přezkumném řízení, ...*

d) *snížení trestu nebo upuštění od trestu uloženého rozhodnutím správního orgánu, lze jej uspokojit vydáním nového rozhodnutí.*

¹⁴³ srov. **§ 102 SŘS**

dlouhodobých materiálních a nemateriálních nákladů společnosti jako celku. Na okraj uvádím citaci důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim: „Je sice pravdou, že zavedením trestní odpovědnosti právnických osob dojde k určitému zvýšení objemu trestní agendy, ale zahraniční zkušenosti ukazují, že se nebude jednat o tak výrazný nárůst, aby bylo nutné významnějším způsobem rozšiřovat kapacitu orgánů trestního řízení“¹⁴⁴.

Tyto premisy jsou však zatím teoretickými úvahami a jenom praxe bude schopna plně odhalit veškeré skryté překážky a problémy v oblasti postihu závažných deliktů právnických osob ať již cestou administrativněsprávní či trestněprávní.

¹⁴⁴ DZ, I. Obecná část, str. 5

Kapitola IV.

Česká republika a trestní odpovědnost právnických osob

4.1. Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim - základní rozbor

4.1.1 Historické souvislosti vzniku

Věcný záměr trestního zákona¹⁴⁵, předložený Ministerstvem spravedlnosti k připomínkovému řízení v prosinci roku 2000 předpokládal dvě alternativní legislativní řešení účinného postihu závažných deliktních jednání právnických osob:

1. zavedení **trestní odpovědnosti právnických osob**; anebo
2. řešení problematiky sankcionování právnických osob v rámci nové úpravy **správního trestání**.

Legislativní rada vlády se v březnu roku 2001 přiklonila k první variantě, tedy k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob¹⁴⁶. Přijetí takového rozhodnutí, které upřednostnilo naprosto cizí českému právnímu řádu institut, tak navázalo na v té době vedenou poměrně rozsáhlou diskuzi na toto téma mezi domácími trestněprávními odborníky a vyvolalo její další aktivizaci¹⁴⁷.

¹⁴⁵ **Věcný záměr trestního zákona – kodifikace.** Trestní právo 2001, č. 1.

¹⁴⁶ **Karabec, Z., Nečada, V., Vlach, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo 2007, č. 4, str. 5

¹⁴⁷ srov. např. **Musil, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. In: Musil, J., Vanduchová, M. (ed): Posta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: CODEX Bohemia, 1998, str. 76 – 98; **Musil, J.:** Trestní odpovědnost

Záměr zavést trestní odpovědnost právnických osob byl ztělesněn v prvním vládním návrhu kodifikace trestního práva hmotného, který byl předložen Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky dne 21. července 2004. Součástí této kodifikace byly tři návrhy zákonů – trestního zákoníku¹⁴⁸, zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim¹⁴⁹ a zákona o změně některých zákonů v souvislosti s trestním zákoníkem a zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim¹⁵⁰.

Pro vysvětlení příčin a historických souvislostí vzniku vládního návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (dále jako „**Osnova**“) jako poměrně vyčerpávající pramen může posloužit zejména důvodová zpráva k tomuto návrhu.

Důvodová zpráva se otevírá konstatováním, že „v mezinárodním prostředí začíná sílit přesvědčení, že dosavadní právní nástroje sloužící k ochraně společnosti před závadným a protiprávním jednáním právnických osob nejsou účinné a neplní dostatečně ani represivní, ani preventivní poslání“¹⁵¹ a v této souvislosti se na předním místě věnuje podrobnému rozboru mezinárodních a unijních dokumentů požadujících či doporučujících zavedení účinných, přiměřených a odstrašujících sankcí pro postih závažných protiprávních jednání právnických osob. Z této analýzy vyplývá tento zásadní závěr, že tam, kde se v těchto dokumentech mluví obecně o požadavku odpovědnosti právnických osob za jejich deliktní jednání, **není bezpodmínečně požadována odpovědnost trestní.**

právnických osob – ano či ne? In: Kuchta, J. (ed): Koncepce nové kodifikace trestního práva hmotného České republiky. Sborník

¹⁴⁸ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 744. **Vládní návrh trestního zákoníka**

¹⁴⁹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 745. **Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**

¹⁵⁰ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 746. **Vládní návrh zákona o změně některých zákonů v souvislosti s trestním zákoníkem a zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**

¹⁵¹ DZ, I. Obecná část, str. 1

Nicméně motivů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob byla celá řada a tyto převážily (např. potřeba účinného sankcionování nejzávažnějších protiprávních jednání korporací, tedy subjektů, které ovlivňují a kontrolují většinu oblastí života společnosti¹⁵², nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti, neefektivita správního sankcionování, větší záruky zákonnosti v trestním řízení atd.¹⁵³).

J. Fenyk uvádí, že se při projednávání Osnovy v rekodifikační komisi objevila celá řada protikladných stanovisek na způsob řešení trestní odpovědnosti právnických osob¹⁵⁴. Nakonec převážila verze, podle které trestní odpovědnost právnických osob měla být zakotvena v trestním zákoníku (§12 odst. 2, 3), obsahujícím kolizní ustanovení a upřesňující vztah obou právních úprav a podrobně provedena ve zvláštním zákoně. Tento zákon by měl povahu „vedlejšího trestního zákona“¹⁵⁵, pro nějž je typické, že zahrnuje ustanovení jak z oblasti práva hmotného, tak i práva procesního¹⁵⁶, ovšem by neobsahoval kompletní úpravu, ale jen ty prvky odpovědnosti, nebo ty procesní předpisy, které s ohledem na povahu právnických osob v obecných trestněprávních předpisech (zejm. trestní zákon a trestní řád) upraveny být nemohou.

Obecně lze konstatovat, že ve výsledku činnosti rekodifikační komise jsou zohledněny zkušenosti řady zahraničních právních úprav a zrcadlí se v něm několik kompromisních řešení¹⁵⁷.

¹⁵² DZ, I. Obecná část, str. 4

¹⁵³ Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1703

¹⁵⁴ Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1704

¹⁵⁵ DZ, II. Zvláštní část, § 1, str. 6

¹⁵⁶ v českém právním řádu takovému modelu odpovídá konstrukce **zákonu č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže**, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵⁷ Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1704

4.1.2 Hlava I. Obecná ustanovení

§ 1 Osnovy ve svých odst. 1 a 2 vymezuje předmět úpravy a vyjadřuje povahu zákona jako **vedlejšího trestního zákona** a *lege specialis* ve vztahu k TZ a TR¹⁵⁸.

§ 2 Osnovy upravuje osobní a územní působnost trestních zákonů. Důležitou otázkou bylo stanovení okruhu právnických osob, na něž by se měla vztahovat osobní působnost trestních zákonů. Rekodifikační komise dospěla ke shodnému závěru, a sice že nikoliv všechny druhy právnických osob by mohly nebo měly podléhat trestní odpovědnosti, a že v úvahu přicházejí pouze právnické osoby mající povahu korporací (sdružení fyzických nebo právnických osob), tedy ty, které mají personální substrát¹⁵⁹.

Je třeba podotknout, že na rozdíl od nizozemského modelu¹⁶⁰, kde vymezení okruhu trestněprávně odpovědných subjektů, jež nejsou fyzickými osobami, je v trestním zákoníku odlišné od klasického vymezení právnických osob v občanském právu, se působnost českých trestních zákonů neměla vztahovat na osoby bez právní subjektivity či na osoby s jakousi fragmentární subjektivitou.

Konečné řešení znění české Osnovy vychází z těchto zásad:

1. trestně odpovědnými mohou být jak právnické osoby **soukromého**, tak i **veřejného práva**;
2. trestně odpovědnými mohou být jak právnické osoby se **sídlem v ČR**, tak i **zahraniční právnické osoby**¹⁶¹;

¹⁵⁸ **Vantuch, P.:** K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Trestní právo 2003, č. 10, str. 2

¹⁵⁹ DZ, I. Obecná část, str. 4

¹⁶⁰ **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní forum 2006, č. 5, str. 173

¹⁶¹ určité problémy může vyvolat zjištění právní subjektivity zahraniční právnické osoby

3. výslovně jsou z osobní působnosti **vyňaty** Česká republika, Česká národní banka a územní samosprávné celky (obce a vyšší územní samosprávné celky – kraje).

Rozhodnutí vyjmout z osobní působnosti stát a jednotky územní samosprávy odpovídá vzoru slovinské úpravy¹⁶² (bylo přihlédnuto k ustanovení čl. 4 Zákona o odpovědnosti právnických osob za trestné činy, platného ve Slovinsku od r. 1999¹⁶³) a je odlišné od úpravy francouzské (v souladu s čl. 121-2 (1) francouzského trestního zákoníku z roku 1994 (Code penal) jsou trestně odpovědné soukromoprávní i veřejnoprávní, domácí i zahraniční právnické osoby, s výjimkou státu¹⁶⁴).

Veřejnoprávní korporace (obec, město, stát) mohou být dle nizozemské právní úpravy trestány za určitých podmínek pouze tehdy, pokud jednaly trestněprávně relevantním způsobem v postavení „civilního“ subjekt, a nikoli jako veřejný orgán při plnění svých úkolů a povinností na základě zákona či ústavy¹⁶⁵.

Zásadním důvodem pro vynětí České republiky z osobní působnosti trestních zákonů byly pochybnosti, že by stát prostřednictvím vlastních orgánů mohl účinně trestat sám sebe. Rovněž nelze předpokládat, že by čin spáchaný představitelem státu vycházel ze zvláštních vnitřních státních zájmů. S poukazem na zásady a příslušné nástroje mezinárodního práva veřejného a na princip suverenity státu se rovněž vylučovala odpovědnost cizích států.

Co se týká České národní banky a jednotek územní samosprávy, jejich vynětí bylo zdůvodněno jednak výkonem některých státních funkcí a rovněž

¹⁶² **Birjukov, P.N.:** Ugolovnaja otvetstvennost' juridičeskich lic za prestuplenija v sfere ekonomiky (opyt inostrannyh gosudrstv). Moskva: Iurlitinform, 2008, str. 63

¹⁶³ **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1705, pozn. pod čárou č. 15

¹⁶⁴ pro účely použití čl. 121 – 2 trestního zákoníku mají postavení státu i mezinárodní vládní organizace – viz. **Birjukov, P.N.:** Op. cit.: str. 63, pozn. pod čárou č. 203

¹⁶⁵ **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní forum 2006, č. 5, str. 173

obavou z vystavení přílišnému tlaku v případě aplikace trestní odpovědnosti, což by ve svých důsledcích znamenalo oslabení jejich autonomie vůči státu¹⁶⁶.

Není však vyloučeno, aby byly trestně odpovědny organizace, které jsou právníckými osobami a v nichž mají stát nebo jednotky územní samosprávy své zastoupení, anebo které s majetkem státu a územních samosprávných celků hospodaří, popřípadě jej spravují (§ 3 věta druhá Osnovy).

4.1.3 Hlava II. Základy trestní odpovědnosti právníckých osob

Pokud jde o rozsah kriminalizace činnosti právníckých osob, v úvahu přicházely tři varianty pro stanovení **katalogu trestných činů**¹⁶⁷:

1. Taxativně vymezené trestné činy, k jejichž postihu by Českou republiku zavazovaly současné či bezprostředně budoucí mezinárodní a unijní dokumenty, a trestné činy obsažené v doporučeních Rady Evropy (jednalo by se přibližně o 75 trestných činů);
2. Taxativně vymezené trestné činy, jejichž spáchání vůbec přichází v úvahu v případě právnícké osoby (jednalo by se o kombinaci prvních alternativ a dalších vhodných skutkových podstat, přibližně tedy o 125 trestných činů);
3. Zakotvení plošné trestní odpovědnosti právníckých osob bez taxativního vymezení konkrétních trestných činů či jejich kategorií (např. podle druhu chráněných hodnot dle systematiky zvláštní části trestního zákona).

¹⁶⁶ DZ, II. Zvláštní část, § 3, str. 6

¹⁶⁷ pozn. dále v textu používám pojem trestný čin v širokém smyslu soudně trestného deliktu, jelikož v návaznosti na současně předložený návrh nového trestního zákoníku se v Osnově mluví o zločinech a přečinech (tzv. bipartice trestných deliktů)

Jako optimální varianta byla nakonec zvolena druhá předložená alternativa. Plošné zavedení trestní odpovědnosti právnických osob bylo odmítnuto téměř všemi připomínkovými místy¹⁶⁸. Přestože by to na jedné straně znamenalo elegantní řešení ve smyslu jednoduchosti a stručnosti textu zákona, na druhé straně by si však vyžádalo podrobného zkoumání otázky který trestný čin je či není z povahy věci vyloučen u pachatele – právnické osoby. Zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob by tím byla nadměru zatížena trestní justice. Naráželo by to také na požadavek určitosti práva a předvídatelnosti soudních rozhodnutí.

J. Fenyk pokládá nezavedení plošné odpovědnosti za správné, protože by to v opačném případě poskytovalo příliš velký prostor pro uvážení orgánů činných v trestním řízení a především proto, že tato konstrukce nezohledňuje zvláštnosti některých skutkových podstat, konstruovaných jen pro fyzické osoby¹⁶⁹.

Jednání právnické osoby v trestněprávním smyslu a přičitatelnost jednání jsou předmětem úpravy § 5 a § 6 Osnovy.

Osnova navazuje na teorii fikce a vychází z toho, že právnické osoby jsou uměle vytvořenou právní konstrukcí, a proto právem musí být stanoven i způsob jejich jednání navenek¹⁷⁰. Jelikož návrh plně přenechává vymezení právnických osob a způsobu jejich jednání navenek (přímé jednání statutárním orgánem či nepřímé jednání na základě zákonného či smluvního zastoupení), musely být konkrétně upraveny podmínky vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby ve smyslu vyhranění trestněprávně relevantního jednání právnické osoby a přičitatelnosti jednání některých fyzických osob přímo právnické osobě.

¹⁶⁸ DZ, II. Zvláštní část, § 4, str. 7

¹⁶⁹ **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1706 – 1707

¹⁷⁰ DZ, II. Zvláštní část, § 5, str. 8

V § 5 Osnovy se stanoví, že trestným činem spáchaným právnickou osobou je čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného, pokud naplňuje znaky některého z trestných činů taxativně vymezených v § 4 Osnovy (**formální podmínka**), jednal-li tak

- a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu,
- b) ten, kdo je oprávněn činit jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení právní úkony,
- c) ten, kdo v rámci této právnické osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, zakládajícího trestní odpovědnosti právnické osoby, nebo
- d) zaměstnanec při plnění pracovních úkolů.

Jelikož v činnosti právnické osoby hraje významnou roli lidský faktor, bylo třeba dále stanovit pravidla pro relevantní spojení fyzické a právnické osoby s trestným činem (tzv. „přičitatelnost“).¹⁷¹ Právnické osobě by bylo možno přičítat porušení nebo ohrožení zájmů chráněných podle § 4 Osnovy tehdy, jestliže (i) byl čin spáchán na základě protiprávního rozhodnutí, schválení nebo úkolu jejich orgánů nebo osob uvedených pod písmeny a) až c) výše, **nebo**¹⁷² (ii) byl-li trestný čin spáchán proto, že tyto osoby nevykonaly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností podřízených anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení či odvrácení následků spáchaného trestného činu (**materiální podmínka**).

Tato forma **kombinované zástupné odpovědnosti** jen zčásti navazovala na zavinění fyzických osob a vyjadřovala spojení formálních a materiálních podmínek.¹⁷³

¹⁷¹ DZ, II. Zvláštní část, § 6, str. 9

¹⁷² důvody pro stanovení odpovědnosti právnické osoby je třeba vykládat jako **alternativní** – viz DZ, II. Zvláštní část, § 6, str. 10

¹⁷³ **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1706

V důvodové zprávě se uvádí, že takto konstruovanou odpovědnost založenou na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě je třeba považovat za zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby, jež nelze spojovat s pojmem viny u fyzické osoby, přesto však nejde o odpovědnost zcela objektivní (v podstatě jde o obdobu „*Rauschdeliktu*“ jako v případě trestného činu opilství¹⁷⁴). Je požadována jednak souvislost s páčáním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce.¹⁷⁵

P. Šámal k tomu shodně uvádí, že v českém právním prostředí založeném na principu „*nullum crimen sine culpa*“ musí být tento princip zachován i v případě trestní odpovědnosti právnických osob, ačkoliv zde nelze mluvit o zavinění jako o vnitřním psychickém vztahu pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin¹⁷⁶.

Dle názoru P. Šámala předložená právní úprava řešila problematiku jednání a přičitatelnosti spáchaného trestného činu právnické osobě zevrubně a na značně vysoké úrovni.¹⁷⁷ S ohledem na české právní a politické prostředí považovala rekodifikační komise přístup, jež spojoval zkušenosti nejen kontinentálního práva, ale i práva zemí anglo-americké právní kultury, za nejméně problematický.¹⁷⁸

Osnova dále v §§ 7 – 9 upravovala specifickou podobu trestné součinnosti, zohledňovala možnosti změny právnické osoby (problematická otázka právního nástupnictví) a obsahovala ustanovení o účinné lítosti. Účinná lítost byla vymezena v širším rozsahu než u fyzických osob, což se odůvodňovalo preferencí

¹⁷⁴ srov. § 201 a TZ a § 337 TZK.

¹⁷⁵ DZ, II. Zvláštní část, § 6, str. 10

¹⁷⁶ Šámal, P.: K otázce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Brno: Masarykova Univerzita, 2008, str. 1785

¹⁷⁷ Šámal, P.: Op. cit., str. 1784

¹⁷⁸ Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1706

reparativních a restitučních aktivit právnické osoby před její trestní odpovědností.¹⁷⁹

4.1.4 Hlava III. Tresty a ochranná opatření

Česká navrhovaná úprava trestní odpovědnosti právnických osob patřila mezi úpravy s nejrozsáhlejším a dostatečně členitým katalogem sankcí, jež by mohly být uloženy právnické osobě. S ohledem na odlišnosti právnické osoby od osob fyzických Osnova ve svém §10 stanoví okolnosti, ke kterým měl soud přihlídnout při stanovení druhu trestu a jeho výměry. Ačkoli lze mít jisté výhrady k používání termínu „trest“ ve vztahu k právnické osobě, který ve pojmově spojen s individuální vinou pachatele¹⁸⁰, v návaznosti na trestní zákoník mluví Osnova o trestech a o ochranných opatřeních jako o trestních sankcích ukládaných právnické osobě.

V § 11 odst. 1, 2 Osnovy se počítalo s uložením (samostatně nebo vedle sebe¹⁸¹) osmi druhů trestů a jednoho ochranného opatření (zabrání věci). Tyto taxativně vyjmenované tresty lze rozdělit do čtyř skupin¹⁸²:

Výjimečný trest:

- Zrušení právnické osoby, pokud činnost právnické osoby spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů (§ 12); zrušením se fakticky zahajuje likvidace (§ 31);

¹⁷⁹ DZ, II. Zvláštní část, § 9, str. 10

¹⁸⁰ srov. **Jelínek, J.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007, str. 157

¹⁸¹ Nelze však uložit peněžitý trest vedle trestu propadnutí majetku; vedle trestu propadnutí věci nelze uložit ochranné opatření zabránění téže věci (§ 11 odst. 3 Osnovy)

¹⁸² DZ, II. Zvláštní část, § 11, str. 11; **Štefánik, O.:** Problematika sankcionování právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1801

Tresty majetkové povahy:

- Propadnutí majetku, pokud jde o zvlášť závažný zločin, kterým právnická osoba získala anebo se snažila získat majetkový prospěch (§ 13);
- Peněžitý trest, pokud právnická osoba trestným činem získala nebo se snažila získat majetkový prospěch nebo způsobila-li jinému majetkovou škodu, nebude-li jeho uložení na újmu práv poškozeného (§ 14); denní sazba by měla činit 1000 až 500 000 Kč;
- Propadnutí věci případně náhradní hodnoty (§ 15);

Tresty omezující činnost právnické osoby:

- Zákaz činnosti na 1 rok až 20 let (§ 16);
- Zákaz účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži na 1 rok až 20 let, dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s účastí v zadávacím řízení anebo ve veřejné soutěži (§ 17);
- Zákaz přijímat dotace a subvence na 1 rok až 20 let, dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s žádostí o dotaci, subvenci nebo o návratnou finanční výpomoc, s jejich poskytováním nebo využíváním, anebo s poskytováním či využíváním veřejné podpory (§ 18);

Výlučně stigmatizující trest:

- Zveřejnění pravomocného rozsudku nebo jeho části v obchodním věstníku nebo v jiném veřejném sdělovacím prostředku na náklady odsouzené právnické osoby, je-li třeba veřejnost seznámit s odsuzujícím rozsudkem, zejména vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, anebo vyžaduje-li to zájem o ochraně bezpečnosti lidí nebo majetku (§ 19).

4.1.5 Hlava IV. Trestní řízení

Stejně jak je tomu v případě vzájemného poměru hmotněprávní části Osnovy a trestního zákoníku, je i procesní část Osnovy koncipována ve vztahu k trestnímu řádu jako předpis speciální.

Osnova vychází z potřeby přizpůsobení trestního řízení zvláštní povaze právnických osob a obsahuje úpravu vybraných aspektů řízení. V ostatních v Osnově výslovně neuvedených případech se má postupovat podle trestního řádu jakožto podle právního předpisu subsidiárního.

Při tvorbě navrhované úpravy především bylo zvažováno, zda obviněná právnícká osoba má být vybavená stejnými nebo alespoň obdobnými právy nebo povinnostmi, jako je tomu u obviněných osob fyzických. S poukazem na osnovu maďarské úpravy z roku 2001, podle níž byla obviněná právnícká osoba podstatným způsobem zkrácena na obvyklých právech obviněného v přípravném řízení (zejm. zákaz nahlížení do spisu), česká rekodifikační komise dospěla k závěru, že pro takovou diskriminaci nejsou dostatečné důvody a rozsah navrhovaných práv byl stanoven obdobně jako u osob fyzických a s přihlédnutím k povaze právnícké osoby¹⁸³.

V této souvislosti nečiní problém aplikace zásad, jež představují konkretizaci obecných ústavních principů pro realizaci státní moci v právním státě (jednotlivé složky práva na spravedlivý proces – např. zásada obžalovací, zásada oficiality, zásada volného hodnocení důkazů). Avšak někteří autoři zpochybňují účelnost a funkčnost vztahení na právnícké osoby zásad, jež se vyvinuly právě s ohledem na potřeby lidského individua a zvažují možnost vytvoření odděleného procesního trestního práva právnických osob: „Zda se být zřejmým, že trestný čin právnícké osoby se bude poněkud lišit od trestného činu osoby fyzické, ale

¹⁸³ **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1709

dosavadní instituty trestního práva jsou uzpůsobeny aplikací norem upravujících trestné činy osob fyzických“¹⁸⁴.

Označení právnických osob způsobem, aby v trestním řízení byla zajištěna jejich nezaměnitelnost je upraveno v § 21 Osnovy v návaznosti na zvláštní způsob evidence vzniku, změn a zániku právnických osob.

Místní příslušnost k trestnímu stíhání právnické osoby vychází z obecné základní zásady, že řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán (§ 18 odst. 1 TŘ). Ustanovení § 22 Osnovy nabízí vodítko pro případ, že místo činu nelze zjistit anebo že čin byl spáchán v cizině, a tímto zohledňuje skutečnost, že právnická osoba může mít sídlo odlišné od sídla své pobočky, působící např. na území jiného státu.¹⁸⁵

Jedním z argumentů proti zavedení trestní odpovědnosti právnických osob je námitka, že se právnické osoby mohou vyhnout trestní odpovědnosti tím, že se zlikvidují anebo proběhnou takové strukturální změny, které ve svém konečném důsledku výkon trestu znemožní¹⁸⁶. Odpovědí na tyto námitku může posloužit ustanovení § 24 Osnovy, jež navazuje i na hmotněprávní část, konkrétně na § 4 a týká se změn nebo zrušení právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti. Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, nemůže být zásadně zrušena a nemůže dojít k její přeměně či k zániku do doby pravomocného skončení příslušného trestního řízení. Tímto by se mělo zabránit právnické osobě, aby se účelovými změnami nebo zánikem vyhnula trestní odpovědnosti. Výjimku tvoří případy, kdy důsledky takového opatření by byly nepřiměřené povaze spáchaného trestného činu, potom trestní odpovědnost přichází na právního nástupce příslušné právnické osoby.

¹⁸⁴ **Kuchta, J.:** Trestní řízení proti právnickým osobám z pohledu některých zásad trestního práva procesního. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1742 – 1745

¹⁸⁵ DZ, II. Zvláštní část, § 22, str. 13

¹⁸⁶ **Janda, P.:** Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5, str. 169

Možnost zrušení, přeměny či zániku je podmíněna rozhodnutím státního zástupce (přípravné řízení) anebo předsedou senátu (v řízení před soudem), jinak je takové zrušení, přeměna či zánik neplatné. Usnesení o zahájení trestního stíhání by se mělo doručit rovněž na vědomí příslušnému rejstříkovému soudu nebo jinému orgánu, u kterého je právnická osoba evidována, kde se tato skutečnost náležitým způsobem vyznačí či zapíše (§ 28 odst. 2 Osnovy).

Jako výhoda aplikace trestní odpovědnosti právnických osob oproti odpovědnosti správní se uvádí možnost konání hospodárnějšího a ve mnohá směrech účelnějšího společného řízení proti právnické a fyzické osobě.¹⁸⁷

Příslušná ustanovení Osnovy upřednostňují konání společného řízení pokud tomu nebrání důležité překážky a upravují hmotněprávní samostatnost trestní odpovědnosti právnické osoby, nezávislou na vyvození odpovědnosti určité fyzické osoby (§ 23 odst. 1, 2).

V odst. 3 § 24 je předvídána možnost uložení právnické osobě povinnosti složit určitou částku odpovídající výši předvídaného peněžitého trestu (příp. náhradní hodnoty za předpokládaný trest propadnutí věci nebo ochranné opatření zabránění věci) anebo poskytnout jinou podobnou záruku před rozhodnutím ve věci samé. Je zohledněná také situace, že právnická osoba může být založena pouze na dobu určitou anebo k dosažení určitého časově omezeného účelu. V takovém případě nemůže dojít k jejímu zrušení bez předchozího rozhodnutí státního zástupce či předsedy senátu podle odst. 3 § 24.

Jako zajišťovací opatření se v Osnově navrhovalo pozastavení výkonu předmětu činnosti či uložené omezení nakládání s majetkem právnické osoby. Mělo to dle záměru předkladatele návrhu zákona do určité míry nahrazovat ustanovení trestního řádu o vazbě v případě fyzické osoby.¹⁸⁸

Pokud jde o specifickou otázku zastupování právnické osoby v trestním řízení, Osnova musela vycházet ze specifické podstaty právnické osoby a stejně

¹⁸⁷ viz předchozí výklad v oddílu 3.2.7 výše

¹⁸⁸ DZ, II. Zvláštní část, § 25, str. 14

jako v případě nepřímé konstrukce zavinění jde o institut svou povahou zástupný.¹⁸⁹ Takovým zástupcem může být pouze osoby fyzická (§ 26 odst. 1) a v případě, že obviněných právnických osob je více, musí mít každá svého [odlišného] zástupce (§ 26 odst. 3). Osnova upřednostňuje aktivní účast právnické osoby a dobrovolný výběr příslušného zástupce, ale obsahuje řešení i pro případ, že si právnická osoba zástupce nezvolí či zvolí nevhodného zástupce. Potom příslušný orgán činný v trestním řízení určí zástupce právnické osoby z úřední povinnosti (§ 26 odst. 5). Rozsah práv a povinností zástupce by měl odpovídat rozsahu práv a povinností obviněného podle trestního řádu (§ 26 odst. 9, 10).

Co se týká osoby obhájce, kterého by si právnická osoba mohla zvolit vedle zástupce, Osnova zde předpokládala určitá omezení. Tak právnická osoba by nemohla mít stejného obhájce jako případně obviněná fyzická osoba. Toto ustanovení se může jevit jako problematické zejména v situaci, kdy osobní substrát právnické osoby bude tvořit jediná fyzická osoba, která bude zároveň obviněným. „Pokud tento obviněný bude chtít své zastoupení obhájcem, nenalezneme v zákoně ani v jeho důvodové zprávě zdůvodnění, proč by si měl zvolit jednoho obhájce jako fyzická osoba a druhého obhájce jako právnická osoba. Jeví se jako nelogické, aby si třeba jen z finančních důvodů zvolil obhájce pouze jako právnická osoba, ne však jako fyzická osoba (nebo naopak)“.¹⁹⁰

Podobně jako zahraniční právní úpravy také návrh zákona výslovně vyloučil použití ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě v případě právnické osoby. Vycházel přitom z myšlenky, že nutná obhajoba je ze své povahy vymezena výlučně ve vztahu k právům osoby fyzické.¹⁹¹

¹⁸⁹ **Fenyk, J.:** Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1709

¹⁹⁰ **Vantuch, P.:** K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Trestní právo 2003, č. 10, str. 8

¹⁹¹ DZ, II. Zvláštní část, § 27, str. 14

4.2. Důvody zamítnutí návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl předložen vládou Poslanecké sněmovně společně s návrhem trestního zákoníku dne 21.7.2004. Jedním z důvodů, proč trestní odpovědnost právnických osob nebyla zapracována přímo do návrhu trestního zákoníku, byla podle V. Nečady obava předkladatelů, aby v případě nesouhlasu poslanců se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu nebyl zamítnut celý dlouho připravovaný návrh trestního zákoníku.¹⁹²

Návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim byl **zamítnut již v prvním čtení** dne 2.11.2007. Pro zamítnutí se vyslovilo 69 poslanců a proti zamítnutí 43 poslanců.

V následné rozpravě vystupující poslanci odůvodňovali svůj odmítavý postoj zejména tím, že navrhovaná úprava je nadbytečná, škodlivá, nekvalitní a povede ke kriminalizaci podnikání. V jednotlivých připomínkách bylo argumentováno např. tím, že:

1. návrh zákona **neobsahuje ochranu práv třetích osob**, které se nikterak nepodílejí na trestné činnosti, ale jsou určitým způsobem spojeny s právnickou osobou a v případě, že tato bude postižena, např. majetkovým trestem, tak budou postiženy i ony;
2. § 4 Osnovy upravuje příliš **rozsáhlý seznam trestných činů a přečinů** (celkem na 130 skutkových podstat);
3. k postihu právnické osoby v případě kvalifikovaného porušení právních norem anebo provozování činnosti v rozporu se státem chráněnými zájmy **by postačila dnešní úprava správních deliktů**

¹⁹² Nečada, V.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo 2007, č. 4, str. 6

doplňná zákonem o likvidaci nebo zákazem činnosti právnické osoby;

4. Osnova **nezná institut promlčení**;
5. při aplikaci zákona by docházelo k **porušení zásady rovnosti před zákonem**, neboť návrh poskytuje zvláštní ochranu při páchání trestné činnosti peněžními ústavy;
6. **chybí striktní oddělení** trestných činů právnických osob od trestných činů fyzických osob a jejich **přesné vymezení**;
7. **terminologický aparát není dostatečně popracován**, zásadní pojmy, podle nichž se bude rozhodovat o vině a trestu, jsou vágně definovány a ponechány na libovůli interpreta, tedy policejního orgánu;
8. navrhovaná úprava **nebyla zapracována do návrhu trestního zákoníku**.¹⁹³

¹⁹³ **Nečada, V.:** Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo 2007, č. 4, str. 7

Kapitola V.

Interdisciplinární dimenze otázky zavedení institutu trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu

Problém zavedení či nezavedení trestní odpovědnosti právnických osob není dle mého názoru otázkou pouze právně-teoretickou, ale zaslouží si širšího zkoumání z hlediska jiných vědeckých disciplín. Jakýkoli podstatný zásah do právního řádu by se neměl uskutečnit bez podrobného rozboru možného dopadu navrhované právní úpravy na společenské vztahy, jež by tato měla regulovat, ale rovněž i na vztahy související. Taková zásadní změna, jakou by zavedení trestní odpovědnosti právnických osob v českém právním prostředí zřejmě představovalo, si zasluhuje mimořádně profesionální a odpovědný přístup co se týká obsahu a rozsahu odborné diskuze. Analytický a syntetický interdisciplinární přístup ke zkoumání předmětné materie za použití poznatků celé škály vědeckých disciplín by měl zaručit vyvození dostatečně propracovaných a řádně zdůvodněných závěrů, které by byly nejen teoreticky opodstatněné, ale i prakticky použitelné.

Jak již bylo zmíněno v pojednání o trestné činnosti ve sféře právnických osob výše, většina těchto subjektů je právě obchodními společnostmi působícími v té či oné oblasti tržního hospodářství. Vzhledem k tomu, že hospodářský život se realizuje v převážné míře prostřednictvím činnosti právnických osob – obchodních společností, je ekonomická kriminalita typickým projevem jejich nedovolené činnosti, z níž vyplývá požadavek na zavedení trestní odpovědnosti právnických

osob¹⁹⁴. Proto bych se ve svém dalším výkladu soustředila zejména na specifickou kategorii právnických osob – a to na obchodní společnosti, pokud ze smyslu textu nebudou vyplývat závěry plošně aplikovatelné i na právnické osoby – nepodnikatelé.

Úlohou trestního práva jako práva veřejného je sledovat především zájem společnosti jako celku. K dosahování účelu trestního práva, tj. k ochraně společnosti před kriminalitou je Ústavou¹⁹⁵, resp. zákonem povolána státní moc, představovaná orgány činnými v trestním řízení, postupujícími v jeho rámci při náležitém zjišťování a eventuálním trestání pachatelů trestných činů, což lze chápat jako obecný účel trestního procesu.¹⁹⁶

Avšak trestní represe se má uplatnit tam, kde selhávají ostatní prostředky společenského působení. Trestní právo nesmí řešit problémy, k jejichž řešení jsou adekvátní prostředky politické, hospodářské, výchovné a jiné a nesmí nahrazovat ostatní právní odvětví. Trestní represe se musí uplatnit pouze u protisociálních činů zvýšeně nebezpečných pro společnost a jen tam, kde je účinná a účelná.

Tím je také vymezena oblast sociálních vztahů (zájmů, hodnot), které jsou chráněny trestním právem a které tvoří objekt trestného činu. Okruh těchto vztahů chráněných trestním právem a intenzita ochrany trestněprávními prostředky vychází z hodnotového systému společnosti a svědčí o funkci trestního práva ve společnosti. Jednou z těchto chráněných skupin sociálních vztahů jsou vztahy hospodářské. V období totalitního režimu mnohdy docházelo ke zneužití státních mocenských mechanismů jako nástrojů k vyřešení mimo jiné ekonomických

¹⁹⁴ viz kriminálně-politické důvody pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob popsané v oddílu 3.1.1 výše

¹⁹⁵ **Čl. 2 Ústavy ČR**

(1) Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.....

(3) Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon

¹⁹⁶ srov. § 1 odst.1 TR

problémů. Tzv. hypertrofie trestní represe byla mnohonásobně vytýkána právě totalitním státům s centrálně řízenou ekonomikou.

Široká odborná veřejnost se jednoznačně shoduje v tom, že legitimitu trestněprávních zásahů může odůvodňovat výlučně nutnost ochrany elementárních právních hodnot před činy zvláště nebezpečnými pro společnost s tím, že neexistuje jiné řešení, než trestněprávní, a že pasivita státu by mohla vést ke svémoci či svépomoci občanů a k chaosu. Trestněprávní řešení totiž představuje „*ultima ratio*“ pro zákonodárce, ale i pro soudce, státní zástupce a policii, když princip „*ultima ratio*“ má nepochybně význam i pro interpretaci trestněprávních norem a plyne z něho, že trestnými činy mohou být pouze závažnější případy protispolečenského jednání¹⁹⁷. S tím je v souladu i judikatura Ústavního soudu České republiky, který ve svých četných nálezech opakovaně uvedl, že trestní právo má z podstaty principu „*ultima ratio*“ místo pouze tam, kde jiné prostředky z hlediska ochrany práv fyzických a právnických osob jsou vyčerpány, neúčinné nebo nevhodné¹⁹⁸. V této souvislosti se rovněž mluví o zásadě subsidiarity trestní represe jako o nadřazeném pojmu.

V podmínkách demokratického státu a liberalizace ekonomických vztahů má trestní zákon chránit **tržní hospodářství**, tedy vztahy vlastní kapitalistickému výrobnímu způsobu. „Ale které z nich mají být chráněny tím nejkrajnějším prostředkem?“ – ptají se odbpórníci.¹⁹⁹

V dnešní době je již neoddiskutovatelným tvrzení, že fungování tržního hospodářství a potažmo i fungování tržních subjektů (domácností, firem, státu) v něm se řídí určitými pravidly a zákonitostmi, které nelze přehlížet a na které se má brát ohled při tvorbě či aplikaci jakýchkoli souvisejících právních předpisů.

¹⁹⁷ Novotný, O.: Znovu k návrhu nového trestního kodexu. Trestní právo, 2005, č. 3, str. 2; Pipek, J.: Formální pojetí trestného činu a princip oportunitu. Trestněprávní revue, 2004, č. 11, str. 311; Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI Publishing, 2003, str. 18.

¹⁹⁸ např. nálezy Ústavního soudu pod sp. zn. I. ÚS 558/01, I. ÚS 4/04, II. ÚS 413/04 atd.

¹⁹⁹ Teryngel, J.: Jak dál při postihu vybraných hospodářských trestných činů? Trestní právo, 2007, č. 11, str. 7

Jak již bylo popsáno na začátku této práce, důvodem pro vznik a podrobné propracování institutu právnické osoby byly především požadavky společensko-ekonomické povahy, kdy rozvoj tržního hospodářství bezpodmínečně vyžádal institucionální uspořádání určitých vztahů. Ekonomická teorie obvykle za základní příčiny **institucionálního uspořádání výroby** právě v podobě obchodní společnosti považuje výhody týmové práce a zejména snížení nákladů spojených s uzavíráním smluv, tj. nákladů na vyjednávání o použití, resp. koupi či nájmu služeb výrobních faktorů s jejich vlastníky či poskytovateli (snížení tzv. „transakčních nákladů“)²⁰⁰.

Rozhodování jednotlivých tržních subjektů, tj. jednotlivců, firem²⁰¹ a státu v rámci alokace různých vzácných zdrojů a jejich alternativního využití, jakož i vzájemné působení těchto subjektů na trhu zkoumá **mikroekonomie**. Závěry pramenící z mikroekonomické teorie se jistě dají nebo by se spíš jednoznačně měly použít při zkoumání trestné činnosti právnických osob. Americký ekonom Gary S.Becker, nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 1992, aplikoval mikroekonomický přístup nejen na rasovou diskriminaci, výchovu i vzdělání, rodinu a vztahy uvnitř ní, populační vývoj apod., ale také na **kriminalitu**.²⁰²

Trestní právo, jako součást právních řádů států kontinentálně evropského typu právní kultury, je odvětvím práva veřejného. Zjednodušeně lze říct, že veřejné právo vyjadřuje nadřazenost veřejné moci v zákonem vymezených případech vůči ostatním subjektům práva a sféru veřejného práva lze tedy vyjádřit jako vztahy, v nichž vystupuje vždy aspoň jeden ze subjektů jako vykonavatel veřejné moci. Zaměříme-li se v rámci trestního práva výlučně na vztahy vznikající mezi státem jako nositelem veřejné moci a právnickými osobami nebo, přesněji, na vztahy vznikající v souvislosti s činností právnických osob na straně jedné a

²⁰⁰ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Mikroekonomie. 3. doplněné vydání. Praha: MANAGEMENT PRESS 2002, str. 149

²⁰¹ Pojem „firma“ jako *terminus technicus* ekonomické teorie se obvykle používá pro označení jakéhokoli subjektu specializujícího se na výrobu, tj. na přeměnu zdrojů (vstupů) ve statky (výstup).

²⁰² časopis Politická ekonomie, 1992, č. 3, str. 278-280

http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1992/becker-lecture.pdf
<http://www.nber.org/chapters/c3625.pdf>

zároveň na vztahy mezi státem a „firmami“ (tj. pro účely této práce právníckými osobami – obchodními společnostmi) jako tržními subjekty na straně druhé, můžeme zkoumat určitou výseč, průnik těchto množin společně a ve vzájemné interakci z pohledu nejenom práva trestního, ale i z pohledu ekonomie jako zdroje podpůrného.

Primárním cílem státu jakožto tržního subjektu (necháme-li stranou, byť občas i velmi významnou, účast státních podniků v tržním hospodářství) je vytváření institucionálního rámce, jehož prostřednictvím se uskutečňují vztahy mezi tržními subjekty. Základní pravidla chování tržních subjektů se vyvíjí evolučně, avšak jejich formulace (např. formou všeobecně závazných právních předpisů) a vymahatelnost na sebe obvykle přebírá stát jako reprezentant celé společnosti. V rámci hospodářské politiky se tak nezbytně projevuje nejenom makroekonomický (např. v podobě měnové, zahraniční obchodní politiky atd.), ale i mikroekonomický aspekt, kdy stát svými opatřeními působí na chování mikroekonomických subjektů – spotřebitelů (domácností) a firem. Mění podmínky, za nichž probíhá rozhodování těchto subjektů, a ovlivňuje tak rovnováhu na jednotlivých dílčích trzích i všeobecnou tržní rovnováhu.

Co se týká firmy jakožto tržního subjektu, za její primární cíl je ve smyslu klasické mikroekonomické teorie firmy převážně považována maximalizace zisku²⁰³, tzn. maximalizace rozdílu mezi příjmy a náklady, příp. aspoň dosažení uspokojivé výše zisku. Účel dosažení zisku je rovněž dle obchodního zákoníku jedním ze základních definičních znaků podnikatelské činnosti a tudíž i činnosti právnícké osoby – obchodní společnosti²⁰⁴. Přesto, že existují i jiné – alternativní teorie²⁰⁵ a přístupy k chování a cílům firmy, jejichž autory považují vypovídací schopnost klasické teorie firmy za omezenou, je všeobecně přijímáno, že snaha

²⁰³ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Mikroekonomie. 3. doplněné vydání. Praha: MANAGEMENT PRESS, 2002, str. 150

²⁰⁴ Srov. § 2 odst. 1 ObchZ

²⁰⁵ např. jednoduchý manažerský model; Baumolův model firmy maximalizující obrát; behavioristické teorie firmy; model zaměstnanecké firmy aj.

podnikatele směřuje ke zhodnocení kapitálu, který byl do podnikání vložen²⁰⁶. Na tuto skutečnost, tj. na ekonomickou odůvodněnost a smysl existence firem jakožto tržních subjektů se musí brát ohled při jakékoli analýze chování firem, ať již právní či mimoprávní. Tato konstanta je dána objektivní povahou fungování trhu a průběhu tržního procesu.

Hospodářská kriminalita, jež je jedním z typických projevů nedovolené činnosti právnických osob, má proto na rozdíl od jiných druhů kriminality velmi specifické rysy. V podrobně propracované studii institutu pro kriminologii a sociální prevenci zabývající se specifiky a okolnostmi ekonomické kriminality se uvádí: „Hospodářská trestná činnost se od ostatních druhů kriminality jako jsou např. kriminalita obecná, kriminalita násilná, kriminalita mravnostní apod., liší především tím, že schémata jejích aktivit jsou prakticky totožná se schématy legálního ekonomického života, že jsou použity stejné ekonomické nástroje a stejné postupy. Hospodářské kriminální aktivity nemají s legálním ekonomickým prostředím shodné jen používané nástroje a postupy, ale společné je i používání stejného názvoslovného instrumentária (např. náklady, výnosy, obchodní operace, účetní operace, ztráty atp. K uvedeným shodám je možné s mírnou nadsázkou přiřadit i jeden stejný ekonomický zájem a sice dosažení co největšího výnosu, což ovšem v bodech střetu napadání ekonomiky trestnou činností a její ochrany před těmito útoky představuje snahu výnosy druhé strany co nejvíce snížit.“²⁰⁷

A. Nett ve svém příspěvku prezentovanému v rámci 2. ročníku mezinárodní konference „Dny práva – 2008 – Days of Law“ pořádané Právnickou fakultou Masarykové Univerzity v Brně mezi specifické rysy hospodářské kriminality řadí zejména²⁰⁸:

²⁰⁶ **Synek., M a kol.:** Podniková ekonomika. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, str. 3

²⁰⁷ **Scheinost, M.:** Výzkum ekonomické kriminality. Praha: IKSP, 2004. str. 6.

²⁰⁸ **Nett, A.:** Vybrané trestněprocesní aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008, str. 1758

1. kvalifikovanou přípravu a provádění trestné činnosti;
2. využívání znalostí a zkušeností odborníků z různých odvětví – auditorů, burzovních makléřů, finančních a daňových poradců, odborníků z oblasti informatiky a provozování informačních systémů atd.;
3. profesionální ukrývání a ničení důkazů vzniklých v souvislosti s trestnou činností právnických osob;
4. ohrožení nebo poškození trestnou činností právnických osob značného počtu subjektů (spotřebitelů či dokonce ekonomického systému jako celku).

Někteří autoři v této souvislosti často mluví o tzv. „**kriminalitě bílých límečků**“ (tzv. „*white-collar crime*“). „Obrazně řečeno, dnes to nejsou vykřičené noční lokály, podezřelé zastavárny, vetešnictví a tržiště, nýbrž banky, investiční společnosti, pojišťovny a jiné počestné instituce, v nichž se realizuje značná část příjmů z organizovaného zločinu. I aktéři těchto transakcí jsou jiní – značná jejich část nosí pověstné „bílé límečky“.²⁰⁹

Přechod od socialistické plánované a státem kontrolované ekonomiky k tržnímu hospodářství se vyústil v požadavek liberalizace tržních vztahů. Tržní vztahy měly z povahy věci zůstat regulovány jenom v minimální nezbytné míře ponechávající tržním subjektům co nejširší smluvní volnost. Avšak jak ukazují mnoholeté zkušenosti, je sociální smír jedním ze základních předpokladů ekonomického rozvoje společnosti. Uplatňování sociálních aspektů dalo dokonce vzniknout i koncepci tzv. sociální tržní ekonomiky, jež se staví proti tzv. svobodné tržní ekonomice neovlivňované státními opatřeními a která se opírá o „zákonné státní zásahy do hospodářského vývoje, které jsou natolik systémově konformní,

²⁰⁹ viz např. **Musil, J.**: Praní peněz a české právo. Kriminálněpolitické důvody. Trestní právo 1997, č. 4, str. 9

aby zajišťovaly fungování (hospodářské) soutěže a odstraňovaly systémově imanentní faktory, které by mohly vést k sociálnímu napětí“²¹⁰.

Při volbě určitých cílů a způsobu jejich dosahování podnik není izolován, nýbrž je obklopen vnějším světem, okolím, které ho nutí k určitému způsobu chování. Okolí podniku tvoří „svazek“ vnějších sil, faktorů a podmiňování, mezi nimiž existují různé souvislosti. Ekonomové shodně vymezují tyto propojené a navzájem se ovlivňující hmotné a nehmotné prvky okolí podniku: geografické, sociální, politické a právní, ekonomické, ekologické, technologické, etické, kulturně historické²¹¹.

M. Kavěna shodně uvádí, že „otázka, zda a do jaké míry postihovat protiprávní chování právnických osob právem veřejným (právem trestním, správním) nebo právem soukromým (právem obchodním, občanským) do značné míry souvisí s otázkou, jakým nejhodnějším způsobem regulovat a řídit rizika vyplývající z ekonomických procesů a rozhodnutí v tržní ekonomice“²¹².

Na rozdíl od minulého režimu, kdy se veškeré ekonomické aktivity odehrávaly výlučně v rámci socialistického centrálního plánování a řízení hospodářství, kdy důraz byl kladen na ochranu socialistických výrobních vztahů a státního vlastnictví²¹³, kdy se trestního práva bylo často používáno k vyřešení ekonomických problémů represí anebo jako nástroje ekonomických reforem, má trestní právo v dnešních podmínkách demokratického státu a liberalizace ekonomických vztahů chránit **tržní hospodářství**, tedy vztahy vlastní kapitalistickému výrobnímu způsobu. Ve světle zásady subsidiarity trestní represe a principu „*ultima ratio*“ proto řada odborníků varuje před zbytečnou kriminalizací hospodářského života a hypertrofií trestní represe. Vyzývá ke

²¹⁰ **Wöhe, G.:** Úvod do podnikového hospodářství. Praha, 1995, str. 6 a násled.

²¹¹ **Synek, M a kol.:** Podniková ekonomika. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2002, str. 13.

²¹² **Kavěna, M.:** Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5.270, 2007, str. 3

²¹³ § 127, § 132 TZ ve znění platném do 31.1.1991

stanovení zřetelné hranice mezi jednáním dovoleným a jednáním nedovoleným na jedné straně a mezi jednáním trestným a jednáním sankcionovaným jinými odvětvími práva na straně druhé. Zásadní otázka kriminalizace chování tržních subjektů tedy zní: „Které hospodářské vztahy mají být chráněny tím nejkrajnějším prostředkem?“. Pro uspokojivou odpověď na tuto otázku se musí přesně a zřetelně stanovit rozsah protiprávního chování při uskutečňování hospodářské činnosti vůbec²¹⁴.

Zastánci volné soutěže, a to jak z řady ekonomů, tak i z řady právníků, kteří odmítali státní zásahy do hospodářské sféry a spoléhali na zásadu „*laissez-faire*“²¹⁵ nebo na tzv. „volnou ruku trhu“, jak jí prosazoval jeden z největších ekonomů historie Adam Smith, museli po zkušenostech vyspělých světových ekonomik v průběhu celého 20. století uznat, že v reálném světě existuje nekonečné množství překážek dokonale konkurence, resp. příčin selhání trhu.

Takové překážky narušující fungování klasických mikroekonomických zákonitostí a cenového systému alokace zdrojů v podmínkách dokonale konkurenčního trhu se obvykle rozvrhují do čtyř základních skupin. Těmito skupinami jsou:

1. **monopolní síla;**
2. **pozitivní a negativní externality;**
3. **veřejné státky; a**
4. **nedokonalé (asymetrické) informace.**

²¹⁴ Teryngel, J.: Jak dál při postihu vybraných hospodářských trestných činů? Trestní právo, 2007, č. 11, str. 7

²¹⁵ také „*laissez-passer*“; franc. „nechte dělat (co chce)“, „nechte (nás) konat (co chceme)“, neboli „**nechte podnikání volný průběh**“; heslo klasického liberalismu vyjadřující ekonomickou zásadu, že by stát neměl zasahovat do hospodářského dění, ale omezil se pouze na roli tvůrce pravidel a nestranného rozhodce.

Monopolní síla ruší jednotné kritérium rozhodování spotřebitelů a výrobců a následně i mechanismus efektivního rozmístování zdrojů. Výrobci se řídí jiným souborem relativních cen než spotřebitelé²¹⁶.

Externalita, neboli **efekt přelévání**, je situace, kdy činnost jednoho ekonomického subjektů způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům, aniž by její původce za to platil, nebo se podílel na přínosu. V případě přínosu jde o kladné, v případě nákladů o záporné externalitu²¹⁷.

Veřejné statky jsou statky nebo služby se dvěma specifickými vlastnostmi: nezmenšitelností a nevyloučitelností. Tyto charakteristiky vedou jednotlivce ke snáze zaujmout roli „černého pasažéra“, tzn. vyhnout se placení za spotřebu daného statku. Volný trh by měl v důsledku toho tendenci alokovat do výroby takového statku nedostatečné množství zdrojů²¹⁸.

V případě **asymetrických informací** má jedna strana trhu úplnější informace než strana druhá, jedna strana trhu je znevýhodněna²¹⁹.

Vzhledem k zaměření této diplomové práce se dále nebudu zabývat podrobnou ekonomickou analýzou vyjmenovaných selhání trhu, ale pouze navážu na problematiku právní. Společným jmenovatelem všech těchto čtyř skupin překážek dokonale konkurence je společenská neefektivita v podobě likvidace mechanismu efektivního rozmístování zdrojů²²⁰. V těchto oblastech, kde trh sám o sobě nestačí pomocí cenového systému efektivně alokovat zdroje, dochází k aktivizaci zejména státu²²¹.

Stát jako tvůrce právního a organizačního rámce nezbytného pro řádné fungování tržního systému má právo a zároveň i povinnost zasáhnout při výskytu selhání trhu. K tomu jsou povolána různá právní odvětví. Tak, například, neutralizací či aspoň redukcí negativních dopadů uplatnění monopolní síly na trhu

²¹⁶ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Mikroekonomie. 3. doplněné vydání. Praha, MANAGEMENT PRESS 2002., str. 504, pozn. 1

²¹⁷ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Op. cit., str. 540. pozn. 2

²¹⁸ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Op. cit., str. 540. pozn. 4

²¹⁹ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Op. cit., str. 540. pozn. 6

²²⁰ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Op. cit., str. 480

²²¹ Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Op. cit., str. 20

se zabývá obchodní a správní právo ochrany hospodářské soutěže; negativní externality vyskytující se zejména v podobě znečišťování životního prostředí jsou odstraňovány pomocí různých poplatků stanovených administrativně právními předpisy; veřejné státky, tj. státky, které jsou charakterizovány svou nerivalitní spotřebou (nezmenšitelností) a nevyloučitelností ze spotřeby jsou obvykle poskytovány právě státem samotným (národní obrana země, síť silnic a dálnic atd.) a zdrojem jejich financování jsou daňové příjmy státu; k asymetrickým informacím může docházet napříč celým systémem hospodářství, půjde zejména o situaci, kdy jedna strana má před druhou stranou právního vztahu informační navrch (prodávající ví o kvalitě výrobku více než kupující, podnikatel ví více o tržních podmínkách svých konkurentů, akcionáři mají omezenější přístup k informacím o společnosti, než její manažer atd.). K předcházení či odstraňování negativních dopadů asymetrických informací je povoláno zejména právo obchodní a právo správní.

Na tomto místě je třeba zvláště podotknout, že **selhání trhu jsou imanentní součástí tržního systému**, jež jsou trhu vlastní (existence přirozených monopolů – např. poštovní služby, výskyt záporných externalit – např. vliv emisí a imisí na životní prostředí jako celek, ale i kladných externalit – např. prospěch společnosti z vysoké míry vzdělání některých jednotlivců; nevyhnutelnost a potřeba zabezpečení užívání veřejných státků – např. systému národní obrany; existence asymetrických informací – např. výrobce a vývojář určitého výrobku přirozeně ví o tomto výrobku více, než jeho kupující). K těmto tržním selháním nedochází v důsledku neplnění povinností některého z tržních subjektů; selhání trhu nejsou porušením právních norem samy o sobě.

Porušením právních norem je však **zneužití těchto selhání trhu**. Český právní řád zná celou škálu odpovídajících soukromoprávních a veřejnoprávních deliktů postihujících taková protiprávní chování fyzických a právnických osob (zneužití dominantního postavení, zneužití informací v obchodním styku – tzv. selftrading, atd.).

V této souvislosti vyzývá J. Teryngel k maximálně zřetelnému vymezení trestněprávně postihovaných ekonomických aktivit oproti civilněprávním a správněprávním deliktů a oproti dovolenému (nezakázanému) jednání vůbec²²².

Na rozdíl od možnosti současného uplatnění soukromoprávní a veřejnoprávní odpovědnosti subjektů za určité protiprávní chování (např. obchodněprávní a zároveň správněprávní, občanskoprávní a zároveň trestněprávní), kdy konkurence odpovědností nepřichází v úvahu, je mimořádně důležité přesně rozlišovat mezi trestným činem a správním deliktem. Formální znaky některých správních deliktů a trestných činů se shodují do té míry, že jejich jediným odlišujícím kritériem v podmínkách formálně-materiálního pojetí trestného činu, z něhož vycházel trestní zákon, by byl pouze stupeň nebezpečnosti jednání pro společnost²²³.

Zohledníme-li skutečnosti popsané v oddílu 3.1.5 této diplomové práce, pojednávajícímu o systému správního trestání jako o alternativě zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, je namístě konstatování, že se problematické momenty vztahu trestního a správního práva po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku 1.1.2010 pravděpodobně ještě prohloubí. Trestní zákoník totiž vychází z **formálního pojetí trestného činu** a kritérium společenské nebezpečnosti neobsahuje²²⁴.

Za jeden z nejdůležitějších cílů zákonodárce proto osobně považují vytvoření takové obsahově navazující právní úpravy správních deliktů a trestných činů, která by na jedné straně zabránila jakýmkoliv pochybnostem o jejich navzájem se vylučujícím použití a která by na straně druhé představovala jednotný, logický a navzájem provázaný systém trestněprávní a trestněsprávní ochrana společenských vztahů. Podstatným atributem demokratického právního

²²² Teryngel, J.: Jak dál při postihu vybraných hospodářských trestných činů? Trestní právo, 2007, č. 11, str. 8

²²³ § 3 odst. 2 TZ

²²⁴ Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.) – Část první. Obecná část, hlava II, § 13. Sněmovní tisk č. 410/0

státu je totiž **určitost práva**, předvídatelnost výsledků v rozhodování zákonodárce a soudců. Platí tu zásada: „*Ubi ius incerta, ibi ius nullum*“ (kde je právo neurčité, tam není práva)²²⁵.

Pro vymezení okruhu ekonomické kriminality mohou být relativně hodně podnětným (zdaleka však nikoli jediným) vodítkem také dokumenty přijaté na mezinárodní úrovni a související s potíráním vysoce nebezpečné protiprávní ekonomické činností subjektů včetně právnických osob. Řada z těchto dokumentů není závazná, ale *de lege ferenda* může sloužit inspirativním pramenem při uvažování o modifikaci právní úpravy²²⁶.

V žádném případě by se však zákonodárce neměl obejít bez použití důsledné analýzy ekonomických, sociologických, marketingových, statistických a jiných odborných studií v návaznosti na možné dopady navrhované právní úpravy a bez provedení co nejširší všestranné odborné diskuze.

²²⁵ **Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.:** Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 288.

²²⁶ viz předchozí výklad v oddílu 3.1.10

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabývala problematikou deliktního jednání právnických osob, způsobu postihu takového jednání, teorií a praxí zahraničních právních řádů, jakožto i návrhem českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Jednotlivé kapitoly jsem se snažila uspořádat tak, aby tvořily logický komplex a poskytly veškeré potřebné vstupní informace pro možnost čtenářů z řad odborníků učinit vlastní názor na příslušnou problematiku.

Účelem a smyslem diplomové práce je, dle mého názoru, ukázat schopnost studenta pracovat s odbornou literaturou, formulovat vlastní závěry podložené příslušnou argumentací a zamyslet se nad širšími souvislostmi aplikace práva v praxi. Znalosti získané během studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze jsem se proto pokusila propojit se znalostmi z oblasti ekonomie a managementu, ale také anglo-amerického korporátního práva. Z tohoto hlediska považuji za velmi přínosnou zejména V. kapitolu této diplomové práce, jež analyzuje trestnou činnost páchanou právnickými osobami právě za použití mikroekonomických kritérií a systémových hodnot.

Trestní odpovědnost právnických osob je otázkou velice kontroverzní především z pohledu stabilních teoretických základů trestního práva, a to nejen v podmínkách českého právního řádu. Nicméně musíme uznat, že není možné dlouhodobě udržovat stav, kdy se praxe bude bezohledně přizpůsobovat teorii a kdy právo přestane, ať již z nejmenší části, plnit svou úlohu ve společnosti proto, že nebude adekvátně reagovat na změny společenské reality.

Diskuze o zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu je vyvolána potřebou efektivním způsobem reagovat na deliktní jednání právnických osob v oblasti veřejného práva a jejich sílící ekonomickou

moc, které se často využívá k páčání trestné činnosti. Proto se musí hledat cesta jak nejlépe dosáhnout účinné kontroly protiprávního jednání právnických osob a jejich efektivního trestání. Neznamená to však automaticky nutnost zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního rádu ať už v její absolutní či modifikované podobě.

Všechny nabízené cesty (trestní odpovědnost, quasitrestní odpovědnost a administrativněsprávní odpovědnost právnických osob) jsou přípustné a mohou posloužit efektivním způsobem regulace deliktního jednání právnických osob. Zejména argumentace teoretiků odmítajících trestní odpovědnost právnických osob jako takovou s poukazem na absenci u korporací jako u fiktivních útvarů možnosti zaviněného jednání je, dle mého názoru, již překonána.

Osobně považuji trestní odpovědnost právnických osob (oproti odpovědnosti administrativněsprávní) za vhodnější alternativu pro postih závažných deliktu v oblasti veřejného práva. Možnost postihovat jednání právnických osob v trestním řízení nepochybně zvětšuje potenciál společnosti reagovat na páčání trestné činnosti korporacemi.

Pokud by se český zákonodárce rozhodl pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do právního rádu, měl by se, dle mého názoru, držet těchto zásad:

1. odpovědnost právnické osoby by v žádném případě neměla mít vliv na rozsah individuální trestní odpovědnosti osoby fyzické;
2. odpovědnost právnické osoby by neměla být závislá na odsuzujícím rozsudku pro konkrétní fyzickou osobu a zároveň by neměla individuální odpovědnost nahrazovat;
3. v zájmu efektivního trestání právnických osob by měl být použit takový model přičitatelnosti odpovědnosti, který by nejlepším možným způsobem vystihoval specifiku páčání závažných deliktů

korporacemi (např. smíšený model originární a derivativní odpovědnosti právnických osob);

4. katalog trestních sankcí by měl být co nejvíc propracovaný tak, aby působil dostatečně preventivně, což v případě nemožnosti uložení trestu odnětí svobody právnické osobě působí jisté potíže. I když řada autorů poukazuje na nutnost rozšíření katalogu sankcí o jiné než majetkové tresty, jsem toho názoru, že ani tato možnost postihování deliktního jednání není dostatečně a uspokojivě využita. Nesmíme zapomínat, že trestná činnost právnických osob je páchána především s cílem dosažení určitého majetkového prospěchu. Kdyby se podařilo alespoň částečně zabránit neohroženému profitování právnických osob z trestné činnosti, snížila by se i jejich základní motivace k páchání závažných deliktů v oblasti veřejného práva;
5. řízení proti právnickým osobám by mělo zásadně vycházet ze stejných zásad jako řízení proti osobám fyzickým a případné odchylky by měly být výslovně upraveny tam, kde je to nezbytně nutné. Nejsem zastáncem samostatného zvláštního trestního předpisu upravujícího řízení proti právnickým osobám.

Na samotný závěr této diplomové práce bych rovněž uvedla, že by se zásadně mělo bojovat se vnímáním trestné činnosti právnických osob v české společnosti, které často není dostatečně negativní a odmítavé. Zavedení trestní odpovědnosti právnických osob a stigmatizující účinek příslušných rozsudků by měl přispět k tomu, aby se společnost zamyslela nad skutečnou podstatou deliktních jednání korporací a náležitým způsobem na ně reagovala.

Anglické resumé/ English summary

Criminal liability of corporations has been a highly disputable issue for the past years not only in the Czech Republic, but also in a number of European states, which belong to the Civil law legal culture. Despite the fact that the Draft Act on Criminal Liability of Legal Entities was turned down, the problem of introduction of criminal liability of corporations into the Czech legal order still stays a current and key issue.

This graduation thesis deals with problems of potential introduction of criminal liability of corporations into the legal order of the Czech Republic. Its main purpose is to analyze selected legal aspects of criminal liability of corporation, compare foreign approaches with the Czech Draft Act and to suggest possible amendments for the future introduction of the Draft Act.

The first chapter is significant for the accurate definition and limitation of the subject matter of the diploma thesis as to the specification of the conception of criminal liability of corporations.

The second chapter specifically deals with the status of corporation in the Czech legal order from the evolution of this institution to the current status of legal entities in different branches of the Czech law (civil, business, administrative and criminal law). In conclusion are described different types of foreign countries' approaches of definition of criminal liability of legal entities.

The main purpose of the third chapter is to summarize different grounds and arguments of the major writers and theorists in favor of and against the introduction (or existence) of criminal liability of corporations.

The fourth chapter primarily analyzes the Draft Act on Criminal Liability of Legal Entities (2003 – 2004), contains the specification of its individual chapters and describes the reasons for the Act's rejection by the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic.

The fifth chapter deals, among others, with the interdisciplinary dimension of the issue of the introduction of the criminal liability of corporations into the Czech legal order, where I try to lace different areas of microeconomics, management and law theory into the compact single system. In many regards I consider this part of the diploma thesis to be one of the most essential and its main purpose is to show the importance of the integrated approach to any plan of the legislator to introduce a new and innovative draft act under the conditions of the existing and functional legal and social reality of the particular country.

Last part of my work presents a short conclusion of the topic and contains some individual statements and points of view.

The name of the diploma thesis is “*Criminal Liability of Legal Entities*”

Key words:

- 1) *Criminal liability of legal entities* – trestní odpovědnost právnických osob
- 2) *Corporations* – právnické osoby, korporace
- 3) *Liability limitation* – omezení odpovědnosti
- 4) *Draft Act on Criminal liability of legal entities* – návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob

Ruské resumé/ Русское резюме

Уголовная ответственность юридических лиц является предметом многочисленных дискуссий вот уже на протяжении нескольких лет не только в Чешской Республике, но и в ряде иных европейских государств, принадлежащих к континентально-европейской правовой семье. Несмотря на то, что проект закона «Об уголовной ответственности юридических лиц» был отклонен, проблематика введения уголовной ответственности корпораций продолжает оставаться актуальным и ключевым вопросом из области уголовного права.

Настоящая дипломная работа посвящена проблематике возможного введения уголовной ответственности юридических лиц в законодательство Чешской Республики. Ее главной целью является проведение анализа избранных правовых аспектов уголовной ответственности корпораций, сравнение правовых норм иностранных государств с положениями отклоненного чешского проекта закона, а также предложение улучшения или видоизменения подхода к решению вопроса данного нововведения в Чешской Республике.

Первая глава является ключевой для определения дефиниции и становления границ исследования проблематики, которой посвящена настоящая дипломная работа, т.е. спецификации концепции уголовной ответственности юридических лиц.

Вторая глава подробно занимается определением статуса корпораций в чешском законодательстве, начиная от исторического развития данного правового института и заканчивая актуальным положением юридических лиц в различных отраслях чешского права (гражданского, коммерческого, административного и уголовного). В заключении приведены способы

определения уголовной ответственности юридических лиц в иностранных государствах.

Главной целью третьей главы является рассмотрение, обобщение и суммаризация различных подходов и аргументов известных практиков и теоретиков, ратующих в пользу или, наоборот, против введения (или существования) уголовной ответственности корпораций.

Четвертая глава, в первую очередь, подробно анализирует проект закона «Об уголовной ответственности юридических лиц» (2003 – 2004), содержит характеристику его отдельных глав, а также занимается вопросом причин, по которым проект закона был отклонен Палатой представителей Парламента Чешской Республики.

Пятая часть посвящена главным образом интердисциплинарному размеру проблематики введения уголовной ответственности корпораций в чешское законодательство, указывает на взаимосвязанность различных областей микроэкономики, менеджмента, теории предприятия и теории права, а также их переплетение в единой компактной аналитической системе. Данная глава, по моему мнению, является во многих отношениях весьма ценной и существенной составной частью дипломной работы, т.к. приводит наглядный пример всей важности интегрированного подхода к любому плану законодателя по введению нового или даже инновативного проекта закона в условиях уже существующей и функционирующей социальной реальности того или иного государства.

В последней части настоящей дипломной работы находится краткое заключение, обобщение проблематики, а также приведение личных выводов и предложений автора.

Seznam použitých zkratk

Právní předpisy:

DZ	důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim
EÚLP	Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8
Listina	usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Osnova	vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim, sněmovní tisk č. 745/0
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
SŘ	zákon č. 500/2004, správní řád, ve znění pozdějších předpisů
SŘS	zákon č. 150/2002, soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon č. 140/1960 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TZK	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Ústava	ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Judikatura soudů zemí anglo-americké právní kultury:

Spojené království, označení sbírky soudních rozhodnutí:

A.C. Appeal Cases

Kanada, označení sbírky soudních rozhodnutí:

D.L.R. Dominion Law Reports

O.R. Ontario Reports

USA, označení sbírky soudních rozhodnutí:

N.E. Northeastern Reporter

Citace rozhodnutí v civilních věcech:

<i>Dobson</i>	v	<i>Dobson</i>	(1999)	174	D.L.R.	(4th)	1
žalobce	versus	žalovaný	rok přijetí rozhodnutí	č. sbírky	pořadatel	svazek	stránka

Citace rozhodnutí v trestních věcech:

<i>R.</i>	v	<i>Waterloo Mercury Sales Ltd.</i>	(1974)	49	D.L.R.	(3d)	131
<i>Rex</i> nebo <i>Regina</i>	versus	obžalovaný nebo odsouzený	rok přijetí rozhodnutí	č. sbírky	pořadatel	svazek	stránka

Seznam použité literatury

Učebnice a komentáře

Boguszak, J., Čapek, J., Gerloch, A.: Teorie práva. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001

Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004

Eliš, K. a kol.: Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. Praha: Linde, 2008

Gerloch, A.: Teorie práva. 2. rozšířené vydání. Dobrá Voda: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2001

Hendrych, D. a kol.: Správní právo. Obecná část. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006

Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995

Knappová, M., Švestka, J. a kol.: Občanské právo hmotné. 3. aktualizované a doplněné vydání. Svazek I. Praha, ASPI 2002

Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003

Smyth, J. E., Soberman, D. A., Easson, A. J.: The law and business administration in Canada. 11th edition, Toronto: Pearson Education Canada, 2007

Soukupová, J., Hořejší, B., Macáková L., Soukup, J.: Mikroekonomie. 3. doplněné vydání. Praha: MANAGEMENT PRESS 2002

Synek., M a kol.: Podniková ekonomika. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2002

Švestka, J., Jehlička, O., Škárova, M., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006

Veber, J. a kol.: Management. Základy, prosperita, globalizace. Praha: Management Press, 2004

Monografie

Birjukov, P.N.: Ugolovnaja otvetstvennost' juridičeskich lic za prestuplenija v sfere ekonomiky (opyt inostrannyh gosudarstv). Moskva: Iurlitinform, 2008

Hurdík, J.: Právnícké osoby a jejich typologie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003

Jelínek, J.: Trestní odpovědnost právnických osob. Praha: Linde, 2007

Kozlov, A.P.: Ponjatije prjestupljenija. Sankt-Peterburg: Juridičeskij centr Press, 2004

Wöhe, G.: Úvod do podnikového hospodářství. Praha, 1995

Odborné články

Andronatij, A.: Juridičeskoe lico – subjekt prestuplenija? dostupné na <http://www.md.spinform.ru/articles/aaa003.htm>

Burda, E.: Prečo nám trestní zodpovednosť právnických osob naháňa hrôzu. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Čečot, V., Segeš, I.: Trestná zodpovednosť právnických osôb? Justičná revue 2001, č. 1

Fenyk, J.: Návrh českého zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (2004). In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Fryšták, M.: Trestní odpovědnost právnických osob jako jeden z možných nástrojů boje s hospodářskou kriminalitou. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Janda, P.: Trestní odpovědnost právnických osob. Právní fórum 2006, č. 5

Karabec, Z., Nečada, V., Vlach, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – otevřený problém. Trestní právo 2007, č. 4

Kavěna, M.: Trestní odpovědnost právnických osob ve vybraných státech EU. Praha: Parlament České republiky. Parlamentní institut. Studie č. 5.270, 2007

Khanna, K.S.: Corporate criminal liability: what purpose does it serve? Harvard Law Review. Vol 109, Nr. 7

Kocina, J.: Trestní odpovědnost právnických osob a práva třetích osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Kuchta, J.: Trestní řízení proti právnickým osobám z pohledu některých zásad trestního práva procesního. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Musil, J.: Praní peněz a české právo. Kriminálněpolitické důvody. Trestní právo 1997, č. 4

Musil, J.: Respektuje český zákonodárce princip subsidiarity trestní represe? Kriminalistika 2007, č. 3, str. 161 – 175, dostupné také na: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2007/03/musil.pdf>.

Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob – ano či ne?, Trestní právo 2000, č. 7 – 8

Musil, J.: Trestní odpovědnost právnických osob: historický vývoj a mezinárodní srovnání. In: Musil, J., Vanduchová, M. (ed): Posta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: CODEX Bohemia, 1998

Musil, J., Prášková, H., Faldyna, F.: Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob de lege ferenda. Trestní právo 2001, č. 3

Nett, A.: Vybrané trestněprocesní aspekty trestní odpovědnosti právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Nikiforov, A. S.: K voprosu o priznanii juridičeskich lic subjektami prjestupljenija. Časopis Advokatskije vjesti, 2001, č. 7

Novotný, O.: Znovu k návrhu nového trestního kodexu. Trestní právo, 2005, č. 3

Pipek, J.: Formální pojetí trestného činu a princip oportunity. Trestněprávní revue, 2004, č. 11

Prášková, H.: Správní delikty právnických osob. AUC – Juridica, 1992, č. 4 – 5

Scheinost, M.: Výzkum ekonomické kriminality. Praha: IKSP, 2004

Stessens, G.: Corporate criminal liability: a comparative perspective. The International and Comparative Law Quarterly. Vol. 43 (1994). Nr. 13

Strémy, T.: Trestná zodpovednosť právnických osôb. AUC – Iuridica 2, 2007

Šámal, P.: Trestní odpovědnost právnických osob de lege lata a de lege ferenda v České republice. In: Kratochvíl, V., Löff, M. (eds): Hospodářské trestní právo a trestní odpovědnost právnických osob. Brno: Masarykova univerzita, 2003

Šámal, P.: K otázce přičitatelnosti trestného činu právnické osobě. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Šimovček, I., Jalč, A.: Procesné práva právnických osôb v trestnom konaní. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Štefánik, O.: Problematika sankcionování právnických osob. In: Sborník příspěvků z mezinárodní konference Dny práva – 2008 – Days of Law. AUB – Iuridica No 337. Masarykova Univerzita, 2008

Teryngel, J.: Jak dál při postihu vybraných hospodářských trestných činů? Trestní právo, 2007, č. 11

Vaníček, D.: Trestní sankce ukládané právnickým osobám. Trestní právo 2006, č. 8

Vaníček, D., Rada, T.: Trestněprávní ochrana životního prostředí a trestní odpovědnost právnických osob. Trestní právo, 2007, č. 5

Vantuch, P.: K návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Trestní právo 2003, č. 10

Wells, C.: Criminal Responsibility of Legal Persons in Common Law Jurisdictions. Paříž: OECD Anti-Corruption Unit. Working Group on Bribery in International Business Transactions, 2000, dostupné také na <http://www.brass.cf.ac.uk/uploads/cacorptoolkitCW0203.pdf>

Návrhy zákonů a důvodové zprávy

Věcný záměr trestního zákona – kodifikace. Trestní právo 2001, č. 1.

Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 744. **Vládní návrh trestního zákoníku.**

Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 745. **Vládní návrh zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.**

Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2004. IV. volební období. Sněmovní tisk č. 746. **Vládní návrh zákona o změně některých zákonů v souvislosti s trestním zákoníkem a zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**

Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. 2008. V. volební období. Sněmovní tisk č. 410/0. **Důvodová zpráva k návrhu nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.).**

Příloha 1

Návrh

ZÁKON

ze dne 2004

o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

Hlava I

Obecná ustanovení

§ 1

Předmět úpravy

(1) Tento zákon upravuje

a) podmínky trestní odpovědnosti právnických osob,

b) tresty a ochranná opatření, které lze za spáchání stanovených trestných činů právnickým osobám uložit,

c) zvláštní ustanovení vztahující se k trestnímu řízení vedenému proti právnickým osobám.

(2) Nestanoví-li tento zákon jinak, použije se trestního zákoníku²²⁷⁾ nebo jiného zákona vymezujícího trestné činy a odpovědnost za ně (dále jen „trestní

²²⁷⁾ Zákon č. /2004 Sb., trestní zákoník.

zákon“) a v trestním řízení proti právnické osobě trestního řádu²²⁸⁾, není-li to z povahy věci vyloučeno.

§ 2

Zvláštní ustanovení o působnosti trestních zákonů

(1) Podle zákona České republiky se posuzuje trestnost činu spáchaného na území České republiky právnickou osobou, která má sídlo v České republice nebo má na území České republiky umístěn podnik nebo jeho organizační složku²²⁹⁾, anebo zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek.

(2) Trestný čin se považuje za spáchaný na území republiky, dopustila-li se právnická osoba jednání

a) na území republiky, i když porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo nastat zcela nebo zčásti v cizině, nebo

b) v cizině, pokud porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nastalo nebo mělo, byť i jen zčásti, nastat na území republiky.

(3) Podle zákona České republiky se posuzuje také trestnost činu, pokud jej v cizině spáchala právnická osoba mající sídlo v České republice, nebo právnická osoba se sídlem mimo území České republiky, má-li na území České republiky umístěn podnik nebo jeho organizační složku nebo právnická osoba, která zde alespoň vykonává svoji činnost nebo zde má svůj majetek.

(4) Podle zákona České republiky se posuzuje trestnost činu spáchaného v cizině právnickou osobou, která nemá sídlo v České republice, ani na území České republiky nemá umístěn podnik nebo jeho organizační složku, ani zde

²²⁸⁾ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

²²⁹⁾ § 21 odst. 2, 3 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

nevykonává svou činnost, ani zde nemá majetek, též tehdy, byl-li čin spáchán ve prospěch právnické osoby nebo fyzické osoby, která je podnikatelem, pokud má na území České republiky sídlo, podnik, jeho organizační složku, provozovnu nebo místo podnikání.

(5) Podle zákona České republiky se posuzuje také trestnost činu, který byl spáchán v cizině právnickou osobou, která nemá sídlo v České republice, ani na území České republiky nemá umístěn podnik nebo jeho organizační složku, ani zde nevykonává svou činnost, ani zde nemá majetek, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

(6) Ustanovení odstavců 1 až 4 se nepoužije, jestliže to nepřipouští vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

§ 3

Vyloučení odpovědnosti některých právnických osob za trestný čin

Česká republika²³⁰⁾ Česká národní banka a územní samosprávné celky²³¹⁾ nejsou trestně odpovědné podle tohoto zákona. To však nevylučuje trestní odpovědnost právnických osob, na jejichž činnosti se Česká republika nebo územní samosprávné celky účastní, anebo které s majetkem České republiky a územních samosprávných celků hospodaří, popřípadě jej spravují.

²³⁰⁾ § 21 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

§ 6 a § 7 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích.

²³¹⁾ Ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů.

Hlava II

Základy trestní odpovědnosti právnických osob

§ 4

Trestné činy

Trestnými činy se pro účely tohoto zákona rozumí zločiny nebo přečiny podle trestního zákoníku šíření nakažlivé lidské nemoci (§ 128), šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti (§ 129), ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty (§ 132), ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty z nedbalosti (§ 133), neoprávněné odebírání tkání a orgánů (§ 140), nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány (§ 141), odběr tkáně, orgánu a provedení transplantace za úplatu (§ 142), nedovolené klonování lidské bytosti (§ 143), nedovolený zásah do genetické výbavy lidské bytosti (§ 144), nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem (§ 145), obchodování s lidmi (§ 146), svěřením dítěte do moci jiného (§ 147), zbavení osobní svobody (§ 148), omezování osobní svobody (§ 149), zavlčení (§ 150), poškozování cizích práv (§ 159), porušování tajemství dopravovaných zpráv (§ 160), kuplířství (§ 166), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§ 167), šíření a přechovávání pornografie (§ 168), krádež (§ 183), zpronevěra (§ 184), neoprávněné užívání cizí věci (§ 185), neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru (§ 186), neoprávněné nakládání s platebním prostředkem (§ 187), podvod (§ 188), pojistný podvod (§ 189), úvěrový podvod (§ 190), dotační podvod (§ 191), provozování nepoctivých her a sázek (§ 192), podílnictví (§ 193), podílnictví z nedbalosti (§ 194), legalizace výnosů z trestné činnosti podle (§ 195), lichva (§ 196), zatajení věci (§ 197), porušování povinnosti při správě cizího majetku (§ 198), porušování povinnosti při správě cizího majetku z

nedbalosti (§ 199), poškozování věřitele (§ 200), zvýhodňování věřitele (§ 201), způsobení úpadku (§ 202), porušení povinnosti v řízení o konkursu (§ 203), pletichy při řízení konkursním a vyrovnacím (§ 204), poškozování cizí věci (§ 206), neoprávněný přístup k počítačovému systému a poškození a zneužití záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací (§ 207), opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat (§ 208), zneužívání vlastnictví (§ 210), padělání a pozměňování peněz (§ 211), udávání padělaných a pozměněných peněz (§ 212), výroba a držení padělatelského náčiní (§ 213), opatření, přechovávání a udávání neoprávněně vyrobených peněz a peněz dosud do oběhu nevydaných (§ 214), a to u trestných činů podle § 211 až 214 i za použití § 215, ohrožování oběhu tuzemských peněz (§ 216), zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby (§ 217), neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení, na zdravotní pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (§ 218), nesplnění oznamovací povinnosti v daňovém řízení (§ 220), porušení předpisů o nálepkách a jiných předmětech k označení zboží (§ 221), padělání a pozměňování předmětů k označení zboží pro daňové účely a předmětů dokazujících splnění poplatkové povinnosti (§ 222), padělání a pozměňování známek (§ 223), porušení zákazů v době nouzového stavu v devizovém hospodářství (§ 224), porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže (§ 225), nesvolání valné hromady, členské a jiné obdobné schůze (§ 227), neoprávněné vydání cenného papíru (§ 229), manipulace s kurzem cenných papírů (§ 230), neoprávněné podnikání (§ 231), neoprávněné provozování loterie a podobné sázkové hry (§ 232), poškozování spotřebitele (§ 233), poškozování spotřebitele z nedbalosti (§ 234), zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění (§ 235), zneužívání informací a postavení v obchodním styku (§ 236), zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě (§ 237), pletichy při zadání veřejné zakázky a při veřejné soutěži (§ 238),

pletichy při veřejné dražbě (§ 239), poškozování finančních zájmů Evropských společenství (§ 241), porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou (§ 242), porušení zákazu nebo omezení týkajícího se kontrolovaného zboží a technologie (§ 243), porušení povinnosti při nakládání s kontrolovaným zbožím a technologiemi (§ 244), zkreslování údajů a nevedení podkladů ohledně kontrolovaného zboží a technologií (§ 245), provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence (§ 246), porušení povinnosti v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem (§ 247), zkreslování údajů a nevedení podkladů ohledně zahraničního obchodu s vojenským materiálem (§ 248), porušování práv k ochranné známce, obchodní firmě, označení původu a zeměpisnému označení (§ 249), porušování průmyslových práv (§ 250), porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi (§ 251), obecné ohrožení (§ 253), obecné ohrožení z nedbalosti (§ 254), poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení (§ 257), poškozování a ohrožování provozu obecně prospěšného zařízení z nedbalosti (§ 258), poškozování značek státní triangulace (§ 260), nedovolené ozbrojování (§ 261), vývoj, výroba a držení zakázaných bojových prostředků (§ 262), nedovolená výroba a držení radioaktivního materiálu a vysoce nebezpečné látky (§ 263), nedovolená výroba a jiné nakládání s návykovými látkami jinými než alkoholem a jedy (§ 264), výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě návykové látky jiné než alkoholu a jedu (§ 267), šíření toxikomanie (§ 268), získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou (§ 270), zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny (§ 272), poškození a ohrožení životního prostředí (§ 273), poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 274), poškozování lesa těžbou (§ 275), neoprávněné nakládání s nebezpečnými odpady (§ 277), neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími

roślinami (§ 278), neoprávněné nakládání s chráněnými a volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti (§ 279), odnímání nebo ničení živočichů a rostlin (§ 280), týrání zvířat (§ 281), zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§ 282), neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivy a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat (§ 284), šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 285), šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitečných rostlin (§ 286), teroristický útok (§ 290), vyzvědačství (§ 295), ohrožení utajované skutečnosti (§ 296), ohrožení utajované skutečnosti z nedbalosti (§ 297), spolupráce s nepřitelem (§ 298), přijímání úplatku (§ 309), podplácení (§ 310), nepřímé úplatkářství (§ 311), pohrdání soudem (§ 315), maření výkonu úředního rozhodnutí (§ 316), osvobození vězně (§ 317), organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice (§ 319), napomáhání k nedovolenému pobytu na území republiky (§ 320), neoprávněné zaměstnávání cizinců (§ 321), padělání a pozměňování veřejné listiny (§ 327), nedovolená výroba a držení pečeti státní pečeti a úředního razítka (§ 329), podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 335), potlačování práv z důvodů rasové, etnické nebo jiné příslušnosti (§ 336), šíření poplašné zprávy (§ 337), účast na skupině organizovaného zločinu (§ 341), genocidium (§ 385), útok proti lidskosti (§ 386), apartheid a diskriminace skupiny lidí (§ 387), podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 388), příprava útočné války (§ 391), podněcování útočné války (§ 392), válečná krutost (§ 396), perzekuce obyvatelstva (§ 397), zneužívání mezinárodně uznávaných a státních znaků (§ 399).

§ 5

Trestný čin spáchaný právnickou osobou

(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je čin spáchaný jejím jménem, v jejím zájmu nebo na úkor či v zájmu jiného, pokud naplňuje znaky některého z trestných činů uvedených v § 4, jednal-li tak

a) statutární orgán²³²⁾ nebo člen statutárního orgánu,

b) ten, kdo je oprávněn činit jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení právní úkony,²³³⁾

c) ten, kdo v rámci této právnické osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost,²³⁴⁾ jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku, zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec²³⁵⁾ při plnění pracovních úkolů.

(2) Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavci 1.

(3) Ustanovení odstavce 1 se užije i tehdy,

a) jestliže právnická osoba platně nevznikla,

b) je-li právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, oprávnění k zastupování nebo příkazní poměr, neúčinný, nebo

c) není-li jednající fyzická osoba za takový nebo jiný trestný čin trestně odpovědná.

(4) Trestným činem se rozumí i pokus trestného činu nebo příprava k trestnému činu, nestanoví-li trestní zákon jinak.

²³²⁾ § 20 odst. 1 občanského zákoníku.

²³³⁾ § 20 odst. 2 občanského zákoníku.

²³⁴⁾ Například § 66 odst. 6, § 138 až 140 obchodního zákoníku.

²³⁵⁾ § 11 a 12 zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

§ 6

Přičitatelnost trestného činu právnické osobě

Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 4 tohoto zákona, jestliže

a) trestný čin byl spáchán na základě protiprávního rozhodnutí, schválení nebo úkolu jejích orgánů nebo osob uvedených v § 5 odst. 1 písm. a), b) nebo c), nebo

b) trestný čin byl spáchán proto, že její orgány nebo osoby uvedené v § 5 odst. 1 písm. a), b) nebo c) neprovedly taková opatření, která měly vykonat podle zákona nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména nevykonaly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.

§ 7

Pachatel, spolupachatel a účastník

(1) Pachatelem trestného činu je právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně.

(2) Pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby.

(3) Trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost fyzických osob, ani když jsou jejími statutárními orgány, členy statutárních orgánů nebo jejími zaměstnanci a naopak. Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním více právnických či fyzických osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama.

(4) Na účastenství právnické osoby ve vztahu k trestnému činu právnické osoby i fyzické osoby se užíje přiměřeně ustanovení § 24 trestního zákoníku.

§ 8

Trestní odpovědnost právního nástupce právnické osoby

(1) Trestní odpovědnost právnické osoby přechází na právního nástupce²³⁶⁾ této osoby jen tehdy, když právní nástupce nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo vzhledem k okolnostem a k svým poměrům mohl vědět, že se právnická osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu. Trestní odpovědnost právnické osoby prohlášením konkursu, vstupem do likvidace nebo zavedením nucené správy nezaniká.

(2) Přešla-li trestní odpovědnost podle odstavce 1 na více právních nástupců právnické osoby, přihlédne soud při rozhodování o druhu a výměře trestu nebo ochranného opatření též k tomu v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užitky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, příp. i v jakém rozsahu kterýkoli z nich pokračuje v činnosti, jež byla předmětem spáchaného trestného činu. Přiměřeně bude soud postupovat v případě, kdy dojde ke zrušení právnické osoby a její likvidaci po pravomocném skončení trestního stíhání.

§ 9

Účinná lítost

²³⁶⁾ Např. § 69 obchodního zákoníku.

Trestní odpovědnost právnické osoby zaniká, jestliže dobrovolně upustila od dalšího jednání a

a) odstranila nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému tímto zákonem, anebo škodlivému následku zamezila nebo škodlivý následek napravila, nebo

b) učinila státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu o trestném činu oznámení v době, kdy nebezpečí, které vzniklo zájmu chráněnému tímto zákonem, mohlo být ještě odstraněno nebo škodlivému následku trestného činu mohlo být ještě zabráněno.

Hlava III

Tresty a ochranná opatření

Díl 1

Obecná ustanovení

§ 10

Přiměřenost trestu a ochranného opatření

(1) Při stanovení druhu trestu a jeho výměry přihlédne soud k povaze a závažnosti trestného činu, k vnitřním a vnějším poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti a jejích majetkových poměrů; dále i k jejímu působení po činu, zejména k její případné účinné snaze nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu. Přihlédne také k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby, jakož i důsledkům, které může mít uložení trestu na třetí osoby.

(2) Ochranné opatření nelze právnické osobě uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti spáchaného činu, jakož i jejím majetkovým poměrům.

§ 11

Druhy trestů a ochranných opatření

- (1) Za trestné činy spáchané právnickou osobou lze uložit pouze tyto tresty
- a) zrušení právnické osoby,²³⁷⁾
 - b) propadnutí majetku,
 - c) peněžitý trest,
 - d) propadnutí věci,
 - e) zákaz činnosti,
 - f) zákaz účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži,
 - g) zákaz přijímat dotace a subvence,
 - h) zveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku ve sdělovacích prostředcích.

(2) Za trestné činy spáchané právnickou osobou lze uložit jako ochranné opatření²³⁸⁾ pouze zabránění věci.

(3) Právnické osobě lze uložit tresty a ochranná opatření uvedená v odstavci 1 a 2 samostatně nebo vedle sebe. Nelze však uložit peněžitý trest vedle propadnutí majetku a vedle trestu propadnutí věci nelze uložit zabránění téže věci.

Díl 2

Ukládání a výkon jednotlivých druhů trestů

§ 12

Zrušení právnické osoby

²³⁷⁾ § 20a odst. 1 a § 20j občanského zákoníku.

§ 68 obchodního zákoníku.

²³⁸⁾ § 104 až 108 trestního zákoníku.

(1) Soud může uložit trest zrušení právnické osoby¹¹⁾, pokud činnost právnické osoby spočívala zcela nebo převážně v páchání trestného činu nebo trestných činů.

(2) Právní mocí rozhodnutí, kterým byl uložen trest zrušení právnické osoby, vstupuje tato právnická osoba do likvidace.

(3) Z majetku právnické osoby, které byl uložen trest zrušení právnické osoby, mohou být uspokojeny pohledávky věřitelů, pokud však nejde o majetek, u něhož je to vzhledem k jeho povaze nebo charakteru nebo k povaze spáchaného trestného činu vyloučeno.

§ 13

Propadnutí majetku

(1) Soud může vzhledem k povaze spáchaného trestného činu a poměrům právnické osoby uložit trest propadnutí majetku odsuzuje-li právnickou osobu za zvlášť závažný zločin, kterým získala nebo se snažila získat majetkový prospěch.

(2) V případě, kdy je na právnickou osobu vyhlášen konkurs, lze prohlásit za propadlé jen ty části majetku, které vzhledem k jejich povaze nebo charakteru nemohou podléhat konkursnímu řízení, zejména výnosy z trestné činnosti. Přitom je třeba přihlížet k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem.

(3) Propadnutí majetku postihuje celý majetek právnické osoby nebo tu jeho část, kterou soud určí.

§ 14

Peněžitý trest

(1) Peněžitý trest může soud uložit, jestliže právnická osoba trestným činem získala nebo se snažila získat majetkový prospěch nebo způsobila-li jinému majetkovou škodu, nebude-li jeho uložení na újmu uplatnění práv poškozeného.

(2) Denní sazba činí nejméně 1000 Kč a nejvíce 500 000 Kč.

§ 15

Propadnutí věci

(1) Soud může uložit právnické osobě trest propadnutí věci, včetně propadnutí náhradní hodnoty. Jako samostatný může tento trest uložit, jestliže trestní zákon uložení tohoto trestu dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu není uložení jiného trestu třeba.

(2) Je-li na majetek právnické osoby prohlášen konkurs, lze podle § 72 odst. 1, 2 trestního zákoníku prohlásit za propadlou jen takovou věc, která vzhledem ke své povaze nebo charakteru nemůže podléhat konkursnímu řízení, zejména omamné a psychotropní látky nebo jiné věci, které ohrožují bezpečnost lidí nebo majetku. Přitom je třeba přihlížet k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem.

§ 16

Zákaz činnosti

Soud může uložit právnické osobě trest zákazu činnosti na jeden rok až dvacet let.

§ 17

Zákaz účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži

(1) Soud může uložit trest zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži právnické osobě na jeden rok až dvacet let, dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s účastí v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži.

(2) Trest zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách nebo ve veřejné soutěži jako trest samostatný může soud uložit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu uložení jiného trestu není třeba.

(3) Trest zákazu účasti ve veřejné soutěži záleží v tom, že se právnické osobě po dobu výkonu tohoto trestu znemožňuje účast v zadávacím řízení nebo ve veřejné soutěži podle zvláštních právních předpisů.

§ 18

Zákaz přijímat dotace a subvence

(1) Soud může uložit trest zákazu přijímání dotací nebo subvencí právnické osobě na jeden rok až dvacet let, dopustila-li se právnická osoba trestného činu v souvislosti s žádostí o dotaci, subvenci nebo o návratnou finanční výpomoc,

s jejich poskytováním nebo využíváním, anebo s poskytováním nebo využíváním veřejné podpory.

(2) Trest zákazu přijímání dotací nebo subvencí jako trest samostatný může soud uložit, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu uložení jiného trestu k dosažení účelu trestu není třeba.

(3) Trest zákazu přijímání dotací nebo subvencí záleží v tom, že se právnické osobě po dobu výkonu tohoto trestu znemožňuje získat nebo ucházet se o veškeré dotace, subvence, návratné finanční výpomoci nebo veřejné podpory podle zvláštních právních předpisů, anebo jen o některé z nich.

§ 19

Zveřejnění rozsudku ve veřejném sdělovacím prostředku

(1) Soud může uložit trest zveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku nebo jeho části na náklady odsouzené právnické osoby v obchodním věstníku nebo v jiném veřejném sdělovacím prostředku, případně prostředcích, je-li třeba veřejnost seznámit s odsuzujícím rozsudkem, zejména vzhledem k povaze a závažnosti trestného činu, anebo vyžaduje-li to zájem na ochraně bezpečnosti lidí nebo majetku. Přitom soud konkrétně určí sdělovací prostředek, v kterém má být rozsudek zveřejněn, rozsah jeho zveřejnění a lhůtu určenou právnické osobě k zveřejnění rozsudku.

(2) Zveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku spočívá v tom, že odsouzená právnická osoba nechá na své vlastní náklady pravomocný odsuzující rozsudek nebo jeho vymezené části zveřejnit v obchodním věstníku nebo jiném konkrétně určeném tisku, rozhlasu nebo televizi nebo ve více konkrétně určených

takových prostředcích, a to s uvedením údajů obchodní firmy nebo názvu právnické osoby a jejího sídla.

Díl 3

Ochranné opatření

§ 20

Zabrání věci

(1) Soud může uložit právnické osobě ochranné opatření zabrání věci včetně zabrání náhradní hodnoty nebo s výhradou rozhodnutí o zabrání věci nařídít pozměnění věci, odstranění určitého zařízení, značky nebo provedení jiné změny.

(2) V případě, že je na majetek právnické osoby prohlášen konkurs, lze podle § 104 odst. 1 trestního zákoníku zabrat jen takovou věc, která vzhledem ke své povaze nemůže podléhat konkurznímu řízení, zejména omamné a psychotropní látky nebo jiné věci, které ohrožují bezpečnost lidí nebo majetku. Přitom je třeba přihlížet k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem.

Hlava IV

Trestní řízení

Díl 1

Zvláštní ustanovení o trestním řízení proti právnickým osobám

§ 21

Označení právnické osoby

Obviněná²³⁹⁾ právnická osoba musí být v průběhu trestního řízení při všech úkonech trestního řízení, zejména v rozhodnutích a opatřeních označena tak, aby nemohla být zaměněna s jinou, zejména názvem, pod kterým byla zřízena. Právnická osoba, proti které se vede trestní řízení a která je zapsána v obchodním nebo jiném rejstříku, musí být označena údaji, pod kterými je zapsána v obchodním nebo jiném rejstříku.²⁴⁰⁾

§ 22

Místní příslušnost

Nelze-li zjistit místo činu nebo byl-li čin spáchán v cizině, koná řízení soud, v jehož obvodu má obviněná právnická osoba sídlo nebo v jehož obvodu má obviněná zahraniční právnická osoba svůj podnik nebo jeho organizační složku³⁾; jestliže se nedají tato místa zjistit nebo jsou mimo území České republiky, koná řízení soud, v jehož obvodu čin vyšel najevo.

§ 23

Společné řízení

(1) Proti obviněné právnické osobě a obviněné fyzické osobě se koná společné řízení, jestliže jejich trestné činy spolu souvisí, pokud tomu nebrání důležité důvody. Společné řízení koná krajský soud, je-li příslušný konat řízení alespoň o jednom z trestných činů. Jsou-li pachatelé nejtěžšího trestného činu nebo

²³⁹⁾ § 12 odst. 7, 8, 9, § 32 a § 160 trestního řádu.

²⁴⁰⁾ § 28 odst. 1 písm. a), b), d), f), g) obchodního zákoníku.

nejtěžších trestných činů obviněná právnická osoba i fyzická osoba, koná společné řízení soud, který je příslušný konat řízení proti obviněné fyzické osobě.

(2) Ve společném řízení²⁴¹⁾ vedeném proti právnické a fyzické osobě, se trestní odpovědnost právnické a fyzické osoby posuzuje samostatně.

(3) Pokud mají být v průběhu společného řízení vedeného proti fyzické a právnické osobě prováděny úkony trestního řízení ve vztahu k oběma těmto osobám, provádějí se zpravidla nejprve ve vztahu k osobě fyzické.

§ 24

Zrušení, zánik a přeměna právnické osoby

(1) Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, musí oznámit neprodleně státnímu zástupci a v řízení před soudem předsedovi senátu, že budou prováděny úkony směřující k jejímu zrušení, zániku nebo k přeměně, a to před provedením těchto úkonů, jinak jsou tyto úkony neplatné.

(2) Právnická osoba, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, nemůže být do doby jeho pravomocného skončení zrušena a nemůže dojít k její přeměně, ani k jejímu zániku, s výjimkou případu, kdy by důsledky takového opatření byly nepřiměřené povaze spáchaného trestného činu; v takovém případě trestní odpovědnost právnické osoby, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání, přechází na právního nástupce této osoby (§ 8). To obdobně platí, byla-li právnická osoba

²⁴¹⁾ § 20 trestního řádu.

založena na dobu určitou nebo k dosažení určitého časově omezeného účelu, kdy nemůže dojít k jejímu zrušení bez rozhodnutí podle odstavce 3.²⁴²⁾

(3) O tom, zda právnická osoba může být zrušena a zda smí dojít k její přeměně, příp. k jejímu zániku, rozhodne v přípravném řízení státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu. Bez takového rozhodnutí jsou zrušení, zánik nebo přeměna právnické osoby neplatné.

(4) Před rozhodnutím podle odstavce 3 může uložit státní zástupce a v řízení před soudem soudce právnické osobě, aby ve stanovené lhůtě uložila na určeném účtu částku odpovídající výši předpokládaného peněžitého trestu nebo náhradní hodnotě za předpokládaný trest propadnutí věci nebo ochranné opatření zabrání věci, kterou zároveň určí, anebo aby poskytla jinou podobnou záruku.

(5) Proti rozhodnutí uvedenému v odstavcích 3 a 4 je přípustná stížnost.

(6) Omezeními podle odstavce 1 a 2 a rozhodnutím podle odstavce 3 není dotčena pravomoc orgánu dozoru odejmout právnické osobě, proti které je vedeno trestní stíhání, licenci, povolení nebo jiné oprávnění k činnosti a iniciovat zrušení této právnické osoby podle zvláštního právního předpisu.

§ 25

Zajišťovací opatření

²⁴²⁾ § 62 odst. 2 a § 68 odst. 3 písm. a), b) obchodního zákoníku.

(1) Existuje-li důvodná obava, že obviněná právnická osoba bude postupovat způsobem uvedeným v § 67 písm. c) trestního řádu, může již v přípravném řízení soud na návrh státního zástupce a v řízení před soudem předseda senátu obviněné právnické osobě dočasně pozastavit výkon jednoho nebo více předmětů činnosti, nebo uložit omezení nakládání s majetkem této právnické osoby; přitom přihlédne i k důsledkům, které může mít uložení zajišťovacího opatření na třetí osoby.

(2) Rozhodnutí podle odstavce 1 zašle bez zbytečného odkladu soud orgánu udělujícímu licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě a orgánu odpovědnému za dozor nad takovou právnickou osobou.

(3) Proti rozhodnutí uvedenému v odstavci 1 je přípustná stížnost.

§ 26

Zastupování právnické osoby

(1) V trestním řízení zastupuje obviněnou právnickou osobu zástupce, kterým je fyzická osoba zmocněná ke všem úkonům, k nimž je oprávněn podle trestního řádu obviněný, s výjimkou práva zvolit si obhájce (§ 27 odst. 1).

(2) Obviněná právnická osoba může mít pouze jednoho zástupce.

(3) Je-li obviněných právnických osob několik, musí mít každá svého zástupce.

(4) Státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu na návrh právnické osoby rozhodne o určení fyzické osoby, která bude právnickou osobu v trestním řízení zastupovat; k podání návrhu na určení zástupce právnické osoby stanoví zpravidla lhůtu dvou týdnů.

(5) Nevyužije-li právnická osoba práva učinit ve stanovené lhůtě návrh podle odstavce 4, určí státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu jejího zástupce i bez takového návrhu; obdobným způsobem bude státní zástupce nebo předseda senátu postupovat, jestliže před pravomocným skončením věci právnická osoba zanikne. Proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost.

(6) Zástupcem právnické osoby nesmí být osoba, která je svědkem nebo obviněným v téže věci, s výjimkou případů, kdy půjde o jediného člena obviněné právnické osoby.

(7) Pokud v průběhu řízení je zjištěna skutečnost uvedená v odstavci 6, postupuje státní zástupce nebo předseda senátu tak, že vyzve právnickou osobu, aby zmocnila k zastupování v dalším řízení jinou osobu. Přitom postupuje podle odstavců 1 až 5.

(8) Ustanovení odstavců 1 až 5 nemají vliv na právo obviněné právnické osoby na obhajobu.²⁴³⁾

(9) Zástupce zastupuje právnickou osobu v trestním řízení v rozsahu práv a povinností obviněného.²⁴⁴⁾ Nedostaví-li se zástupce k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání bez řádné omluvy, může soud hlavní líčení a veřejné zasedání provést v nepřítomnosti zástupce právnické osoby.

(10) Ustanovení trestního řádu o výslechu obviněného se použijí přiměřeně ve vztahu k výslechu zástupce právnické osoby.

²⁴³⁾ § 35 až § 41 trestního řádu.

²⁴⁴⁾ Například § 32 až § 33, § 90 až § 95 trestního řádu.

§ 27

Obhájce

(1) Obviněná právnická osoba může mít vedle zástupce také obhájce. Právo zvolit obhájce má statutární orgán právnické osoby.

(2) Pro obviněnou právnickou osobu se nepoužijí ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě.

(3) Obviněná právnická osoba nemůže mít stejného obhájce jako obviněná fyzická osoba ve společném řízení.

§ 28

Oznámení úkonů trestního řízení

(1) Policejní orgán, státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu oznámí zástupci podezřelé právnické osoby a není-li ustanoven, jejímu statutárnímu orgánu, orgánu udělujícímu licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě a orgánu odpovědnému za dozor nad takovou právnickou osobou, že proti této osobě bylo zahájeno trestní stíhání.

(2) Opis usnesení o zahájení trestního stíhání je třeba neprodleně oznámit rejstříkovému soudu nebo jinému orgánu, u kterého je právnická osoba zapsána do rejstříku, registru nebo jiné evidence, nebo zřizovateli právnické osoby. Příslušný orgán na základě tohoto oznámení provede zápis oznámení.

(3) Způsobem uvedeným v odstavci 1 a 2 se přiměřeně postupuje při podání obžaloby, vynesení rozsudku nebo jiném způsobu skončení věci v trestním řízení.

§ 29

Předvolání, předvedení a pořádková pokuta

(1) Jestliže se zástupce právnické osoby, ač byl řádně předvolán, bez dostatečné omluvy nedostaví, může být předveden.

(2) Jestliže zástupce právnické osoby přes předchozí napomenutí ruší řízení nebo se k soudu, státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu chová urážlivě, nebo pokud bez dostatečné omluvy neuposlechne příkazu nebo nevyhoví výzvě, které mu byly dány podle trestního řádu nebo podle tohoto zákona, může být právnická osoba, kterou zastupuje, předsedou senátu a v přípravném řízení státním zástupcem nebo policejním orgánem potrestána pořádkovou pokutou do 500 000 Kč.

(3) Proti tomuto rozhodnutí je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

§ 30

Výslech a závěrečná řeč v hlavním líčení a ve veřejném zasedání

(1) Koná-li se společné řízení proti právnické i fyzické osobě vyslechne se při hlavním líčení a veřejném zasedání nejprve obviněný – fyzická osoba a až poté zástupce obviněné právnické osoby.

(2) Při závěrečných řečech mluví po závěrečné řeči státního zástupce, poškozeného, zúčastněné osoby, popř. po jejich zmocněncích, obhájce obžalované právnické osoby, poté zástupce obžalované právnické osoby, obhájce obžalovaného a obžalovaný. Poslední slovo přednese nejprve zástupce obžalované právnické osoby a poté obžalovaný.

Díl 2

Vykonávací řízení

§ 31

Výkon trestu zrušení právnické osoby

(1) Jakmile nabude právní moci rozsudek, kterým byl uložen trest zrušení právnické osoby, nařídí předseda senátu zrušení právnické osoby. V nařízení výkonu trestu, které doručí statutárnímu orgánu zrušené právnické osoby a orgánu udělujícímu licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě a orgánu odpovědnému za dozor nad takovou právnickou osobou, předseda senátu jmenuje likvidátora. Nařízení výkonu trestu zrušení právnické osoby a odsuzující rozsudek s doložkou o právní moci zašle předseda senátu příslušnému orgánu k zápisu do obchodního²⁴⁵⁾ nebo jiného zákonem určeného rejstříku, registru nebo evidence.²⁴⁶⁾ Právnická osoba vstupuje do likvidace ke dni právní moci odsuzujícího rozsudku, kterým byl uložen trest zrušení právnické osoby. Právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku nebo v jiném zákonem určeném rejstříku zaniká dnem výmazu z tohoto rejstříku, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

(2) Předseda senátu může jmenovat likvidátorem i bez jeho souhlasu některého ze společníků nebo statutární orgán anebo člena statutárního orgánu, nestanoví-li zvláštní zákon jinak. Předsedou senátu jmenovaný společník, statutární orgán nebo člen statutárního orgánu se nemůže vzdát své funkce. Může však požádat předsedu senátu o odvolání z funkce likvidátora, nelze-li po něm spravedlivě požadovat, aby ji vykonával.

²⁴⁵⁾ § 28 odst. 1 písm. h) obchodního zákoníku.

²⁴⁶⁾ Například § 60 odst. 1 písm. n) zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

(3) Nelze-li jmenovat likvidátora podle odstavce 2, jmenuje předseda senátu likvidátora zpravidla z osob zapsaných v seznamu správců konkursní podstaty, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.²⁴⁷⁾ Je-li likvidátorem jmenována právnická osoba, je povinna určit fyzickou osobu, která bude jejím jménem vykonávat funkci likvidátora a jež se zapisuje do obchodního rejstříku; neučiní-li tak do 10 dnů ode dne, kdy došlo k jmenování likvidátora, vykonává funkci likvidátora její statutární orgán, popřípadě jeho členové.

(4) Likvidátor postupuje podle zvláštního právního předpisu.²⁴⁸⁾

(5) Předseda senátu může na návrh osoby, jež na tom osvědčí právní zájem, nebo i bez návrhu, nestanoví-li zvláštní zákon jinak, odvolat likvidátora, který porušuje své povinnosti a nahradit ho jinou osobou.

(6) Zemře-li likvidátor, je-li odvolán nebo vzdá-li se své funkce anebo nemůže-li ji vykonávat, jmenuje předseda senátu nového likvidátora, který se zapíše místo dosavadního likvidátora do obchodního rejstříku.

(7) Likvidátor je orgánem právnické osoby²⁴⁹⁾ a za výkon své působnosti odpovídá týmž způsobem jako členové statutárních orgánů. Jmenováním likvidátora na něj přechází působnost statutárního orgánu jednat jménem společnosti. Je-li více likvidátorů a z jmenování nevyplývá nic jiného, má tuto působnost každý likvidátor.

²⁴⁷⁾ Například § 35 odst. 1, 2 a § 37m zákona č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, ve znění pozdějších předpisů, § 36 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, § 39 odst. 4 zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁸⁾ Zejména § 71 až 75b obchodního zákoníku.

²⁴⁹⁾ Srovnej § 66 Sb., obchodního zákoníku.

(8) Likvidátorovi jmenovanému předsedou senátu jsou třetí osoby povinny poskytnout součinnost v rozsahu, v jakém jsou povinny ji poskytnout správci konkursní podstaty podle zvláštního právního předpisu.

(9) O odměně likvidátora rozhodne předseda senátu podle zvláštního právního předpisu²⁵⁰⁾, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.

§ 32

Výkon trestu zákazu činnosti

Je-li právnická osoba zapsána v obchodním nebo jiném zákonem určeném rejstříku, zašle předseda senátu odsuzující rozsudek s doložkou o právní moci orgánu udělujícímu licenci nebo povolení k činnosti této právnické osobě, orgánu odpovědnému za dozor nad takovou právnickou osobou a příslušnému orgánu k zápisu do obchodního¹⁹⁾ nebo jiného zákonem určeného rejstříku, registru nebo evidence.²⁰⁾

§ 33

Výkon trestu zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži

(1) Na výkon trestu zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži se přiměřeně užije ustanovení § 350 trestního řádu o výkonu trestu zákazu činnosti.

²⁵⁰⁾ Vyhláška č. 479/2000 Sb., o odměně a náhradě hotových výdajů likvidátora a člena orgánu společnosti jmenovaného soudem.

(2) Je-li právnická osoba zapsána v obchodním nebo jiném zákonem určeném rejstříku, registru nebo evidenci zašle předseda senátu odsuzující rozsudek s doložkou o právní moci příslušnému orgánu k zápisu zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži do obchodního¹⁹⁾ nebo jiného zákonem určeného rejstříku, registru nebo evidence.²⁵¹⁾

§ 34

Výkon trestu zákazu přijímat dotace nebo subvence

(1) Na výkon trestu zákazu přijímat dotace nebo subvence se přiměřeně užije ustanovení § 350 trestního řádu o výkonu trestu zákazu činnosti.

(2) Je-li právnická osoba zapsána v obchodním nebo jiném zákonem určeném rejstříku, registru nebo evidenci zašle předseda senátu odsuzující rozsudek s doložkou o právní moci příslušnému orgánu k zápisu zákazu přijímat dotace nebo subvence do obchodního¹⁹⁾ nebo jiného zákonem určeného rejstříku, registru nebo evidence.²⁵⁾

§ 35

Výkon trestu zveřejnění odsuzujícího rozsudku ve sdělovacím prostředku

(1) Jakmile nabude právní moci rozsudek, kterým bylo uloženo zveřejnění odsuzujícího rozsudku, vyzve předseda senátu odsouzenou právnickou osobu, aby ho na své náklady zveřejnila v obchodním věstníku nebo v jiném určeném veřejném sdělovacím prostředku ve lhůtě a v rozsahu stanoveném v rozsudku.

²⁵¹⁾ Např. § 60 odst. 1 písm. o) živnostenského zákona.

(2) Nebude-li rozsudek způsobem uvedeným v odstavci 1 odsouzenou právnickou osobou zveřejněn, rozhodne soud o uložení pořádkové pokuty až do výše 500 000 Kč. Tuto pořádkovou pokutu je možno uložit i opakovaně, a to až do doby zveřejnění rozsudku v obchodním věstníku nebo v jiném určeném veřejném sdělovacím prostředku způsobem uvedeným v rozsudku.

(3) Proti rozhodnutí podle odstavce 2 je přípustná stížnost, jež má odkladný účinek.

Hlava V **Účinnost**

§ 36 **Účinnost**

Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2005.

Příloha 2

Důvodová zpráva k návrhu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

I. Obecná část

Jisto je, že na mezinárodním fóru se v posledních letech prosazuje tendence postihovat deliktní jednání právnických osob efektivními sankcemi. V mezinárodním prostředí začíná sílit přesvědčení, že dosavadní právní nástroje sloužící k ochraně společnosti před závadným a protiprávním jednáním právnických osob nejsou účinné a neplní dostatečně ani represivní, ani preventivní poslání.

Od konce 70. let se proto v řadě mezinárodních právních, politických nebo vědeckých dokumentů objevuje požadavek, aby státy svým vnitrostátním právem sankcionovaly právnické osoby za jejich protiprávní jednání. Dokumenty tohoto druhu vznikají zejména na půdě Organizace spojených národů a jejích orgánů a organizací, Rady Evropy, Evropské unie, ale též na vědeckých fórech, např. na světových kongresech Mezinárodní společnosti pro trestní právo (AIDP). Jako příklad z posledních let lze uvést rezoluci XV. Mezinárodního kongresu trestního práva (Rio de Janeiro 1994), která v sekci I. doporučuje sankcionovat právnické osoby za trestné činy proti životnímu prostředí. Právní povaha těchto dokumentů je velmi rozdílná. Některé z nich jsou závaznými mezinárodními smlouvami a ukládají účastnickým státům povinnost zavést vnitrostátním právem deliktní odpovědnost právnických osob a sankce ukládané právnickým osobám, jiné mají povahu doporučení, resp. nemají vůbec právní charakter.

Společné pro tyto mezinárodní aktivity jsou následující rysy:

V žádném z uvedených dokumentů není obsažen kategorický požadavek na zavedení výlučně trestněprávních („kriminálních“) sankcí sensu stricto, tj. sankcí stanovených trestním zákonem a ukládaných trestním soudem v trestním řízení. V mezinárodně právních dokumentech z posledních let se stalo zvykem popisovat kvalitativně intenzitu těchto sankcí, které by měly být ukládány právnickým osobám - sankce by měly být účinné, přiměřené a odstrašující [„effective, proportionate and dissuasive“; „wirksame, angemessene und abstreckende“- tuto terminologii obsahuje např. v čl. 3 odst. 2 Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích ze dne 17. 12. 1997, jejímž účastníkem je rovněž Česká republika - viz Sdělení MZV č. 25/2000 Sb. mez. smluv; stejně tak Druhý protokol k Evropské úmluvě o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 19. června 1997 (Council Act of 19 June 1997, 97/C 221/02) v čl. 4 odst. 1, který by zavazoval Českou republiku v případě jejího přijetí do EU].

Tam, kde se v těchto mezinárodních dokumentech mluví obecně o požadavku odpovědnosti („liability, responsabilité, Verantwortung“) právnických osob za jejich deliktní jednání, není bezpodmínečně požadována trestní („criminal, pénale, strafrechtliche“) odpovědnost. Dostí často se v těchto dokumentech vyskytuje terminologie výslovně připouštějící alternativní právní povahu odpovědnosti a sankcí („trestní nebo mimotrestní sankce“, „trestní nebo správní odpovědnost“ apod.).

V některých mezinárodních normách se výslovně respektují ústavněprávní nebo zákonné překážky vnitrostátního práva, nedovolující zavést trestní odpovědnost kolektivních subjektů a pro takový případ se výslovně připouští mimotrestní odpovědnost právnických osob (viz např. čl. 3 odst. 2 Úmluvy o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích ze dne 17. prosince 1997).

Zejména v právních normách Evropské unie/Evropských společenství se v posledních letech vyskytuje demonstrativní výčet sankcí, doporučovaných pro trestání právnických osob. Tak např. Druhý protokol k Evropské úmluvě o ochraně finančních zájmů ES (celexové č. 497Y0719(02)) obsahuje v čl. 4 odst. 1 tento katalog doporučovaných sankcí pro právnické osoby: a) zbavení nároku na veřejné dávky a subvence, b) dočasné či trvalé vyloučení z komerčních aktivit, c) soudní dohled, d) likvidace právnické osoby; velmi často jsou doporučovány odstrašující peněžní pokuty.

Jak je z tohoto výčtu patrné, jde o velmi důrazné a citelné sankce, které se svou závažností vyrovnávají trestním (kriminálním) sankcím ukládaným v trestním soudním řízení. Z toho je některými autory dovozováno, že tak přísné sankce by měly být zásadně doménou pouze trestního práva sensu stricto, nikoliv např. práva správního. Pojmenování těchto sankcí jiným názvem než „trest“ považují tito autoři za exemplární ukázkou „etiketního podvodu“ a za porušení ústavních principů právního státu. Tento názor je však v teorii pokládán za sporný a jiní autoři soudí, že mezinárodním závazkům či doporučením a jejich duchu plně vyhovují i sankce administrativní nebo jiné mimotrestní povahy.

Požadavek na zavedení deliktů odpovědnosti a sankcionování právnických osob obsahují zejména tyto mezinárodní dokumenty:

– Úmluva o boji proti podplácení zahraničních veřejných činitelů v mezinárodních podnikatelských transakcích (Paříž, 17. prosince 1997). Jde o závaznou mezinárodní smlouvu vzniklou z iniciativy OECD, kterou podepsala a ratifikovala též Česká republika, pro níž vstoupila v platnost dne 21. března 2000 (viz Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 25/2000 Sb. mezinárodních smluv).

- Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí (Štrasburk, 4. listopadu 1998, ETS no. 172) - závazná mezinárodní smlouva otevřená k podpisu všem státům, Česká republika ji dosud neratifikovala.
- Trestněprávní úmluva o korupci (Štrasburk, 27. ledna 1999, ETS no. 173) závazná mezinárodní smlouva otevřená k podpisu všem státům (Česká republika ji ratifikovala uložením ratifikační listiny dne 8. září 2000.
- Úmluva o potlačování a financování terorismu (přijata rezolucí Valného shromáždění OSN č. 54/109 ze dne 9. prosince 1999) - závazná mezinárodní úmluva, kterou Česká republika podepsala dne 6. září 2000.
- Druhý protokol k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 19. 6. 1997 (97/C 221/02; celexové č. 497Y0719(02)) - zavazuje členy EU ve vztahu k Úmluvě EU o ochraně finančních zájmů Evropských společenství ze dne 26. července 1995 (95/C 316/48; celexové č. 495A1127(03)).
- Společná akce EU ze dne 24. února 1997 o potírání obchodování s lidmi a sexuálního vykořisťování dětí (97/154/JI No L 063; celexové č. 497X0154).
- Společná akce EU ze dne 21. prosince 1998 přijatá Radou na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii, kterou se stanoví, že účast na zločinném spolčení je v členských státech Evropské unie trestným činem (98/733/JI No L 351; celexové č. 31998F0733).
- Společná akce EU ze dne 22. prosince 1998 přijatá Radou na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii o korupci v soukromém sektoru (98/742/JI No L 358; celexové č. 498X0742).

- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 29. května 2000 o zvýšené ochraně trestními a jinými sankcemi proti padělání ve spojitosti se zaváděním eura (2000/383/JVV) (32000F0383).
- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 28. května 2001 o potírání podvodů a padělání bezhotovostních platebních prostředků (2001/413/JVV) (32001F0413).
- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 13. června 2002 o boji proti terorismu (2002/475/JVV) (32002F0475).
- Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 19. července 2002 o potírání obchodování s lidmi (2002/629/JVV) (32002F0629).
- Rámcové rozhodnutí Rady 2002/946/JVV o posílení trestního rámce prevence umožnění nezákonného vstupu, průvozu a pobytu (32002F0946),
- Rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/JVV ze dne 27. ledna 2003 o ochraně životního prostředí trestním právem (32003F0080).
- Rámcové rozhodnutí Rady 2003/568/JVV ze dne 22. července 2003 o boji s korupcí v soukromém sektoru (32003F0568).
- Doporučení Rady Evropy (77)28 o úloze trestního práva při ochraně životního prostředí - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.
- Doporučení Rady Evropy (81)12 o hospodářské kriminalitě - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.

– Doporučení Rady Evropy (82)15 o úloze práva při ochraně spotřebitelů – nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.

– Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy (88)17 o odpovědnosti podniků a jiných právnických osob za delikty spáchané při výkonu jejich aktivit - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.

– Celosvětový akční plán proti organizovanému transnacionálnímu zločinu (A/49/748), přijatý Světovou ministerskou konferencí o organizovaném transnacionálním zločinu, konanou v Neapoli (21.- 23. listopadu 1994) za účasti České republiky - nezávazné doporučení, týkající se též České republiky.

V současné době byl na půdě OSN připraven návrh mezinárodní Úmluvy Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, která byla podepsána za Českou republiku dne 12. prosince 2000, a jejíž text obsahuje povinnost členských států OSN sankcionovat právnické osoby za jejich účast na organizované kriminalitě.

Za zmínku stojí legislativní projekt Corpus Juris připravovaný od roku 1996 z iniciativy orgánů Evropské unie, který v čl. 13 a 14 rovněž předpokládá odpovědnost právnických osob za trestné činy spáchané ke škodě finančních zájmů Evropských společenství [viz *Delmas-Marty, M. (ed.): Corpus Juris der starrechtlichen Regelungen zum Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union. Köln, Heymanns 1998, str. 44., český překlad viz Fenyk, J., Jílek, D.: Corpus Iuris. Brno, Sypták 1998, str. 14.*]; (srov. i přílohy „Základní zásady Corpus Juris 2000 a Corpus Juris 2000“].

S přihlédnutím k těmto mezinárodním dokumentům a tendencím v kontinentální právní úpravě se předpokládá zavedení trestní odpovědnosti právnických osob jako výraz skutečnosti, že právní řád musí umožnit účinné

sankcionování protiprávního jednání korporací, tedy subjektů, které ovlivňují a kontrolují většinu oblastí života společnosti.

Půjde o výrazný průlom do dosavadního teoretického konceptu odpovědnosti za zavinění, nicméně se lze přiklonit k reformním úpravám provedeným např. v roce 1976 v Nizozemsku, v Norsku v roce 1991, na Islandu v roce 1993, ve Francii novým trestním zákonem (Code Penal) s účinností od 1. března 1994, ve Slovinsku v roce 1994 (zvláštní zákon předpokládaný trestním zákonem byl vydán v roce 1999), ve Finsku v roce 1995, v Dánsku v roce 1996, v Belgii v roce 1999, dále v některých zemích v podobě tzv. pseudo-trestní odpovědnosti právnických osob, která je upravena v trestním zákoně s tím, že sankce se nenazývají tresty, např. ve Švédsku od roku 1986 (sankce sui generis se blíží ochranným opatřením), a ve Španělsku od roku 1995 - sankce se nazývají „přídavné důsledky“, resp. k návrhům předkládaným v dalších zemích, např. ve Švýcarsku (návrh z roku 1998), v Bulharsku (1993), v Chorvatsku, Litvě a v Rumunsku. Tradiční je trestní odpovědnost právnických osob v anglosaské oblasti, neboť tamní liberální tradici a představě o dělbě moci lépe odpovídá, jestliže deliktní normy mají univerzální charakter a jestliže o trestání deliktů rozhodují nezávislé soudy v soudním procesu.

Trestní odpovědnost právnických osob umožní účinnější postih některých závažných jednání výslovně uvedených ve zvláštní části trestního zákona (např. činů vážně poškozujících životní prostředí, jednání spojených s organizovaným zločinem apod.). Nepředpokládá se tedy trestní odpovědnost právnických osob za všechny trestné činy, ale pouze za trestné činy výslovně uvedené ve zvláštní části nového trestního zákona, jestliže takový trestný čin byl spáchán při její činnosti.

Shoda existuje v tom, že nikoli všechny druhy právnických osob by mohly nebo měly podléhat trestní odpovědnosti. V úvahu přicházejí pouze právnické osoby mající povahu korporací (sdružení fyzických nebo právnických osob), tedy

ty, které mají personální substrát, ať už jde o právnické osoby soukromého nebo veřejného práva. Trestní odpovědnost a s tím spojený postih lze uplatňovat i vůči právnickým osobám v likvidaci. Nepředpokládá se však trestní odpovědnost kolektivních subjektů, které nemají právní subjektivitu - tzv. faktických sdružení osob nebo společenství ve fázi formování (existuje např. v Nizozemí), neboť by to vytvářelo interpretační potíže a nebylo by to účinné. Výslovně by však měly být vyňaty stát a jednotky územní samosprávy (obce, vyšší samosprávné územní celky - kraje). Naproti tomu by měla být uplatňována trestní odpovědnost i proti cizozemským právnickým osobám podobně jako proti cizím státním příslušníkům, i když vykonatelnost některých sankcí vůči nim může být problematická.

Z hlediska základních forem jednání - konání a opomenutí - se v případě právnických osob nebude činit rozdíl mezi omisí pravou a nepravou, jako je tomu u osob fyzických, neboť u právnických osob lze důvodně vycházet z předpokladu, že na právnické osoby lze oprávněně klást vyšší nároky ohledně povahy porušených (nesplněných) právních povinností. Jinak vyjádřeno, v případě právnických osob není nutné rozlišovat porušení či nesplnění obecných a speciálních právních povinností, neboť pro právnickou osobu v podstatě vždy půjde o povinnost speciální, jejíž nesplnění při naplnění všech dalších znaků konkrétního ve zvláštní části trestního zákona uvedeného trestného činu zatíží právnickou osobu jako pachatele trestného činu.

Právnická osoba bude odpovídat za trestný čin jen tehdy, jestliže zaviněně neučinila nezbytná opatření k odvrácení nebo odstranění následků uvedených u jednotlivých trestných činů ve zvláštní části trestního zákona anebo takové následky zaviněně způsobila. V rámci navrhované úpravy bude řešena tedy i subjektivní stránka z hlediska jejího rozsahu tak, že by měla zahrnovat možnost právnické osoby při zachování řádné péče následek odvrátit nebo odstranit, anebo pokrývat skutečnost, že právnická osoba následek zaviněně způsobila.

Nově bude třeba řešit poměr úpravy trestní odpovědnosti právnických osob a jejich správního trestání, které by na sebe měly navazovat. Trestní stíhání fyzické osoby a trestní stíhání právnické osoby pro týž skutkový základ se nevylučuje.

Úprava trestní odpovědnosti právnických osob vychází i z doporučení obsažených v Druhém protokolu ze dne 19. června 1997 k Úmluvě o ochraně finančních zájmů ES (celexové č. 497Y0719(02)), který upravuje i trestní odpovědnost právnických osob, a ze Společné akce ze dne 22. prosince 1998 přijaté Radou na základě článku K.3 Smlouvy o Evropské unii o korupci v soukromém sektoru (celexové č. 498X0742), který ukládá přijetí opatření, aby právnické osoby bylo možno činit odpovědnými za aktivní korupci a aby sankce jim ukládané zahrnovaly mimo jiné i trestněprávní pokuty. Tyto dokumenty Evropské unie se v důsledku pozičních dokumentů ke kapitole 24 v návaznosti na čl. 69 a násl. Evropské dohody zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé, podepsané dne 4. října 1993 s platností od 1. února 1995 (č. 7/1995 Sb.), staly pro Českou republiku závaznými s tím, že odpovídající úprava bude provedena v souvislosti s přijetím nové kodifikace trestního práva, když bylo v pozičních dokumentech sdělováno, že se předpokládá úprava trestní odpovědnosti právnických osob.

S aplikací zákona nejsou spojeny požadavky na státní rozpočet a jeho provádění si nevyžádá zvýšení počtu zaměstnanců placených z veřejných rozpočtů. Je sice pravdou, že zavedením trestní odpovědnosti právnických osob dojde k určitému zvýšení objemu trestní agendy, ale zahraniční zkušenosti ukazují, že se nebude jednat o tak výrazný nárůst, aby bylo nutné významnějším způsobem rozšiřovat kapacitu orgánů trestního řízení. Zvýšení těchto nákladů nebude takového objemu, aby odůvodňovalo požadavek nárůstu výdajové stránky

rozpočtových kapitol resortu spravedlnosti a dalších resortů, které se na trestním řízení podílejí.

II. Zvláštní část

K § 1:

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob není zcela samostatným zákonem, ale navazuje na předpisy trestního práva v oblasti práva hmotného a procesního, kterými jsou trestní zákon a trestní řád. Jde svou povahou o zákon, který bývá označován jako „vedlejší trestní zákon“ a pro nějž je typické, že obsahuje trestně právní ustanovení jak z oblasti předpisů hmotného, tak procesního práva.

Ustanovení zákona o trestní odpovědnosti právnických osob jsou ve vztahu k ustanovením trestního zákona a trestního řádu ustanoveními primární povahy, tzn. že ustanovení trestního zákona a trestního řádu se použijí jen tehdy, nemá-li zákon o trestní odpovědnosti právnických osob zvláštní úpravu a není-li to z povahy věci, zejména s přihlédnutím k charakteru právnických osob, vyloučeno.

Úvodní ustanovení obecně stanoví, že trestní odpovědnost, trestné činy právnických osob a tresty a ochranná opatření, které jim lze za stanovené trestné činy uložit, jsou upraveny tímto zákonem. Současně připomíná, že zákon obsahuje v nezbytném rozsahu i některá procesní ustanovení.

Návrh zákona se nevztahuje na trestní odpovědnost podnikatelů - fyzických osob, kde postačí uplatňování trestní odpovědnosti fyzických osob podle trestního zákoníku, včetně sankcí tam stanovených.

K § 2:

Obsah tohoto ustanovení upravuje působnost zákona o trestní odpovědnosti právnických osob ve vztahu k právnickým osobám se sídlem v České republice nebo se sídlem v zahraničí. Na rozdíl od působnosti trestního zákona ve vztahu k fyzickým osobám bylo v tomto ustanovení přihlédnuto k tomu, že právnické osoby se vykazují určitými odlišnostmi danými způsobem jejich vzniku, existence a zániku. Současně toto ustanovení navazuje na některé záměry týkající se působnosti trestních zákonů upravené v osnově nového trestního zákoníku (srov. § 2 až 11 trestního zákoníku).

K § 3:

Česká republika – jako stát je z trestní odpovědnosti vyloučena. Stát je historicky nejstarší právnickou osobou. Návrh zákona nepředpokládá, že by trestný čin, který spáchá některý z jeho představitelů, i když to bude jeho jménem, mohl vycházet z jeho zvláštních vnitřních zájmů. Má se za to, že trestné činy, kterých se dopustí představitelé státu, jsou výlučně jejich osobními činy. Navíc je pochybné, že by stát prostřednictvím vlastních orgánů trestal sám sebe. Rovněž trestní odpovědnost cizích států, byť to není výslovně v návrhu zákona stanoveno, se nepředpokládá, neboť princip suverenity státu tento postup neumožňuje. Takové případy jsou řešeny v intencích mezinárodního práva.

Obdobně jsou z pravomoci orgánů činných v trestním řízení vyňaty také Česká národní banka a jednotky územní samosprávy, což je v zahraničních úpravách obvyklé, s odkazem na to, že vykonávají některé státní funkce a na to, že by při opačném principu byla ohrožena jejich autonomie.

Není však výslovně vyloučeno, aby organizace, které jsou právníckými osobami a v nichž mají stát nebo jednotky územní samosprávy své zastoupení, byly trestně odpovědnými bez ohledu na fakt tohoto zastoupení. Půjde typicky o účast v různých obchodních společnostech.

K § 4:

V tomto ustanovení je uveden taxativní výčet všech zločinů nebo přečinů, u nichž přichází trestní odpovědnost právníckých osob v úvahu, přičemž se především vychází z mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána, nebo pokud jde o naše vztahy k Evropské unii, smluv, kterými bude Česká republika po vstupu do Evropské unie vázána, a z rozhodnutí orgánů Evropské unie na základě takových smluv. Do tohoto výčtu náleží také doporučení Rady Evropy.

Výčet příslušných mezinárodních dokumentů je uveden v úvodní části důvodové zprávy. Jedná se o dokumenty postihující především legalizaci výnosů ze zločinu, korupci zahraničních veřejných činitelů, poškozování životního prostředí, boj proti organizovanému zločinu vůbec a z hlediska Evropské unie též potírání obchodu s lidmi a sexuální vykořisťování dětí, účast na zločinném spolčení, korupci v soukromém sektoru a ochranu finančních zájmů Evropských společenství. Právě Rámcové rozhodnutí Rady EU o boji proti sexuálnímu zneužívání dětí a dětské pornografii (2004/68/JHA) vyžaduje trestní odpovědnost právníckých osob i za trestné činy znásilnění (§ 160), sexuální nátlak (§ 161), pohlavní zneužívání (§ 162), kuplířství (§ 163), šíření a přechovávání pornografie (§ 165) a svádění k pohlavnímu styku (§ 175), přičemž u některých z těchto trestných činů se nepředpokládá odpovědnost přímo ve formě spolupachatelství, ale spíše ve formě účastenství, kdy se právnícká osoba podílí na spáchání takového trestného činu a má z něho prospěch (srov. čl. 6 uvedeného Rámcového rozhodnutí Rady EU

2004/68/JHA). Podobně tomu může být i u některých dalších v § 4 vyjmenovaných trestných činů.

Původně byla zvažována i varianta, podle které by zákon o trestní odpovědnosti právnických osob nevymezoval konkrétní trestné činy, neboť právnická osoba by měla zásadně odpovídat za veškeré trestné činy vymezené v trestním zákoníku nebo v některém jiném trestním zákoně, pokud to nebude vyloučeno z povahy konkrétního trestného činu. Výhodou tohoto řešení by byla jeho jednoduchost, když při budoucích změnách právní úpravy by nebylo třeba měnit ustanovení § 4 tohoto zákona, který jinak vymezuje konkrétní trestné činy, u kterých je možno dovozovat trestní odpovědnost právnických osob. Nevýhodou však naproti tomu je skutečnost, že orgány činné v trestním řízení by musely v každém jednotlivém případě zvažovat, zda u konkrétního trestného činu, u něhož by přicházela v úvahu trestní odpovědnost právnické osoby, je tato vůbec s přihlédnutím k povaze takového trestného činu možná, což by zejména na počátku aplikace trestní odpovědnosti právnických osob jistě přinášelo značné problémy. Proto byla v rámci připomínkového řízení tato varianta, která by obecně odkázala na trestní zákon, připomínkovými místy (až na výjimky) odmítnuta, neboť by byla značně neurčitá, což by působilo obtíže při stanovení konkrétní trestní odpovědnosti právnické osoby.

K § 5:

Toto ustanovení o trestní odpovědnosti právnických osob definuje přičitatelnost trestného činu právnické osobě. Předpokládá se, že jde o právnickou osobu s právní subjektivitou, která jedná navenek určitým způsobem. Ustanovení především obsahuje formální stránku trestní odpovědnosti právnické osoby, tedy způsob spáchání trestného činu. V této souvislosti je třeba se především zabývat podstatou právnických osob jako subjektů práva. Návrh zákona pojem právnické

osoby výslovně nedefinuje, ale přenechává jejich vymezení normám občansko a obchodně právním, a proto se vztahuje na všechny právnické osoby bez ohledu na způsob jejich vzniku, pokud nejsou výslovně z jeho působnosti vyloučeny [srov. § 4 – Česká republika (stát), Česká národní banka a územně samosprávné celky]. Vzhledem k tomu není ani vyloučena trestní odpovědnost právnické osoby, která je tvořena jedinou osobou (např. společnost s ručením omezeným s jediným společníkem).

Osnova vychází ze skutečnosti, že právnické osoby jsou subjekty práva odlišné od fyzických osob, jsou uměle právem vytvořeny a nadány způsobilostí k právům a povinnostem, způsobilostí k právním a protiprávním úkonům a odpovědností v právních vztazích. Vzhledem k tomu, že vznik a existence právnických osob představují určitou právní konstrukci, musí být právem zkonstruován i způsob jednání právnických osob jako subjektů práva navenek, poněvadž právnická osoba jako celek nemá vlastní vůli, nemůže tedy podle ní jednat a navenek ji projevovat. Proto náš právní řád stanoví, že vlastní jednání právnické osoby představují ty projevy vůle, které jménem právnické osoby činí její určité orgány nebo zástupci jako fyzické osoby a právní následky spojené s těmito projevy vůle (ať již v podobě právních úkonů, nebo protiprávních úkonů) se přičítají přímo právnické osobě jako subjektu práva.

Právnická osoba tedy může činit právní úkony jen svými orgány nebo je za ni mohou činit zástupci. Z ustanovení § 20 odst. 1 ObčZ vyplývá, že jednání statutárního orgánu je vlastním jednáním právnické osoby samé. Právní úkony statutárního orgánu se přičítají právnické osobě samé. Obdobně tomu je i podle § 13 odst. 1 věty druhé ObchZ, podle něhož právnická osoba jedná statutárním orgánem nebo za ni jedná zástupce (návrh zákona postihuje i tzv. nepřímé zastoupení). Přímým jednáním podnikatele-právnické osoby je tedy jednání jejího statutárního orgánu. Právní úkony učiněné statutárním orgánem jsou právními úkony právnické

osoby. Vedle statutárních orgánů mohou činit z praktických důvodů za právnickou osobu právní úkony i jiní její zaměstnanci nebo členové. Ti však mohou činit právní úkony jen za podmínky, že je tak stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby (statutu, stanovách, organizačním řádu atd.) anebo, pokud to v nich stanoveno není, za podmínky, že to je vzhledem k jejich právnímu zařazení obvyklé – § 20 odst. 2 ObčZ (je-li někdo u právnické osoby zařazen pracovně jako pokladník, je obvyklé, že přijímá peníze atd.). Rozdílnost mezi statutárním orgánem a jinými zaměstnanci (pracovníky) a členy právnické osoby je dána odlišným rozsahem jejich jednatelského oprávnění. Zvláštní úpravu jednání za podnikatele obsahuje § 13 odst. 3 ObchZ (vedoucí odštěpného závodu nebo jiné organizační složky podniku – srov. § 7 odst. 1, 2 ObchZ) a dále § 15 odst. 1 ObchZ, který stanoví, že kdo byl při provozování podniku pověřen určitou činností, je zmocněn ke všem úkonům, k nimž při této činnosti obvykle dochází (srov. i § 16 ObchZ). Úprava obchodního zákoníku v § 15 je však užší než obecná úprava § 20 odst. 2 ObčZ.

Podobné právní následky mají i právní úkony fyzických osob, které za právnickou osobu jednají zejména na základě smluvního zastoupení (např. prokurista nebo advokát). V těchto případech jde o zastoupení přímé, kdy zástupce jedná jménem zastoupené právnické osoby a jeho jednání má právní účinky přímo pro zastoupeného. Zástupce zde tedy vystupuje a jedná v postavení zastoupené právnické osoby, jeho právní úkony učiněné v rámci smlouvy o zastoupení mají tytéž právní účinky, jako kdyby je učinila právnická osoba sama svým statutárním orgánem, a právní úkon učiněný třetí osobou vůči zástupci má stejné právní účinky, jako by byl učiněn přímo vůči zastoupené právnické osobě, resp. jejímu statutárnímu orgánu. Ostatně vztah zástupce vůči zastoupené právnické osobě při smluvním zastoupení bude zpravidla založen smlouvou mandátní podle § 566 a násl. ObchZ (jde zde vlastně o obchodní smlouvu příkazní – srov. i § 724 a násl. ObčZ) a stejnými ustanoveními o smlouvě mandátní se přiměřeně řídí i vztah

mezi společnostmi a osobou, která je statutárním orgánem nebo členem statutárního či jiného orgánu společnosti nebo společníkem při zařizování záležitostí právnické osoby, není-li stanoveno jinak (viz § 66 odst. 2 ObchZ). Z těchto důvodů proto nelze činit zásadní rozdíl mezi jednáním statutárního nebo jiného orgánu za právnickou osobu na straně jedné a jednáním zástupce právnické osoby na straně druhé. To platí i v dalších případech, kdy v zákonem předpokládaných situacích přebírá částečně nebo úplně působnost statutárního orgánu právnické osoby fyzická osoba nebo více takových osob, které činí právní úkony namísto statutárního orgánu, popř. i dalších orgánů právnické osoby [např. správce konkursní podstaty, jeho zástupce a zvláštní správce podle § 8, § 9, § 14 odst. 1 písm. a) ZKV, likvidátor podle § 70 odst. 3 ObchZ, správce při zavedení nucené správy banky podle § 29 a násl. zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů]. Nad rámec těchto ustanovení návrh zákona v souladu s požadavky mezinárodních smluv a dalších mezinárodních dokumentů, které požadují vznik deliktů odpovědnosti právnických osob, předpokládá, že trestní odpovědnost právnické osoby by svým jednáním mohl založit i ten, kdo v rámci této právnické osoby vykonává řídicí či kontrolní činnost (srov. k tomu např. např. § 138 - § 140 ObchZ), jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek nastalého následku, zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby.

V neposlední řadě mohou trestný čin spáchat i zaměstnanci právnické osoby při plnění pracovních úkolů, přičemž právnická osoba bude za jejich jednání odpovídat pouze za podmínek uvedených v § 5 stanovícího přičitatelnost trestného činu právnické osobě.

Navrhované ustanovení v odstavci 2 obsahuje základ trestní odpovědnosti právnických osob. Jde o ustanovení, které je odlišné od ustanovení o zavinění fyzické osoby v trestním právu. Bylo použito úpravy, která nabízí určité spojení fyzické a právnické osoby s trestným činem tak, jak je uvedeno v tomto ustanovení,

neboť je zřejmé, že v činnosti každé právnické osoby hraje významnou roli lidský faktor. Zákon tedy sice předpokládá určité materiální důvody odpovědnosti právnické osoby za spáchané trestné činy, které jsou podle návrhu tvořeny dvěma typy přičitatelnosti [uvedenými v písm. a) a b)], a podmíněny objektivním následkem a určitým projevem právnické osoby navenek. Současně bylo přihlédnuto k tomu, že i vnitřní kontrolní činnost je třeba považovat za součást činnosti, v níž může být shledána odpovědnost právnické osoby za trestný čin. Dále je třeba zdůraznit, že formální podmínka trestní odpovědnosti je stanovena v ustanovení v odstavci 1, který definuje podstatu jednání právnické osoby, přičemž ustanovení odstavce 2 obsahuje jako další podmínku požadavek protiprávnosti.

Takto konstruovanou odpovědnost založenou na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě je třeba považovat za zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby, přesto však není možné tvrdit, že jde o odpovědnost objektivní (v podstatě jde o obdobnou odpovědnost za kvazidelikt jaká je konstruována v § 337 návrhu trestního zákoníku o trestném činu opilství nebo v § 201a platného trestního zákona o témže trestném činu). Při této konstrukci je požadována jednak souvislost s páčáním trestného činu a jednak je přihlédnuto i k povaze právnické osoby, jejíž zájmy mohou být jiné než zájmy jednotlivce.

Důvody pro stanovení odpovědnosti právnické osoby založené na přičitatelnosti je třeba vykládat jako alternativní, což znamená, že k odpovědnosti stačí zjištění existence jedné z forem odpovědnosti [buď písm. a) nebo písm. b) tohoto § 5 odst. 2].

Zákon také pamatuje na případy, kdy právnická osoba podle občanskoprávních nebo obchodněprávních předpisů právně vznikla, ale její vznik je nepláný, a přesto tuto skutečnost vstoupila do právem upravených vztahů a spáchala

trestný čin. Obdobně jako v ustanovení § 399 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku pak osnova stanoví, že trestný čin je spáchán právnickou osobou i v případě, je-li právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, neplatný nebo neúčinný.

Trestní zákoník v ustanovení § 12 odst. 3 stanoví, že trestní odpovědnost osob fyzických podle trestního zákona nevyklučuje trestní odpovědnost osob právnických, resp. že je možný souběh těchto odpovědností. Proto také trestní odpovědnost právnické osoby není vyloučena jen proto, že fyzická osoba pro tento nebo jiný trestný čin trestně odpovědná není, a to ať už z důvodů např. nepřičetnosti nebo z jiného důvodu (srov. i § 6 odst. 3). Tím se zdůrazňuje určité osamostatnění trestní odpovědnosti právnických osob vyplývající z odlišnosti předpisů trestního zákoníku a tohoto zákona, zejména co do odlišnosti podmínek zakládajících trestní odpovědnost.

K § 6:

Toto ustanovení definuje pachatele trestného činu (pokud jde o přípravu a pokus trestného činu srov. § 5 odst. 5). Povaha právnické osoby ovšem vylučuje pouhé převzetí pojetí pachatelství nebo spolupachatelství z trestního zákoníku, kdy zejména pojetí pachatelství právnické osoby je vázáno na přičitatelnost škodlivého následku trestného činu. „Způsobem uvedeným v tomto zákoně“ se rozumí jak objektivní, tak i subjektivní předpoklady trestní odpovědnosti (trestnosti) právnické osoby. Proto také ustanovení o formách součinnosti je výrazně zjednodušeno a odpovídá požadavkům § 6. V případě spolupachatelství je akcentován požadavek, který vyjadřuje spíše označení kolektivní odpovědnosti právnických osob, popř. jde z hlediska obecných trestněprávních předpisů o souběžné páchaní trestného činu, přičemž není vyloučeno ani zavinění z nedbalosti.

K § 7:

Velmi problematickou součástí trestní odpovědnosti právnických osob ve všech zahraničních úpravách, které byly při zpracování návrhu posouzeny, je otázka změny právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti.

Proto po vzoru slovinské úpravy bylo převzato ustanovení o právním nástupnictví právnické osoby a současně bylo přihlédnuto k tomu, že změna právnické osoby je vázána na specifické procesní postupy občanského nebo obchodního práva. Je-li právních nástupců více, platí podle této úpravy, že trestní odpovědnost původní právnické osoby přechází jen na toho ze všech právních nástupců, který nejpozději v okamžiku vzniku právního nástupnictví věděl nebo mohl vědět, že se právnická osoba před vznikem právního nástupnictví dopustila trestného činu. K tomu, že došlo ke změně právnické osoby, by měl soud přihlédnout při rozhodování o druhu a výši trestu nebo ochranného opatření.

Procesní zajištění tohoto ustanovení bylo zařazeno do části o trestním řízení.

K § 8:

Ustanovení o účinné lítosti předpokládá specifické podmínky zániku, které jsou přizpůsobeny povaze právnické osoby, zejména pokud jde o činnost kontrolních orgánů právnické osoby. Upřednostňuje se reparativní a restituční aktivita právnické osoby před trestní odpovědností, a proto je účinná lítost vymezena v širším rozsahu než u fyzických osob (srov. ustanovení § 66 platného trestního zákona).

K § 9:

Osnova stanoví, s ohledem na odlišnosti právnické osoby od osob fyzických, zvláštním způsobem okolnosti, ke kterým soud přihlédne při stanovení druhu trestu a jeho výměry, kde vedle povahy a závažnosti trestného činu přihlédne především k vnitřním a vnějším poměrům právnické osoby, včetně její dosavadní činnosti, jejím majetkovým poměrům, dále i k jejímu působení po činu, zejména k její případné snaze nahradit škodu či jiné škodlivé následky činu. Osnova také ukládá přihlídnout k účinkům a důsledkům, které lze očekávat od trestu pro budoucí činnost právnické osoby.

K § 10:

Osnova upravuje také trestní sankce ukládané právnickým osobám, které v souladu s trestním zákoníkem dělí na tresty a ochranná opatření. Nejzávažnějším trestem je trest zrušení právnické osoby, který je z povahy věci vyloučen u právnické osoby, která byla zřízena zákonem. Další skupinu tvoří tresty majetkové, kterými jsou propadnutí majetku, peněžitý trest a propadnutí věci. Dále návrh zákona upravuje tresty zakazující nebo omezující činnost, jimiž jsou zákaz činnosti, zákaz účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži a zákaz nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence. Samostatně se pak upravuje trest zveřejnění rozsudku ve sdělovacích prostředcích. Dále návrh zákona upravuje ochranné opatření, kterým je zabránění věci.

Jak tresty, tak ochranná opatření jsou přizpůsobeny povaze právnické osoby a jsou zaměřeny převážně na ty stránky její činnosti, které mohou být z hlediska trestu nejučinněji postiženy, jakož i na potřebu prevence. Některé tresty (zákaz účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímat dotace nebo subvence, zrušení právnické osoby a zveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku ve sdělovacích prostředcích) jsou podřízeny požadavkům mezinárodního práva.

K § 11:

Nejpřísnějším trestem uloženým právnické osobě, která nebyla zřízena zákonem, je trest jejího zrušení. Přichází zejména v úvahu tam, kde se právnická osoba svou podstatou začlenila např. do organizovaného zločinu, a tvořila jeden z významných článků organizace. Současně je stanoveno, že rozhodnutím o zrušení právnické osoby se zahajuje likvidace právnické osoby. V rámci ní se uhrazují i pohledávky věřitelů, jejichž povaha však nesmí odporovat smyslu tohoto ustanovení podobně, jako v případě trestu propadnutí majetku, apod.

K § 12:

Trest propadnutí majetku se může týkat buď části nebo celého majetku právnické osoby, která byla uznána vinnou zvláště závažným zločinem, kterým získala nebo se snažila získat majetkový prospěch. Přitom je soud povinen přihlížet k oprávněným zájmům osob poškozených trestným činem.

K § 13:

Nejčastěji ukládaným trestem právnické osobě by měl být trest peněžitý. V souladu s navrhovanou úpravou téhož druhu trestu v trestním zákonu se navrhuje, aby peněžitý trest byl uložen v denních sazbách, přičemž denní sazby v případě právnických osoby by byly přiměřeně zvýšeny oproti sazbám u osob fyzických.

K § 14:

Trest propadnutí věci má podobnou povahu jako trest v případě osob fyzických, přičemž se navrhuje, aby v případě, že je na majetek právnické osoby prohlášen konkurs, bylo možné podle § 70 odst. 1 a 2 trestního zákoníku prohlásit

za propadlé jen omamné a psychotropní látky nebo jiné věci, které ohrožují bezpečnost lidí nebo majetku. Jako samostatný tento trest lze uložit právnické osobě za podmínek jiných než v případě osoby fyzické, a to pokud trestní zákon uložení tohoto trestu dovoluje a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu není uložení jiného trestu třeba.

K § 15:

Zákaz činnosti ukládaný právnické osobě se týká určité činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nikoli tedy např. samotného podnikání obecně. Je třeba vždy specifikovat, o kterou oblast činnosti právnické osoby se bude jednat. V případě, že právnickou osobou, které má být uložen trest zákazu činnosti, bude banka nebo zahraniční banka, jejíž pobočka vykonává činnost na území České republiky na základě bankovní licence udělené Českou národní bankou nebo na základě principu jednotné licence podle zvláštního právního předpisu, návrh předpokládá, že soud si ještě před uložením tohoto trestu vyžádá vyjádření České národní banky k možnostem a důsledkům jeho uložení; k tomuto vyjádření je soud povinen přihlídnout a v rozhodnutí se s ním vypořádat. Obdobně bude soud postupovat ohledně pojišťoven, zajišťoven, penzijních fondů, investičních společností, investičních fondů, obchodníků s cennými papíry, spořitelních a úvěrních družstev nebo jiných právnických osob, k jejichž vzniku nebo činnosti je třeba povolení podle zvláštního právního předpisu; vyjádření je třeba v těchto případech vyžádat od příslušného ministerstva, Komise pro cenné papíry nebo jiného úřadu, který uděluje povolení k činnosti, která by mohla být rozhodnutím soudu právnické osobě zakázána. Tím je zajištěna potřebná spolupráce se subjekty udělujícími licenci nebo příslušné povolení, neboť v rozhodnutí je pak soud povinen k takovému vyžádanému vyjádření přihlídnout, i kdy jím není s ohledem na zásadu nezávislosti soudního rozhodování bezprostředně vázán.

K § 16:

Jedna z forem, prostřednictvím které právnická osoba vykonává svou činnost a která se dotýká společenských zájmů, je účast v zadávacím řízení o veřejných zakázkách nebo ve veřejné soutěži. Navrhuje se, aby právnické osobě, která se dopustila trestného činu v souvislosti se zadávacím řízením o veřejných zakázkách nebo s veřejnou soutěží, byla zakázána účast v jakémkoli zadávacím řízení o veřejných zakázkách nebo v jakékoli veřejné soutěži.

K § 17:

Stejně jako zákaz účasti ve veřejné soutěži, také přijímání dotací nebo subvencí v širším smyslu se dotýká celospolečenských zájmů. Proto se právnické osobě při vyslovení tohoto trestu zakazuje přijímat buď veškeré dotace, subvence, návratné finanční výpomoci nebo veřejné podpory podle zvláštních právních předpisů, anebo jen některé z nich.

K § 18:

Jde o zcela nový typ trestu, který je požadován v řadě mezinárodních dokumentů. Zveřejnění rozsudku v Obchodním věstníku nebo v jiném veřejném sdělovacím prostředku (např. v tisku, v rozhlasu, v televizi na vlastní náklady právnické osoby) může být účinným prostředkem při postihu určitého druhu trestné činnosti (např. trestného činu v oblasti životního prostředí nebo závažného hospodářského trestného činu). Smyslem tohoto ustanovení není prohloubit zásadu veřejnosti v řízení před soudem, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale spíše poskytnout veřejnosti informaci o tom, že se právnická osoba dopustila trestného činu. Takovýto postup bude přicházet v úvahu zejména tehdy, že činnost právnické osoby, která byla postižena v trestním řízení, byla nebezpečná z hlediska

společenského nebo hospodářského. Trest by bylo možno uložit zejména proto, aby se odvrátilo nebezpečí hrozící životu nebo zdraví lidí nebo ohrožující majetek.

K § 19:

Ochranné opatření, spočívající v zabrání věci, je převzato z trestního zákona, ale přizpůsobeno povaze právnické osoby, zejména z hlediska probíhajícího konkursního řízení.

K § 20:

Nezaměnitelnost právnické osoby musí být zajištěna odlišnými prostředky než je tomu u osoby fyzické, což je dáno fiktivní povahou právnických osob a zvláštním způsobem evidence jejich vzniku, změn a zániku. Proto navrhovaná právní úprava požaduje identifikaci právnické osoby v souvislosti s uvedenou evidencí.

K § 21:

Místní příslušnost k trestnímu stíhání právnické osoby vychází sice ze základní zásady, že řízení koná soud, v jehož obvodu byl trestný čin spáchán (§ 18 odst. 1 trestního řádu), ale nelze-li toto místo zjistit nebo byl-li čin spáchán v cizině, je místní příslušnost stanovena v osnově odlišně od příslušnosti ve věcech obviněných osob fyzických a je přizpůsobena zejména tomu, že právnická osoba může mít odlišné sídlo od sídla své pobočky, působící na území jiného státu.

K § 22:

Samostatnost trestní odpovědnosti právnických osob z hlediska práva hmotného se navrhuje upravit odpovídajícím ustanovením o společném řízení.

V případě, že v průběhu společného řízení mají být prováděny procesní úkony, navrhuje se, aby přednostně tyto úkony byly provedeny ve vztahu k fyzické osobě, avšak nikoli jako kogentní požadavek.

K § 23:

Návrh tohoto ustanovení navazuje na hmotně právní ustanovení tohoto zákona, které se týká změn nebo zrušení právnické osoby z hlediska trestní odpovědnosti (§ 4). Navrhuje se, aby tyto změny, resp. zánik právnické osoby, byly podrobeny přísnému evidenčnímu a rozhodovacímu režimu, který by znemožnil, aby právnická osoba jen proto, že zanikne nebo dojde k její změně, unikla trestní odpovědnosti, resp. který by umožnil, aby takovéto změny byly předvídané, eventuálně učiněny po příslušném souhlasu.

Předpokládá se, že toto ustanovení zabrání také tomu, aby právnická osoba byla za pomoci změn nebo prostřednictvím svého zániku úmyslně zbavena trestní odpovědnosti.

Jako přiměřené zajišťovací opatření se navrhuje jednak složení peněžní částky ve stanovené lhůtě na stanoveném účtu, které ovšem je bezprostředně spojeno se změnou nebo zánikem právnické osoby a nikoli s její trestnou činností.

K § 24:

Zajišťovací opatření bezprostředně směřuje k tomu, aby právnická osoba nepokračovala v trestné činnosti nebo nedokonala čin, o němž se pokusila. Do určité míry se tímto ustanovením nahrazuje ustanovení trestního řádu o vazbě v případě osoby fyzické.

K § 25:

Aby vůbec právnická osoba mohla vystupovat v trestním řízení, které je svou povahou výrazně odlišné od jiných druhů řízení, navrhuje se po vzoru zahraničních právních úprav, aby zastupování právnické osoby bylo upraveno podrobně. Předpokládá se jednak vlastní, aktivní, dobrovolná vůle právnické osoby se nechat zastupovat, která se projeví v příslušném návrhu ale také rozhodnutí příslušného orgánu činného v trestním řízení, učiněné z úřední povinnosti, pokud právnická osoba žádnou osobu nenavrhne, anebo navrhne osobu, která ji plnohodnotně zastupovat nemůže. Předpokládá se rovněž, že osobou určenou (zmocněnou) bude fyzická osoba.

Toto ustanovení nemá vliv na právo právnické osoby zvolit si obhájce (§ 26).

Navrhuje se, aby zmocněnec právnické osoby vystupoval v řízení vybaven právy obviněného, ale také zatížen určitými povinnostmi, jimiž je zatížen obviněný jako osoba fyzická podle trestního řádu.

K § 26:

Navrhuje se, aby obviněná právnická osoba mohla mít vedle zástupce také obhájce, kterého může zvolit statutární orgán právnické osoby. Návrh zákona výslovně vylučuje použití ustanovení trestního řádu o nutné obhajobě, protože ta je vymezena výlučně ve vztahu k právům fyzické osoby. Zahraniční právní úpravy si počínají obdobně a zásadně vylučují použití ustanovení o nutné obhajobě u právnických osob.

K § 27:

Odlišnost povahy úkonů trestního řízení vedeného proti právnické osobě ve vztahu k osobě fyzické se promítá i do tohoto ustanovení, které upravuje způsob oznamování rozhodnutí nebo jiných významných dokumentů z trestního řízení.

K § 28:

Způsob použití některých donucovacích prostředků ve vztahu k zástupci právnické osoby nebo k právnické osobě vůbec je upraven v osnově tak, že se stanoví oddělená odpovědnost zástupce právnické osoby a právnické osoby za různé druhy nežádoucích chování.

K § 29:

V návaznosti na § 22 odst. 2 osnova stanoví pořadí výslechu obžalovaného – fyzické osoby a zástupce obžalované právnické osoby v hlavním líčení a veřejném zasedání v řízení před soudem. Obdobně se také stanoví pořadí závěrečných řečí obhájců obžalovaného a obžalované právnické osoby, a závěrečné řeči i posledního slova obžalovaného – fyzické osoby a zástupce obžalované právnické osoby.

K § 30:

Osnova upravuje také výkon trestu zrušení právnické osoby, a to formou zrušení právnické osoby s likvidací na základě rozhodnutí soudu. V tomto směru stanoví obdobný postup, jaký je stanoven v § 70 a § 71 obchodního zákoníku, na jehož ustanovení § 72 a násl. jinak odkazuje. Pokud návrh stanoví, že předseda senátu postupuje podle tohoto ustanovení, nestanoví-li zvláštní zákon jinak, znamená to, že je povinen respektovat speciální úpravy např. § 36 odst. 2 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Pokud by tedy byla

zrušovanou právnickou osobou banka, uplatnilo by se ustanovení § 36 odst. 1 věty první cit. zákona o bankách a návrh na jmenování likvidátora by soudu podávala Česká národní banka. Obdobně je tomu i v ustanoveních § 30 odst. 5 a 9.

Zrušení právnické osoby a vstup do likvidace, jakož i jméno a bydliště nebo firma a sídlo likvidátora (likvidátorů) se zapisuje také do obchodního rejstříku nebo jiného rejstříku, a proto musí předseda senátu zaslat pravomocný rozsudek spolu s nařízením výkonu tohoto trestu rejstříkovému soudu nebo jinému orgánu, který vede příslušný rejstřík. Návrh na výmaz právnické osoby z obchodního rejstříku nebo jiného zákonem určeného rejstříku, kterým teprve zapsaná právnická osoba zaniká, učiní likvidátor po rozdělení likvidačního zůstatku (srov. § 75a obchodního zákoníku).

K § 31:

Také u zákazu činnosti upravuje osnova zápis tohoto trestu do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku.

K § 32 a 33:

V návaznosti na ustanovení § 16 a 17 osnova upravuje i výkon trestů zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži a zákazu nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence. Z důvodu podobnosti těchto trestů trestu zákazu činnosti se zde odkazuje na přiměřené použití ustanovení § 350 trestního řádu, které upravuje výkon trestu zákazu činnosti. Zvláštním způsobem je pak upraven zápis zákazu účasti v zadávacím řízení o veřejných zakázkách a ve veřejné soutěži a zákazu nebo omezení přijímat veřejné dotace nebo subvence do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku.

K § 34:

V návaznosti na ustanovení § 18 osnovy upravuje zákon také výkon trestu zveřejnění odsuzujícího rozsudku ve sdělovacích prostředcích (alt. v Obchodním věstníku) na náklady odsouzené právnické osoby, kterou předseda senátu vyzve, aby ho na své náklady zveřejnila v určeném veřejném sdělovacím prostředku (alt. v Obchodním věstníku) ve lhůtě a v rozsahu v něm stanoveném. K zajištění splnění této povinnosti může soud ukládat i opakovaně právnické osobě pořádkové pokuty do výše 500 000 Kč, a to až do doby zveřejnění rozsudku v určeném veřejném sdělovacím prostředku nebo prostředcích (alt. v Obchodním věstníku) způsobem v něm uvedeným.

K § 35:

Účinnost je stanovena v souladu s předpokládanou účinností nového trestního zákoníku.

V Praze dne 7. července 2004

předseda vlády

ministr spravedlnosti